

827.
N-80

jadid
adabiyoti
namoyandalari

USMON NOSIR

Itoat etl
Agar sendan
Vatan rozi emas bo'lsa,
Yoril, chaqmoqqa aylan sen,
Yorill Mayli, tamom o'lsam!...

*qurt qayg'usi haqida
kelibga arastan*

621
N-80

jadid
adabiyoti
namoyandalari

USMON
HOSIR

OZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TALIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

OZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TALIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

16+

ZAMARIAD
MEDIA
2022

0185

K

UO'K: 821.512.133-31
KBK: 84-44(50'zb)
N-80

Nosir, Usmon

She'rlar, doston va tarjimalar [Matn]. Usmon Nosir / Nashrga tayyorlovchi va so'zboshi muallifi Nodira Rashidova. – Toshkent: «Zabarijad Media», 2022. – 224 b.

ISBN 978-9943-7070-1-6

Vatanining mustabidlari zulmidan ozod bo'lishini, millati farzandlarini sharaftga to'lganlar qatorida ko'rishni orzulangani xalqimizning qalbi uyg'oq farzandlari – «fadid adabiyoti namoyandalari» bugun yana o'z o'quvchilari bilan yuzlashmoqda.

Xalq ma'naviyatini boyitish yo'lida olib borilgan kurashlar, milliy matbuot, adabiyot va teatrning odamlar tafakkurini oshirishdagi ahamiyati haqida asarlarida kuyunib yozgan, bu borada fidoyilik ko'rsatgan, alaloqibat qatag'onga uchraganlar haqida so'z borarkan, Abdulla Qodiriy, Abdurrauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvar qori Abdurashidxonov, Usmon Nosir, Is'hoqxon Ibrat siymolari ko'z oldimizda gavdalanadi. Ular o'z asarlarida ko'targan muammolar hamon bizning qarshimizda bo'y ko'rsatib turibdi. Biz hamon «millatni uyg'otish uyg'onganlarning vazifasi» degan chorlovga munosib javob qaytarolganimiz yo'q.

«fadid adabiyoti namoyandalari» ruknida tayyorlangan kitoblarimizni o'qir ekan, kitobxon o'zini shu vataning ongli fuqarosi, vatani va millati taqdiri uchun mas'ul inson sifatida namoyon qilishga o'zida jur'at topadi.

Nashrga tayyorlovchi va so'zboshi muallifi

Nodira Rashidova

«fadid adabiyoti namoyandalari» loyihasini nashrga tayyorlashda maslahatlari uchun «Qatag'on qurbonlari xotirasi» muzeyi katta ilmiy xodimi Bahrom Ibrayevga o'z minnatдорchiligini bildiramiz.

ISBN 978-9943-7070-1-6

© Usmon Nosir, «She'rlar, doston va tarjimalar». «Zabarijad Media», 2022-yil.

«MEN HAYOTGA QAYTISHIM KERAK...»¹

1956-yil sentabr oyining oxirlarida Masodiqova Xolambibi nomiga xat keldi.

«G'ajadanka Masodiqova Xolambibiga!

Sizga shuni ma'lum qilamanki, o'g'lingiz Nosirov Usmonning ishi tekshirib chiqildi.

O'g'lingiz asossiz hukm qilinganligi aniqlandi.

Arizangiz hamda Nosirov Usmonning jinoyat ishi, 1956-yil 3-sentabr kuni o'tkazilgan tekshiruv materiallari asosida avvalgi hukmi bekor qilish va o'g'lingizni batamom oqlash uchun Bosh Harbiy Prokuror nomiga (Moskva shahriga) jo'natildi.

Qaror haqida Bosh Harbiy Prokuror sizga ma'lum qiladi.

Turk VO Prokurorining o'rinbosari,
yustitsiya podpolkovnigi

(imzo)

M. Pastushenko».

Xolambibining ko'p yillar zardobga to'lib yotgan yuragida umid uchquni paydo bo'ldi: «U tirik!» Bu uchqunni oktabr oyining boshida Moskvadan kelgan boshqa bir xat yana alangaladi.

¹ Ushbu maqola «Yoshlik» jurnalining 1988-yil 9-sonidan qisqartirib olindi.

«Sizga ma'lum qilamanki, arizangiz Bosh Harbiy Prokuratura tomonidan hal qilindi.

O'g'lingiz Nosirov Usmonga tegishli jinoiy ish qayta ko'rib chiqish uchun Oliy Sudga jo'natildi.

Natija Sud tomonidan Sizga ma'lum qilinadi.

GVP bo'limining Harbiy Prokurori,
Yustitsiya podpolkovnigi

(imzo)

Proshko».

Demak, Usmonxon tirik. Bironta xatda uning vafo-ti haqida hech qanday gap-so'z yo'q, axiri! Xolambibi bu gaplarni tovush chiqarib aytishga qo'rqar, go'yo bu so'zlar aytilsa, umidi barbod bo'lishi mumkindek, shu umid onaning hayotiga biroz bo'lsa-da, nur olib kirgandek edi.

Biroq 1957-yilning aprel oyida kelgan xat... onani qulardi.

«SSSR Oliy Sudining Harbiy kollegiyasidan
1956-yil 30-mart

SPRAVKA

Hibsga olingunga qadar yozuvchi-shoir bo'lgan Nosirov Usmonning ayblanish to'g'risidagi jinoiy ishi SSSR Oliy Sudining Harbiy kollegiyasi tomonidan 1957-yil 21-martda qayta ko'rib chiqildi.

1938-yilning 5-oktabrida Harbiy kollegiya tomonidan Nosirov Usmonga tegishli ish yuzasidan chiqarilgan hukm vujudga kelgan yangi vaziyatlarga ko'ra bekor qilindi va jinoiyat sostavi yo'qligi tufayli jinoiy ishning ko'rilishi to'xtatildi.

Nosirov U. vafotidan so'ng oqlandi.

SSSR Oliy Sudi Harbiy kollegiyasi
Sudlovchi hay'atining raisi,
Yustitsiya polkovnigi

(Imzo)».

«Vafotidan so'ng»... Oppop qog'ozga qora siyohda yozilgan bu sovuq so'zlar onaning qalbini bir zumda chilchil qildi.

1937-yilning quyuni uning bag'ridan biryo'la uch fazzandini: Usmonni, kuyovi O'zbekiston Kompartiyasi Markazqo'mining sekretari Nuriddin O'lmasboyevni, 23 yoshida vafot etgan qizi Ravzaxonni yulib ketdi. Lekin birgina ilinj – Usmonning tirikligiga bo'lgan ishonch onaga darmon, dalda edi. Xat bu ishonchni ham tilka-pora qildi.

Xolambibi yotib qoldi. O'sha yili yoz oylarida bir kuni hovliga ozg'indan kelgan, novcha odam kirib keldi. Ona uni darrov tanidi: bu Usmonning do'stlaridan biri – Ibrohim Nazir edi. U Xolambibi bilan ancha suhbatlashdi. Mehmon ketganidan so'ng ona o'rtanib qoldi.

«Usmon og'ir dardga mubtalo bo'ldi; uning sovuq urgan qo'l-oyoqlarini kesib tashlashdi, singa kasalidan tishlari to'kilib ketdi... bir burda non yeyishga zor bo'lib, Magadan-da 1952-yili vafot etdi...» deb aytdi Ibrohim Nazir.

Uning gaplarini keyinchalik Tojixon Shodiyeva ham tasdiqladi.

Ona uchun umidning oxirgi uchquni ham so'ndi. «Usmon yo'q!» Bu xayol uni chayondek chagardi.

O'sha subhatlardan so'ng rangi yanada simiqgan, ko'rpa-to'shak qilib yotib qolgan ona hasratini menga – yosh qizaloga to'kardi:

– Usmoni olib ketishganiga uch-to'rt oycha bo'lgan edi. Tog'ang gamoqxonadan xat chiqarib, Ibrohim Nazir va Madamin Davronlarda palto bilan etigi borligini aytib, shu narsalarni yetkazishni so'rabdi. Men ayang (Rohatxon) bilan go'shni qiz Dilbarni Arpapoya mahallasiga yubordim. Madamin Davronning singlisi ularni qarshilab olibdi-da, Ibrohimning eshigini taqillatib qizlar kelganligini aytibdi. Shunda Ibrohim eshikni qiya ochib turib: «Men xalq dushmanining singlisi bilan gaplashmayman!» deb paltoni itqitibdi va shoshib eshigini berkitib olibdi. Rohatoy uyga yig'lab-yig'lab qaytdi. Ertasi kuni Madaminning singlisi biznikiga kelib, Ibrohimni kechasi olib ketishganligini aytdi. Mana, Ibrohim ham eson-omon qaytibdi. Tog'ang esa yo'q... O'sha kezlarda Xolambibiga O'zbekiston Yozuvchilar soyuzidan u yerda 1957-yil 2-iyulda bo'lib o'tgan majlisning qaroridan ko'chirma olib kelishdi. Unda Usmon Nosirni Yozuvchilar soyuzi a'ziligiga tiklash va uning onasi Masodigova Xolambibiga 6 ming (Yangi pul bilan 600) so'm mablag' ajratib berilishi to'g'risidagi masalalar ko'rilgan edi.

Ko'p o'tmay Xolambibining qo'lga pulni keltirib berishdi. Haykaldek qotib o'tirgan ona qo'lidagi bir dasta pulga qarab yig'lab yubordi. Chunki...

Usmon hech yolg'iz yurmasdi. Uyga ham hech qachon yolg'iz kirib kelmasdi; yonida hamisha do'stlari, o'rtoqlari bo'lardi. Kunalarning birida u besh-oltita o'rtoqlarini mehmonga olib keladi. Ona o'choq boshida ovqat tayyorlash bilan ovora bo'ladi... Bir payt Usmon tashqariga chiqib, onasiga qo'shnidan garz olib bo'lsa-da, do'stlariga sigar

reta topib keltirishni iltimos qiladi. Yaqinda Qo'qondan ko'chib kelgan Nosir ota hali ishga joylashmagani sababli oilada yetishmovchilik bo'lsa ham, Xolambibi qo'ni-qo'shnilardan birona narsa so'ragani tortinardi. Ona o'g'lga ahvoli ni tushuntiradi. Shunda Usmon: «Aya, hech uyalmas, garz uziladigan narsa. Hali vaqt keladiki, mening o'ligim ham sizni bogadi!» deydi. O'sha kuni bu voqeadan voqif bo'lgan Nosir ota Xolambibining qo'lidagi bittagina uzugini bir xalta sigaretaga almashtirib, Usmonning o'rtoqlariga kiritib yuborgan ekan. Shularni eslab, onaning yuragi vayron bo'ldi.

«Bu pullarni endi nima qilaman?!» deb menga tikilib qolgan buvimning yosh to'la ko'zlari hamon dilimni o'rtaydi.

Xolambibining ahvoli tobora og'irlasha bordi. Sakson besh yoshli Nosir ota hamon davlat ishida bo'lib, Sirdaryodagi gamish zavodida direktorlik qilardi. Toshkentga bir haftada bir marta kelib ketardi. Men xasta buvimning yonida ko'proq bo'lishga harakat qilardim. Uni hech yolg'iz qoldirgim kelmasdi. Uning o'sha kezlarda yuragidan otilib chiqqan alamlari, hasratlari qalbinga o'rmashib qolgan...

1936-yilning bahori. Usmon Toshkentdan Qo'qonga kelib, Nosir otaga o'zining do'sti Nuriddin O'lmasboyevga katta singlisi Ravzaxonni turmushga berish niyati borligini aytadi. Ota rozilik beradi. To'yni o'tkazib Usmon Ravzaxonni Toshkentga ko'chirib keladi. Biroz vaqt o'tgach, Usmon Qo'qondan butun oilasini Toshkentga ko'chirib kelish niyatida yana Qo'qonga borib: «Endi hammamiz bir joyda bo'laylik», deb otasini ko'ndiradi. 1937-yilning bahorida Usmon oila a'zolarini Toshkentga, Chaqar mahallasidagi bir qarindoshnikiga olib keladi. Ikki oylar do'sti

Nodirbek topgan shu mahalladagi Yo'ldosh qassob degan kishining uyida ijarada turadilar. Nosir ota hovli axtarish bilan shug'ullanadi. Shu kezlarda Usmon bir kuni uyga mast bo'lib qaytdi. Uni o'rtoqlari – artist Muhsin Hamidov bilan shoir Yusufjon Hamdam olib kelishgan edi. «Bugun meni yozuvchilikdan o'chirishdi. Nimagaligini o'zim ham bilmayman», deydi Usmon onasiga. Ona sho'rlik o'g'li mil-latchilikda ayblanib, Yozuvchilar soyuzida «ishi» muhokama bo'lganini bilmasdi.

Shunday qilib, endi yigirma to'rt bahorni qarshilagan shoirning qanotini sindiradilar.

Bir necha kundan keyin Usmon Nosirning uyiga ertalab bir kishi kirib keldi. O'zini NKVD xodimi o'rtoq Mansurov deb tanishtirdi. U kitob-qog'ozlarni tintuv qildi. Uzoq tintuv qildi. Usmon derazaning tepa toqisiga ikki qo'lini tiragancha indamay turardi. Nogahon eshikdan yig'lab kirib kelayotgan singlisi Ravzaxonga ko'zi tushadi. «Singlingiz o'lsin, aka! Meni nima uchun bu yerlarga olib kelgandingiz, akajon...» deb bo'zlar edi u. «Rozochka... Rozochka, yig'lama, singlim!» deydi jovdirab Usmon va singlisini bag'riga bosadi. Peshonasidan o'padi. Ravzaxon akasining bag'rida hushidan ketadi. Usmonga xonadan chiqishga ruhsat yo'qligi uchun Ravzaxonni uning qo'lidan olib, hovlining narigi betidagi uyga kiritadilar. Tintuv tugagach, Mansurov Usmonni oldiga solib tashqariga chiqadi. Usmon hovlida turgan otasi va Qo'qondan ulardan xabar olgani kelgan amakisi Ibodjon bilan quchoqlashib xayrlashadi, singil-larining peshonasidan o'padi. Qo'shni xonada hamon hushidan ketib yotgan singlisi Ravzaxonga ko'z qirini tashlaydi-da, Mansurov ketidan ko'cha eshik tomon yura-

di. Izidan: «Usmonjon, bolam, avang o'lsin!... Bizni o'zing kimlarga tashlab ketyapsan?!» deb faryod qilayotgan onasi tomon qaytilib: «O'lsang, o'laver!...» deb chiqib ketadi. Onaning faryodi bo'g'zida qoladi... shunchalar «bemehr» o'g'lining ketidan chiqish yo chiqmasligini bilmay joyida taxta qotadi. Birov shu zum uning yuragini muzday suvga botirib olganday bo'ladi. Ko'zidan selday oqib kelayotgan yoshi bir zumda quriydi. Onaning ko'z o'ngida Usmon siymosi qo'lidagi oppoq kepkasini g'ijimlagan ko'yi bir umr muhrlanib qoladi...

1936-yil iyul oyining jazirama kuni ona yuragini rop-pa-rosa 20 yil kuydiradi. «O'lsang, o'laver!...» degan so'zlar o'sha damda ona yuragiga nishtardek sanchilgan edi. Usmon bu dahshatli so'zlarni onasining galbini asrab qolish uchun ataylab aytganini hech kim bilmasdi, albatta. Ona buni ko'p yillar o'tgandan keyin ich-ichidan his etdi.

Usmonning izi o'chdi... U bilan birga oila hayotidan shodlig-u baxtiyorlik, tinchlik ham ketdi. Faqatgina bir narsa qoldi – o'zaro ahillik, o'zaro totuvlik.

Oila nihoyatda og'ir ahvolda yashay boshladi. Nosir otaga «xalq dushmani»ning otasi bo'lgani uchun hech qayerda ish yo'q, qizlari Rohatxon, Inobatxonlarga hatto maktablarning eshiklari berk, Ravzaxon yana ota-onasi xonadoniga qaytgan. Uning turmush o'rtog'i Nuriddin O'lmasboyev Akmal Ikromovning safdoshi sifatida gamal-gan. Nosir otaga: «Usmon sizga o'gay o'g'il, undan ariza orqali voz keching. Siz inqilob uchun ko'p xizmat qilgan odamsiz. Hukumat sizni qo'llab-quvvatlaydi, ish beradi», deb maslahat beruvchilar ko'p bo'ldi. Lekin Nosir ota o'g'lining nomini sotmadi, uning begunohligiga umri-

ning oxirigacha ishondi. O'g'li bilan, uning halolligi bilan hamisha faxrlandi. Hatto o'sha og'ir yillarda ham Usmonning nomini himoya qildi. Oila esa och-nahor yashar edi. Nosir ota qizlari bilan Toshkent gamoqxonasiga bot-bot oziq-ovqat, kiyim-kechak kiritib turishi kerak edi. Biri Usmonga va yana biri kuyovi Nuriddin O'lmasboyevga. Ana shunday og'ir kunlarda ona uydagi jamiki qog'oz-kitoblarni yig'ib qopga soladi-da, pistafurushga topshiradi. Bu qog'ozlar Usmon Nosirovning hali gazeta, jurnal, kitob sahifalarini ko'rishga ulgurmagani qo'lyozmalari edi... Ikki yil muqaddam, 1935-yilda yozilgan «Nil va Rim» she'rida Usmon Nosir shunday degan edi:

*O'lim yaxshi, odam agar shunday xor bo'lsa!
Bir parcha non nima o'zi? Shunga zor bo'lsa!*

Biz nochorlik va qo'rquvni hozir unchalik his etolmaymiz. Lekin o'sha paytlarda odamlarni g'afat chirmab olgan edi.

1944-yilning mart oyida Farrux Ahmadiy ismli kishi (u surgundan qaytgach, Muqimiy nomidagi muzikali drama teatrida qorovul bo'lib ishlagan) Usmonning Sibir-dan yozgan xatini singlisi Rohatxonga yetkazadi. Xatda: «*Singlim Rohatxon! Eshitdim, O'tkir Rashid bilan turmush qilibsizlar. Juda xursand bo'ldim (bu nikoh Usmon Nosirning vasiyati edi – N.R.). Baxtli bo'linglar. Toshkentga, Yozuvchilar soyuziga «Shahlo» degan poemamni yubordim. Nahotki, butun O'zbekistonda meni bu yerlardan olib ketadigan bironta do'st, yor-u birodar topilmasa?.. Toshkentga borsam, umrim qamoqda o'tsa ham mayli edi... Soyuzga ayam iltimos*

bilan borsin. Mening gunohim yo'q. Jonim singlim, xatni o'qingach, yoqib yubor!» deyilgan edi.

Biroz o'tgach, «Yozuvchilar soyuziga Usmondan paket kelibdi. Unda «Shahlo» poemasi bor ekan», degan xabar tarqaldi. Xolambibi Yozuvchilar soyuziga boradi. O'g'li Usmon Nosirning Toshkentga keltirilishi uchun yordam berishlarini iltimos qiladi, o'g'lining o'z qo'li bilan yozgan poemasini ko'rmogchi bo'ladi. Onaga o'g'lidan kelgan xat-u qo'lyozmalarni ko'rsatish u yoqda tursin, «Xalq dushmanining onasi bilan gaplashiladigan gap yo'q!» deb kabinetdan chiqarib yuborishadi. Ona ko'cha eshigigacha zo'rg'a yetib kelib, ostonaga behol o'tirib qoladi.

Oradan ko'p o'tmay ona Yozuvchilar soyuzining raisi Hamid Olimjon avtomobil halokatida fojiali vafot etdi, degan xabarni eshitadi va Usmonning qo'lyozmalari taqdiri-ni bilishdan umidini uzadi.

Ajdarhoga o'xshash 1937-yil elning ko'pgina asl farzandlari qatori hali yigirma besh yoshga to'lmagan Usmon Nosirni ham yutdi. Uni o'zbek xalqining bag'ridan tuhmat, hasad, malomatlar yulib ketdi. Xo'sh, navqiron, surur osmonida parvoz qilib yurgan shoir qanday qilib birdan «xalq dushmani» tang'asini oldi?! O'ylab o'yga yetish qiyin.

Yigirma to'rt yoshgacha ijod qilgan Usmon Nosir bugungi she'riyatimizning «to'rida qo'r to'kib o'tiribdi». U oradan juda erta ketdi. Lekin o'zbek xalqining qalbiga uchqun tashlab o'tdi. Shuning uchun ham Usmon Nosirni baxtli inson deb aytish mumkin. Hozir qaysi o'zbek shoirining to'plamini qo'lga olmag, unda albatta, Usmon Nosirga bag'ishlangan she'r o'qiyisiz. Demak, shoir barhayoti! Demak, u o'lmagan!

Usmon Nosir tabiatan juda xushchaqchaq, bag'rikeng, qo'li ochiq yigit edi. U bilan bir subhatda bo'lgan odam albatta do'stlashishga intilarkan. Qavm-qarindoshlar ham Usmonni juda hurmat qilishardi. U barchaga barobar mehribon edi.

Aytishlaricha, Usmonning o'gay amakisi Abdurahmon Masodiqov juda qattiqgo'l bo'lib, unga ko'p ozor berarkan. Nosir ota bosmachilarga qarshi kurashib yurgani uchun Qo'gonga ahyon-ahyonda kelardi. Agar Usmon uyda bo'lmasa, uni ko'rgani o'sha kuniyoq internatga borarkan. Mana shunday kunlardan birida Namangandan kelgan Nosir ota Xolambibiga osh damlatib, izvosha qizlari Rohatxon va Inobatxonlarni o'tqazib, Usmon o'qiyotgan internatga boradi. Internatda ko'proq yetim-yesirlar o'qir edilar. Usmon esa bu yerga boshqa sababga ko'ra tushadi: Nosir otaning ukasi Ibodjon Usmonning yoshligidan kitobga, o'qishga bo'lgan intilishni sezadi va uning bu xislatini ardoqlaydi. Bir kuni u maktabga bormay, ko'chada bolalar bilan yong'oq o'ynab yurgan Usmonni ko'rib, astoydil ranojivdi va akasi Nosir ota bilan uni internatga berish masalasi yuzasidan maslahatlashadi, internat uning tartibiyasiga ijobiy ta'sir qilishini aytadi... Shunday qilib, qizlari bilan birga ko'rgani kelgan Nosir ota Usmonni qorong'i xonada dars qilayotganini ko'rib, yuragi achishadi. Shundan so'ng Usmonning o'qituvchisidan ruxsat so'rab, uni uyiga olib ketmoqchi bo'ladi. Xullas, u imkoni boricha ko'nglini ko'tarishga harakat qilardi. Ammo uning akasi Abdurahmon aka Usmonni ko'p koyir edi. Balki, o'sha alamlar oqibatida Usmonning quyidagi satrlari yaratilgandir:

*Otam o'ldi, men sarson bo'ldim,
Shum yetim, deb so'kdilar meni.
Ajab kunga muhtalo bo'ldim,
Ko'chalarga quvdilar meni...
O'sha kun dilimda hayot
(Og'ir g'ammi unutib bo'lmasi!)*
Tur! – dedilar. – Tur, yetimcha zoti!
Ilojim yo'q, turaman birpas.

Ko'p yillar o'tib, Abdurahmon ota 1966-yili 101 yoshida vafot etgach, uning yostig'i qatidan ikki dona surat chiqardi. Biri 1943-yili frontda halok bo'lgan o'g'li Alijonniki, biri esa Usmonniki edi...

Yana aytishadiki, 1932-yili Usmonning amakisi Mansurjon Masodiqov qiz ko'radi. O'sha kezda Usmon Nosir «Norbo'ta» dostoni ustida ishlayotgan ekan. Xabarni eshitgan Usmon hovliga chiqibdi-da: «Qizning oti Sarvari Sarvar bo'lsin! Agar o'g'il bo'lganida Norbo'ta qo'yardim», degan ekan hayajonlanib.

Qo'qondagi katta hovlidan kichkinagina ariq oqib o'tardi. Usmon besh-olti yoshlar chamasidagi kenja singlisi Inobatxonni ariqqa – suv oqimiga teskari qilib o'tqazib qo'yarkan-da, o'zi xaxolab, zavqlanib, shimining pochasini tizzasigacha qayirib olib, tomosha qilishni yaxshi ko'rkarkan. Singlisi esa «to'g'on» bo'lib ariqdagi suvni toshirib yuborarkan. Hovlini suv bosarkan...

Mana shunday xotiralar, mana shunday o'y-xayollar meni yoshligimdan Usmon Nosirning izlarini axtarishga undadi. Ongim bilan uning vafot etganligiga ishonmasam hamki, qalbim bu fojiani qabul qilishni hech istamasdi. Nazarimda, go'yo u tirik va men uni albatta, topish imkoniyatiga egadek edim. 1968-yilda Magadan ichki ish-

lar boshqarmasiga xat yozib, tog'am haqida ma'lumotlar, uning qo'lyozmalarini izlayotganimni aytdim. U yerdan kelgan javob xatda: «*Usmon Nosirov 1941-yilning oxirlarida Kemerovo oblastiga ko'chirilgan. Uning keyingi taqdiri haqida ma'lumotlarga ega emasmiz*», deb yozilgan edi. 1969-yili Kemerovo ichki ishlar boshqarmasidan kelgan xatdan esa men Usmon Nosirov Marinsk shahri yaqinida 1944-yilgacha, ya'ni vafotigacha istiqomat qilgani ni bildim. Yuragimda g'ul'ula paydo bo'ldi. Qaysi sana to'g'ri? Qaysi biriga ishonish kerak? Kinga ishonay? O'sha yerlarda qamog muddatini o'tab kelgan Ibrohim Nazir, Tojixon Shodiyeva va ko'pgina boshqa guvohlargami yoki bu xatlargami? Ko'p yillar shu muammo meni qiynadi.

Va nihoyat, O'zbekiston Yozuvchilar soyuzi rahbarlarining ko'magida men Usmon Nosirning qabrini izlab ketdim. Qabristonni topdim. Kemerovo oblast ichki ishlar boshqarmasi arxivida saqlanayotgan Nosirov Usmonga tegishli «delo»dan O'zbekiston Yozuvchilar soyuzi nomiga berilgan spravkani olib keldim:

«O'zbekiston Yozuvchilar soyuzi pravleniyesi sekretarining yordamchisi o'rtoq H. Shayxovga

Sizning Nosirov Usmon haqidagi so'roq xatingiz bo'yicha shuni ma'lum qilamanki, Nosirov U. Kemerovo oblastining mahbuslar uchun ajratilgan joylariga 1943-yilning boshida keltirilgan.

U uzluksiz ravishda kasalxonaning og'ir ahvoldagi kasallar bo'limida bo'lgan. 1944-yilning mart oyida vafot etgan.

Uni bitgan va davolagan meditsina xodimlari oblastda yashamaydilar.

Nosirov Usmon 1944-yilda Kemerovo oblast Marinsk rayonining Suslovo qishlog'idagi qabristonga dafn etilgan.

Kemerovo oblasti

Ichki ishlar boshqarmasining boshlig'i

(imzo)

L.V. Prosin».

O'sha muammo baribir muammoligicha qoldi: mish-mishlar to'g'rimi yoki davlat hujjatarimi?

Yuragimni hamon gumon kemirardi. Balki, boshqa Nosirov Usmondir? Shu sababdan biz shoiri Mukarrama Murodova bilan birgalikda Kemerovo oblasti Ichki ishlar boshqarmasining boshlig'i general V.I. Runshikov bilan uchrashdik. Uning yordamida yana bir bora arxiv bilan tanishdik. Hujjatlardagi: «Nosirov Usmon, shoir-yozuvchi, 1912-yili Namanganda tug'ilgan», degan yozuvlar gumonimizni targatdi.

Gumonimiz targaldi, lekin ko'nglimizdagi g'ubor bari-bir targalmadi. Meni hamon bitta jumboq qiynaydi: xo'sh, Usmon Nosir o'limiga aynan kimlar aybdor? Aybdorlarning nomlari bordir, axir?! Axir hamma fojialarni «shaxsga sig'inish» degan mavhum atama ostiga ko'mib yuborib bo'lmaydi-ku!

O'zbekiston SSR Davlat Xavfsizligi komitetining raisiga, O'zbekiston SSR Oliy sudining raisiga Usmon Nosir «delo»si bilan tanishishga ruxsat berishlarini so'rab qaytaya murojaat etdik. Lekin iltimoslarimiz oqibatsiz qoldirildi. Nega?.. Ehtimol, shoir nomini yomonotliqqa chiqarishga «ulush» qo'shgan ba'zi bir «adabiyot korchalonlari» Usmon Nosir «delosi» oshkor etilishiga qarshilik qilishayotgandir? Balki, ular tariximizdagi «oq dog'lar» yuvilishidan manfaatdor emasdir?..

«Aflo tun mening do'stim, lekin Haqiqat menga qadrliroqdir», degan edi ulug' allomalardan biri. O'ylaymizki, Usmon Nosir «delo»sini arxivda saqlayotgan tashkilot mutasaddilari oshkoralik nasimi esayotgan ushbu kurlarda mardonavorlik bilan Haqiqat tomon yuz buradilar. Chunki hozirgi yoshlar, ayniqsa, adabiyotimizning kenja avlodi haqiqatni bilishlari shart.

Eslatma

Quyida Usmon Nosir gamogdan I.V. Stalinga yo'llagan maktub e'lon qilmogda. Maktub hozircha shoirning oshkor etilmagan shaxsiy delosidan olindi.

VKP(b) MKning sekretari
Iosif Vissarionovich Stalinga
shoir Usmon Nosirdan

ARIZA

Men xalq dushmanlarining bo'htoniga uchradim.

Dushmanlarning mish-mishiga qaraganda, go'yo men Sizni haqorat qilganmishman, pessimistik (tushkunlik) ruhda she'rlar yozgan emishman. 1937-yili (14-iyul kuni) O'zSSR NKVD tomonidan hibsga olindim. Tergov aldov usullarini qo'llab, mening tajribasizligimdan foydalanib, yolg'on aybnomaga meni iqrar etish yo'lini tutdi.

1936-yilning 5-oktabrida Harbiy kollegiyaning ko'chma uchligi oldida menga qo'yilgan yolg'on aybnomani batamom rad etdim. Lekin kollegiya Yozuvchilar soyuzining sobiq rahbari tomonidan sud boshlanishi arafasida bo'yinim-

ga qo'yilgan boshdan oyog bo'htonidan iborat ko'rgazmaga asoslanib, barcha aybnomalarni inkor etishimga qaramay, ayblash uchun hech qanday faktik material bo'lmasa ham O'zSSR JKning 67, 64-14-moddalari bo'yicha kamina 10 yil qamoq jazosiga hukm qilindi. Jumladan, meni 5 yil siyosiy huquqlardan mahrum etishdi.

Bu qaror, bu hukm adolatsizdir.

Men 1912-yili tug'ilganman, bolalar uyida tarbiyalanganman, o'sha yerdə VLKSM safga o'tganman.

Mening 6 ta she'riy to'planim, 4 ta tarjima kitobim chop etilgan. Pushkin va Lermontov ijodiy merosidan qilgan tarjimalarim (o'zimning asarim singari) juda yaxshi baholangan.

Qamoqda o'tgan 3 yillik umrim mobaynida, barcha qiyinchiliklarga qaramay, men bitta she'riy roman, 3 ta pyesa va turkum she'rlar tayyorladim.

Men hali yoshman, ijodiy rejalarim bisyor.

Menga xalq dushmanlari tuhmat qilishdi!

Men mutlaqo asossiz, hech bir aybsiz qamoqda yotibman!

Men hayotga qaytishim kerak, ulug' Vatanning to'la huquqli grajdani bo'lishim kerak!

Men Sizdan yordam so'rayman.

(imzo)

Usmon Nosir

1940-yil 20-avgust

Muddatni o'tash joyimning adresi:

Magadan sh. Xabarovsk o'lkasi,

N°2 Sanomat kombinati.

Nodira RASHIDOVA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI O'LTIV VA O'RTA
MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI O'LTIV VA O'RTA
MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

Yoril,
chaqmoqqa
aylan sen,
Yoril!
Mayli,
tamom
o'lsam!...

SHE'RIM

Sen yuragimning chashma suvi sen,
Sen ko'zlarimning gavhar nurlari.
Sening bahongni kim so'rasa, de:
«Bahom umringning bahosiga teng!»

Samarqand,
1935

BOLALIGIMGA

Kapalaking gul emganin ko'rdim,
Eslab ketdim seni, malagim...
Sen berdingmi, shuncha shirin she'rni,
Ey, barglari ko'm-ko'k palagim?

1934

Ilhomimning vaqti yo'q, selday keladi,
Jalloddek rahm etmay dilni tiladi...
Ayondir: bir kuni aylaydi xarob...
Mayliga. Mehrimni, go'yoki sharob -
Shimirdim. Yashayman, tilsin dilimni.
Bemehnat sevmayman tirik tilimni.

1935

BOBOMNING FALSAFASI

Oq she'r

Yosh edim, yer go'yo tor edi,
Dard yeli sochimni to'zdirgan.
Osmonga ko'z tashlay olmasdim,
Kiprigim og'irlik qilardi.

Bir oqshom. Oy to'lgan, yel o'ynar,
To baland surayyo zangori.
Barglarga uch urgan igna nur,
Yulduzlar jimirlar. Charog'on.

Ko'kragi liq to'la orzuni
Hassa qilib ushlab, o'tmishda
Oyini, yilini yo'qotib,
Baxtining xokini izlagan.

Topmagan, kulfatning seplarini
Yalagan, duv tirik peshona –
Onam, esda, silab-siyपालab
Nasihah qildi, ki, bu dedi:

«Dunyo – u,
Dunyo – bu.
Bil, bolam!
Boboginang bor edi, qari.
Sen bilmaysan, u o'lib ketgan
Moma seni yo'rgaklagan kech».

U derdi: «Taqdirga o'shqirmang,
Zo'rlik ham, insof ham xudodan.
Bu janjal yo'qolar bir kuni,
Ammo siz talashmang «haqqim» deb.
Yomondan yaxshilik yaralar.
Aql – faqat dunyoni yaxshilar!»

Bolalik vaqtimiz onamning
Ortidan «aya»lab chopganday,
Nasihatlari ham ortidan –
Bolalik mayida quvganman.

Inonib, onam deb, so'ziga
Bosh egib, qul bo'lib yillarim
Azob ko'chasida kechganlar...
Ko'zimga rasm solgan uqubat!

Yer menga tor bo'lib ko'ringan,
Ko'krakka qo'l qo'yib, egilgan.
Osmon kengligiga boqolmay
O'tganman. Ko'zlarim jigqa yosh.

O'qidim, angladim hayotni,
Har so'zi mazmundor «diamat».
«Mantiqni tushundim toza ham,
Falsafa ne ekan, bildim men.

O'tgan kunlarimimi axtaray?
Qaytarib bermasin, makkorai!
Mayli, bu falsafa berajak
Menga har bir kunni yil qilib.

Menda bitdi endi bobomning
Men tug'ilmay turib qolgani,
Onamning aytgani nasihat,
Bitdi menda endi, butunlay!

Onajon, kel endi, men senga
O'rgatay, hayotni anglatay.
Tashla, bobolarning o'g'itin,
Eskiday, o'zimga ona bo'li!

Menda bitdi og'ir kurashlar so'ngida,
Senda yashayotir u hali.
Lekin bitajagi aniqdir,
Bitajak u, o'lajak albati!

Samarqand, 1935

Hayot hali mening oldimda,
Aqlim o'sar, fikrim yuksalar.
Ammo, ko'rganlarim yodimda,
Hammasi ham butunlay qolar.

O'sha paytda qaysisi kulgi,
Qaysi biri berar hayajon.
Bu she'rinning boisi shulki:
Fikr – bola, bola – o'suvchani!

1935

NIL VA RIM

Tarix kitobidan

I

Lampam yonur... Yaralangan qanotdek og'ir
O'y bosadi. Yuragimda go'yo sel yog'ir.
Qiyinalaman. Tirishaman. Hushim parishon,
O'tmish, hozir va kelajak ko'rinur har on,
Tirishaman, butun kuchim ko'zimga kelar;
Chirog'imga parvonadek urinar yillar,
To'rt atrofm to'lib ketar kuygan qanotga...
Xayolimda: katta sahro, men minib otga –
Shamoldan tez, bulutlardan yengil chopaman,
Kuyib tushgan har qanotdan bir jon topaman.
Termilaman o'lik ko'zga (nega qo'rqayin?)
Barchasidan o'yib olib ko'zining oyin –
Termilaman: qichqiradi yillar, odamlar.
Eshitlar menga ular bosgan qadamlar...

II

Sariq qumlar orasidan gon rangli quyosh
Ko'tarilar. Nil oqadir – qullar to'kkan yosh.
Faryodlarga chidolmaydi yer bilan osmon.
Ro qayerda? Azirisa? Qiynaydi Tifani!
Kimga yig'lab, kimdan madad kutsin bemor qul?
Erki qulfdir, hayoti qulf, bor xudolar qulfi!
Kosasida suv yo'q, quruq xaltasi – non yo'q!
Botayotgan quyosh kabi rangida gon yo'q.
Ko'zida ko'z yo'q, belida bel yo'q, hayhoti!
Fir'avn uni chumoliday ezadi: voydodi!...

Fir'avning hukmi qattiq, fir'avn xo'jayin,
Xudolarga u manzurdir, hayoti tayin.
Neki qilsa, o'zi bilur, o'zi hukmron,
Misr bo'ylab Nil oqadir – qullar to'kkan qon!

III

To Minisdan Ramzessgacha, Ramzesdan nari
«Malika giz» Kleopatra hukmron davri.
Undan tortib... yana uzoq, yana ko'p yillar
Xarsang bilan yotqizilgan necha ming yo'llar.
Ko'zyoshidan, dil toshidan qurilgan haykal
Mag'rur turar, mag'rur bogar, hech biron mahal
Na odamdand, na zamondan qo'rqmas asti u.
G'azabini yutib o'lgan, qullar dasti bu!
Qullar... (Menman u qullarning o'lmas avlodi,
Mana menman, u qullarning hech so'nmas yodi.
Mana menman, falaklarga lov-lov o't qo'yib,
O'talarimning boshidan poydevor o'yib,
Ozodligim obidasin qurgan insonmani!
O'sha jonman, o'sha qonman va o'sha shonmani!)

IV

Otim uchar (xayolimda) oldinga doim,
Avval bahor osmonidek yig'lar gado Rim.
Emchagida bir tomizim suti yo'q ona
Go'dagini tosh ostiga bostirdi, ana!
O'lim yaxshi, odam agar, shunday xor bo'lsa
Bir parcha non nima o'zi? Shunga zor bo'lsa!
Nahot, chaqmoq yondirmaydi butun ochunni?
Kul fardiday umr – tog'day kulfat uchunmi?

lavob bergin menga, zakki qadimgi Homer,
Ko'zyoshi-yu gonga rostdan tashnami bu yer?
Qo'y, yaxshi choli! Ko'nglim to'ldi, gaplashamiz so'ng,
Bu nimasi? Eshitasanmi, og'ir, hazin mung?
Hamon yig'lar yalang'och Rim, hamon dil ezar,
Hamon tilla qadahda gon ichar Sezari!

V

Rim ustida shamsiyadek tumanli osmon,
Katta sikkka sig'ishmasdan gaynar olomon:
«Odam bilan hayvon o'yin ko'rsatar emish...»
(Bunday qiliq bizning uchun qandayin erish!..)
Tishlarini irjaytirib bo'kirgan yo'lbars
To'rt tarafga tashlanadi, talpinib lars-lars.
Och ko'zlari gonga to'lgan, sakrab o'ynaydi...
O, bechora, qoch! U seni tirik qo'ymaydi!
Ana! Ana, tirnog'ini nishlab kelar u,
Changal soldi! Xalq o'rnidan birdan turdi duv...
Chapak chaldi. «Ey, ahmoq Rim, sevingga gonga!
Bundan boshqa xo'rlik bormi, axir, insonga? –
Dedi: parcha-parcha bo'lgan gladiator.
Rim – o'yindan o'lim kutgan jinni teatr!»

VI

Issiq izlar... hamon u isyondan iz bordek,
Bulutlarning orasinda yurar Spartak.
Osmon – qalqon, kamon yoyi – chaqmoq, yona o't,
Zulm uchun yig'i, fig'on va erksizlik sud.
Lavob bersin Aftotunmi, Vergilymi, yo –
Boshqa biri, qani kim u? Kim mard? Kim guvoh
Ki, tun gancha qora bo'lsa, oy shuncha yoruri!

Spartakning lashkarlari hali ham borur.
Mana menman, u isyonning o'lmas avlodi.
Mana menman, u qullarning hech so'nmas yodi.
Mana menman, falaklarga lov-lov o't qo'yib
O'talarimning boshidan poydevor o'yib,
Kelajagim obidasin qurgan insonmani!
O'sha jonman, o'sha gonman va o'sha shonmani!

1935

Yur, tog'larga chiqaylik,
Mayli, yur!
Eh... qandayin chiroylilik,
Oppoq nur...

Olmos kabi oppoq qor
Yaltirar.
Nega muncha dil oqar,
Qaltirar?

Bilasanmi, yoshlik bu
To'ymagan!
Tinim bilmas, go'yo suv
O'ynagan...

Shunga o'ta chiroylilik
Ko'rinur...
Yur, tog'larga chiqaylik,
Mayli, yur!

1935

Do'stlarim, xabar oling. Ko'nglim kuyadi:
Bir taraf – yoshligimning sho'xligi mag'rur,
Bir taraf – tajribamning darslari turur
Ikki yoq so'g'ishadi. Urush qiladi.

Ko'nglim yonadi. Qiyin. Qonim qo'zg'alur...
O'zim o'zinga tinchlik beray deb agar:
«Bu kurash, og'ir kurash, bittasi yengar...»
Desam, qo'ysam... Oxirida menga ne qolur?

1935

Shirin bo'ldi hayot iqlimi
Haqqim bilan tug'ilganimdan.
Sho'xlik kutib, quyulganimdan,
Rosa tanib oldim aqlimni.

O, quyulish – achchiq tajriba!
Chaqirasan, turib «ho», deyman,
Chunki kelajagim hajrida
Men umrimni yaxshi taniymani!

Toyim uchar... ho... ancha oldin,
Qo'lga olib istak-ra'yimni.
Baland qo'yib erka nayimni,
Katta yo'lga chiqqanman, oydin...

Bayrog'im san yo'lhimda har vaqt
O, hayotim – achchiq tajriba.

Kim qiynalsa, tilak hajrida
Uni kutar saodat va baxti!

Men boraman sevinganimdan,
Umriming yo'q hech ham tinimi.
O'zimga haq tuyulganimdan,
Shirin bo'ldi hayot iqlimi!..

1935

G'AZAB

Muhit keng, fo'rtana kuchli, zo'ravon,
To'liqlar qahrida qolar xor-u xasi!
Yo'l oydin, ishonch-la boradi karvon,
Na quyun, na to'fon qarshi kelolmas!
Hech qarshi kelolmas, muhit zo'r ekan,
Machtasiz, tirgaksiz, yirtilgan yelkan!
O'lindir taqdiri uning shubhasiz!
Bir tannimiz, bir jonimiz bizlar hammamiz.
Har tomchi gonimiz Vatanga fido!
«O'lim!»dir har qalbdan chiqqan har nido.
O'lim senga, dushman! O'lim, vahshiy yov!
So'rayman, o'rtog' sud, kesing beayov!

O'LIM YO'Q

Dohiy u – porlagan quyosh,
Nuri bilan to'lgan baxtli dil.
Men o'jizman, shoiriligim yosh,
Ta'rifga kuchsiz mingta tili!
She'r juda tor. Sig' dirolmayman
Ey, kelajak shoiri, do'stim.
Bu eng katta kamchilik-ko'stim,
Meni kechir, sendan so'rayman!
Odamzod to tirik bo'larkan,
Tillar ming bor o'zgarsalar ham
Bu nom unutilmas! Yo'q!
A... Isroil men senga govil,
Ki – go'l berib ko'rishgansan sen.
Sendan baxtli yo'q bu jahonda!
Men bilaman, sevinch yoshlari
Yuragingda gaynagan, toshgan
Uni ko'rgan zamona o'ynab...
Chunki uning nomi baxt erur,
Chunki uning ishq dengizday
Keng va ulug', sohilsiz, olov...
Qofiyamni ko'rgin, yetmaydi,
Kelajakning shoiri, kechir,
Bu eng katta kamchilik-ko'stim!
U porlagan quyosh botmagay,
Biz hammamiz uning jonimiz,
Biz o'lmaymiz. U ham o'lmaydi!

1935

TAʼZIM

A.S. Pushkinga

Teran soʻz ummoning ichra gʻarq boʻlib,
Arang chiga oldim sheʼriy qirgʻoqqa.
Yonig satrlarda nurlangan koʻzim
Ravshan boqayotir yiroq-yiroqqa.

Katta gʻala-gʻovur olam sathida
Ovozingni mutlaq oʻzgacha bildim,
Ovozingga monand sheʼrlar yozmoqqa
Saharlar uxlamay bagʻrimni tildim.

Yangidan koʻkardi fikr – ruhimda
Hidi yoʻq, unutilgan qurigan chechak.
Goho koʻrinadi goʻzal Tatyana
Bizning xonamizda boʻlib kelinchak.

Goho raqs etarlar qarshimda turib
Jilvakor, husndor cherkas qizlari.
Xullas, aslo oʻchmas boʻlib qoldirar
Lirikang qalbinga solgan izlari.

Xuddi oʻzingdayin maydondadurman,
Hur ilhom egasi – shoir boʻlib men.
Dildan umidlarim kuylamoqdaman,
Sen istagan ozod zamonada men.

Men oʻzimga xonman, oʻzimga sulton,
Qoʻl choʻzib hech kimdan kutmayman ehson.

El-yurt uchun yonib kuylayman,
Istagim, hur va tinch yashasin inson.

Ezgu ozodlik-la gonun birlashgan,
Ayrilmas bir tusta jipslashgan ular.
Sodiq qoʻllar tutgan oʻtkir qilichlar,
Vatanni qoʻriqlar jangovar askar.

Joʻshqin ilhom bilan sen ham safdasan
Ijoding muxlisi – doʻst millat bilan.
Dil-dildan hurmating aylaymiz bajo
Xalqim boqmas senga hech minnat bilan.

1937

HAQIQAT QALAMI

Muxbirlarga bag'ishlab

Qo'lingda tinmay o'ynar
Haqiqatchi qalaming.
Umid kuyini tinglar
Qalbingda yo'q alaming.

Haqiqatni yozasan
Borliqni sen kezasan,
Zolim ko'nglin ezasan,
Erkin yo'lni chizasan.

Qadamingda zo'r umid
Har vaqt chagnab toshadi.
Ko'nglingdagi zo'r belgi
Istak tog'in oshadi.

Shafaq o'chay deb goldi
Kaptar qonidek rangsiz...
Ko'zlarimni uzmayman.

Deding: – Endi o'char u,
O'tgan qaytib kelmaydi,
Ertani sevinib kutl!

1934

Qushcha kabi derazamga urar qanotin
Yodiylardan chechak taqib kelgan sentabr.
Shodlanaman, tuyg'ularim qaynar besabr:
Keng ko'z bilan ishonaman: shirin hayotim!

Shu chog'dagi yuragimni tinglangiz hoy, hu...
Aks sadosi gumburlaydi go'yo zambarak:
«Sezgilarning bebozori – menimcha – tuyg'u,
Menga shodlik va gullarning lablari kerak!»

1934

YURAK

Yurak, sensan mening sozim,
Tilimni nayga jo'r etding.
Ko'zimga oyni berkitding,
Yurak, sensan ishqibozim.

Senga tor keldi bu ko'krak,
Sevinching toshdi qirg'oqdan,
Tilim charchar, ajab, gohi
Seni tarjima qilmogdan.

Sen, ey, sen – o'ynog'i dilbar,
Zafardan izla yoringni.
To'lib qayna, toshib o'yna,
Tirikman, kuyla boringni!

Itoat et!
Agar sendan
Vatan rozi emas bo'lsa,
Yoril, chaqmogga aylan sen,
Yoril! Mayli, tamom o'lsam!..

Samarqand, 1933

OQ YUVIB, OQ TARAB...

Onajonim, sog' bo'lsang
Sevinchim mening.
O'zim har joyda, dilimda –
Mehrimg o'ti sening.

Hol so'rabsan shu xatingda
Onam, ikki ko'zim:
«O'g'lim, o'qishlaring qalay,
Sihatmisan, qo'zim?»

Kunlar havas uyg'otganlar
Tilak yo'lga kirgan,
O'g'ling usta bo'lib endi
To'p-to'g'ri so'zlardan –
Baytlar to'qiyturgan bo'lgan.
Onajonim, sog' bo'lishing
Sevinchim mening.

O'zim har joyda, dilimda –
Mehrimg o'ti sening.
Esingdami, g'arib ona
U qishlarning zahri?
Yuzni momataloq qilgan,
U yillarning qahri?
Mehrbonim, yodga tushdi,
Bir kuni kuz nahori
Sarg'ayib yerga tushgani
Bir ko'm-ko'k yaprog'ning.
Qon, yoshlar-la to'lganda
U ko'zlaring seni
Tuproqqa yuz tutganida
Umrning bahori.

Qora kunlarning azobini kechalari sanab,
Oyoq yalang, bosh yalang'och
Qolgan kunlar gani?
Onajonim, o'tdi yillar,
Uchdi yillar oti!...
Esga solma, mehribonim –
Ko'risholmay diydor,
Ajr alishib ketganmiz...
Men ko'chalarda xor...
Esga solma mush tumzo'r –
U xo'jalarni:
Meni ko'p qiynadi,
Iodi olib qo'llarimni –
Qonlarimni ketkizdi,
Urib yuzlarimga u,
Holimni bitkazdi...
Onajonim, o'tdi yillar,
O'chdi yillarning oti!
Yuzlariga qara, gani,
Yillarning zahri gani?
.....

Yodga tushib quvontirar
Shirin gullarning
Salomi-la qo'yin ochgan
Internatim mening....
Qo'ltig'imdan tutgan Mo'ydin,
Javlon, Abdullolar,
Ko'chalardan topib meni
Yuvgan gul-u rayhonlar.
Ko'zlarimning qorasidan

Suratlar solganlar
Dillarimning sahifasida
O'chmas yozilganlar...
Yaxshi, ona,
O'qish yaxshi,
Sihatligimdir yaxshi.
Borajakman, o'tkazay-chi
Bu o'qish yilini...
Oq yuvolmay, oq tarolmay
O'tgan bo'lsang, ona,
Oq yuvib, oq tarab
Katta qildi zamona.
Onajonim, sog' bo'lsang bas
Sevinchim uchun mening,
O'zim har joyda,
Dilimda –
Mehring o'ti sening!

YUKSAL, OPPOG'IMI!

Men ko'rganda juda yosh eding,
Ulg'ayibsan, husn kiribdi.
Yuragingga tor kelgan taning
Kengayibdi, xo'p kelishibdi...

O'chib ketdi oti o'tmishning!
O'ynoq bo'lib o'rtoqlarning labi,
Shirin so'zlar qolmas sira tilning
Taglarida berkinib, o'lib.

Achchig'lanmas umring bo'g'ilib.
Ranglaringga rang qo'shibdi;
Bug'doy kabi yashnaydi yuzing.
Charos kabi qop-gora ko'zing,
Ko'zlaringga oy berkinibdi.

Saboqlaring aql beradi.
Qo'ltig'ingda daftar, kitobing.
Kursga borasan.
Ko'chalardan
Tingladim men bosgan qadaming,
Yuksal, oppog'im, qo'zichog'im,
Qo'lni parda qilma, ochlig'il,
Yuksal, oppog'im!

Qo'qon, 1931

IKKI SHE'R

I

Ayrtiq

Uchdi yulduz barg kabi,
Qarab qolding sen.
Men ketarkan, «xat yoz» deb
So'rab qolding sen.

Oydin edi u kecha.
Sen ham oy eding.
Ko'zingda yosh, ko'ksimga
Yig'lab bosh qo'yding...

Sochlaringni siladim
«Qo'zim, muhabbat,
Kelaman, – deb, – oppog'im,
Kelaman, albat!»
O'sha kecha so'ng marta
O'pding betimdan...
O'sha kecha sen qolding
Yig'lab ketimdan...

Qo'qon, 1931

II

Boraman!

O'qishlarim tugadi.
Muhandis bo'ldim.
Har bir kichik hujayram
Fan bilan to'ldi.

Uchib ketar edim tez
Qanotim bo'lsa...
Eh, ko'zlari shahlo qiz,
Men endi ko'rsam.

Avvalgiday orziqib
Seni sevaman...
Unutganing yo'qmi, qiz?
Kutgin, boraman!

Samarqand, 1933

BIRINCHI XAT

Taqtashni o'qib

I

Uxla, qo'zim, uxla, oppog'im,
Ishongan bog'im,
Suyangan tog'im, alla-yu alla...
Uxla, qo'zim, uxla, dagarim,
Uxla, akarim,
Uxla, shakarim, alla-yu alla...

II

Hali gul yoshligim shamolday o'ynar,
Sevgim biron qizda timmagan hali.
Hali sochim qora, ishq-la tarayman,
Oppoq qirov dona immagan hali.

Hali tug'ilganing yo'q, o'g'lim Qunduz.
Ona bo'lib birov kelgan yo'q uyga.
Bola to'g'risida bir she'r bitirib,
Charchab, uxlaganda, kiring tushimga:

Qanday shirinsan-u, qanday ko'rkamsan,
Otang o'rgilsinni sugurim, sendan?
Oho!.. Qaddi-qomating Ra'no,
Nozik kulgi uchar anor labingdan.

Ko'zmi o'sha? Yoki qop-qora charos?
Oy nurida yakka shudring donami?

U qayrilgan qoshmi, yoki qush qanot?
Bogishlaring bahor, yo nishonami?

Sen o'sajak nasl ko'rgazmasidan,
Kel, o'payin to'yib, kel, quchoqlayin.
Kelgin, bekorlarga oqmasin sugim,
Kelgin, bir narsam bor bag'rim qatida,
Senga beray, olgin!
Keli

Qochdi uyqum,
Ko'zlarimni ochdim: terlab ketibman...

Shunday bo'larmikin?
O'yim chuvaldi.
Qani ota bo'lsam, o'g'lim bo'lsaydi...
Yurak jonivorim behol uvaldi.

III

Tushim qursin, ko'nglim parishon,
Xayolimda sen yashab ketding.
Yuraginga ishq tashlab ketding.
Tushim qursin, ko'nglim parishon.

Havasimni ushatay desang,
Onang asl sevganim bo'lsin,
Tug'il, erkam, ko'zlarim ko'rsin,
Havasimni ushatay desang.

Havaslarim bir ushalsin, deb,
Senga xat yozgali o'tirdim –
Yuragimdan dur-gavhar to'kdim,
Havaslarim bir ushalsin, deb.

IV

Mening xatim bir ertakdek bo'lar,
Rosa maroq bilan o'qirsan.
O'z-o'zingdan allanima o'ylab,
Allanimalarni to'qirsan...

Mayli, o'g'lim, mayli, ra'no nasl,
Men yozaman senga xatimni.
Orzuyim bor: zora xatim bilan
Unutmassan mening otimni.

V

Biz frontdan yengib qaytganda,
yengib qaytganda,
Mamlakatni ko'rdik vayrona:
Singan zavod, kuygan dalalar,
kuygan dalalar,
Ochlik qanot yozgan har yona...

Yurt ustida yosh to'kar osmon,
yosh to'kar osmon.
Yig'lab o'tirmadik qayg'u yeb.
Mamlakatni tiklagani ketdik,
tiklagani ketdik,
Bu bog'larning bog'boni – biz! – deb.

Odamni odam ekanin
Bizlar ko'rsatdiki!
Tif va ochlik... Hatto ajal
Bolasin yengdiki!

Bog'lar undi, bog'lar o'sdi,
Gulladi bog'lar...
Shuhratimiz qarshisida
Titradi tog'lar!

VI

Mening xatim bir ertakdek bo'lar,
Rosa maroq bilan o'qirsan.
O'z-o'zingdan allanima o'ylab,
Balki, allanima to'qirsan.

Balki, dersan ular kim bo'lganlar?
Yoki, nasli boshqa bir odam?
Bizga o'xshab sho'rva ichganlarmi?
Yo bo'lmasa dev bo'lgan otam?!

Yo'q, bolajon, bizning yillarning ham
Fasli: bahor, yoz-u qish va kuz.
Biz ham sho'rva qaynatganimiz rosa,
Qaynatganimiz go'sht, kartoshka, tuz.

Biz ham istagancha o'ynab kulgan,
Kunlarimiz kechgan soat bay.
Uch smenlab ishda qolsak hamki,
Kun har kuni chiqib botganday.

Gul taqishni kanda qilmaganimiz,
Payt-paytida o'pich so'rganimiz.
Oyli tunlar, tiniq ko'llar bo'yi
Sevgan qora sochni o'rganimiz...

Bizlar faqat sizlarga pesh bo'lib,
Sizning nomingizdan urushgan.
Keng ijodiy, asl hayot uchun
Farzinlarni jangga surishgan!

QORA SATRLAR

Keldim; yana yodimga tushdi
O, shaharim, o'sgan yerlarim.
Xayol yana qush kabi uchdi,
Yana seni kuylab she'rilarim...

Yig'lab o'tardim ko'chalardan,
Ko'zyoshimni shimgan yer guvoh.
Topib kelib, tun kechalardan
Internatga bermadingmi, a?..

Esimda, bu yerga yosh keldim,
Qonim to'kilgan joyni bilmay.
Ko'chalarda shamoldek yeldim,
Tentib, orom ne ekan, bilmay!

Mana, bog'im, mana, internat,
Hali hamon ochilar sirin.

Bu yer menga hayotimga kat
Bergan uchun ko'rinar shirin.

Men bu yerda birinchi da'fa
Ikki so'zni qo'fiya qildim.
Men bu yerda birinchi da'fa
Ikki ko'zning o'tida kuydim....

E!.. Bu mayli. Yana esimda
Ko'chalarda oqqan daryo qon.
Men bilmayman, ammo, tushimda –
Shunda akamni ko'rdim qurbon....

Ketdim degan, qaytib kelmagan,
Zulmga sabri chidolmagan.
Yigit edi, so'zlar edi rost.
Fagat shuni bilaman, xolos.

O, u yurak; o, u tilla bosh,
O'lim uchun chiqqanmi eding?
– Yo'q! Bilaman, fagat, tinch yashash –
Erking uchun olishgan eding!

Mayli, ukang sening uchun ham
Yashar. Yuzga kirmasdan o'lmas!
Esimdasan har qachon, har dam,
Og'ir g'ammi unutib bo'lmas!

Onam tirik, senmisan, ona?
Ko'kragingga bosh qo'yay yana.

Ko'zyoshini bas qil, yig'lama!
O'lgan ilonlarni qo'zg'ama.

Daydib ketgan o'g'lingni kechir,
Emgim keldi; mehringdan ichir,
Mast bo'layin chaqaloq kabi...
To'ysin o'g'lingning tashna galbi!

– Kuyib ado bo'ldim ko'yingda...
– Bas qil! Yig'i ko'zni buzadi,
Qara, derazaning ko'zida
Baxtli kunlar oyi suzadi....

Istaysanmi, nur kiyintiray?
Istaysanmi, olib ketayin?
Yurgin, chamanzorga eltayin,
Yur, tug'ishgan qonim, o'rgilay!..

Keldim; yana esimga tushdi
Bolaligim, o'sgan yerlarim.
Dilimdan to'kildi she'rларim,
Xayol qushi ko'klarga uchdi....

1933, Mart

MONOLOG

Sevgi! Sening shirin tilingdan
Kim o'pmagan, kim tishlamagan?
Darding yoyday tilib ko'ksidan,
Kim galbida qonlar to'kmagan?

Seni yaxshi bilaman, go'zal
Petrarkani o'qiganim bor,
Buyuk Rimning Sapposi azal
Xayolimni oshiqday tortar.

Bilamanki, Tasso bechora
Rohat ko'rmay o'tgan bir umr.
Ey makkora qiz, Leanora,
Nomi qora bilan yozilgur!...

Balki, guldari yaralgan pari,
Tosh ko'ngilli Biatrichi –
«Gadosan!» deb qochmasa nari
Dante baxtli bo'yardi pichi!

Balki, Gamlet oydin tunlarda
Ofeliyani erkalarardi,
Balki, uzun sochini silab
Azongacha ertak aytardi.

Agar xiyonatni bilmasa,
Ezmasa fojia yuragini!
Yo'q, yo'q, shoir! Gar shunday bo'lsa
Shekspirning yo'qdir keragi!

Dezdemona, gunohsiz dilbar,
Jigar qonlaringni ichgan kim?
Bilaman – Otello, bilaman...
Otello haqlimi?... Shoir jim!...

Jim!.. Ufqdan botar quyoshni
Shart kesilgan boshga o'xshatdim.
Parcha-parcha kuygan shafaqlar
Tirqiragan qonni eslatdi!

Qanday qo'rqinch! Qanday qabohat!
Mumkin emas hech qiynalmasdan!
Aqlidan ozganmi muhabbat?
Mumkin emas, qarshi turmasdan!

Mumkin emas, ey oliy janob,
Necha yurakni aylab xarob,
Shohona toj kiygan muhabbat,
Mumkin emas! Qanday qabohat,

Ki, odamning o'zinginamas,
Hissini ham xarob qilsa davr!
Qiyinalaman!.. Yuragimda havur
Bu – qarshilik! Yon! Gina emas.
Bu – qarshilik! Ko'ring tarixni.

Parvonadek qanoti kuygan.
Bu – qarshilik! Ko'ring tarixni
Umr tepasida mushk tuygan...
Qiyinalaman vijdon bilan man
Mumkin emas qarshi turmasdan.

.....
O'z zimmamga katta ish oldim;
Ehtimolki, tamom qilmasdan –
Umrin tugar. Ammo, bo'lmaydi
(Ko'nglim o'rmiga hech tushmaydi!)
Senga qarshi bosh ko'tarmasdan,
Asrlarni yig'latgan sevgi!

1933

YOSHLIK

Kunlarimni yoshligimdan ayamadim,
Menda yoshlik nokaslikni hech ko'rmadi.
O'iz sevganda, ho'ngir-ho'ngir gon yig'ladim,
Go'yo qalbm amri – azrimni so'rmadi.

Yoshligimning tarozisi beposangi,
Bir pallasi bahor toshi bilan og'ir:
Sevinchim ko'p... shodligim zo'r... tilim biyron,
Qavsi umr shunday yoshlik ko'rdi, axir?

Yuragimga achchiq-achchiq botar edi,
«Bog' ko'chada» sharsharakning mungli kuyi...
Hayron bo'lib, bolalikda o'ynar edim,
Qaydadir deb, bu oftobning yotar uyi?

Bolaligim gul bog'larni ko'rolmagan,
G'arib bo'lib, mungshib yurgan ko'chalarda.
Yulduz sanab, yildan uzun kechalarda
Hisobiga sira, azal yetolmagan.

Ayamadim yoshligimdan kunlarimni,
Nokaslikni ravo ko'rmay, sevintirdim,
Chunki unga yuragimda o'lib qolgan
Bolaligim, erkalgim tiritirdim.

Yoshligimning sarguzashti benihoya,
Bisoti ham tasodifga to'lib bitgan...
Keyin, bilسام tasodiflar – zarur ekan
Hodisani yetaklarkan sababiyati!

Toshkent, 1934

Gulzor – chaman. Yur, bog'larga
Eltay yetaklab,
Binafshalar terib beray
Senga etaklab...

Chakkangga taq! To'lib tursin
Oydek yuzlaring.
Kunday yorug', tunday qora
Ekan ko'zlaring.

Tingla, erkam, o'rtog'imsan,
Ko'nglimni ochay,
Qonim she'r bo'lib oqsin-da,
Men qayta ichay.

Istaymanki, ogar qonim
Tamom bo'lmasin.
Istaymanki, sevar yorim
Tashlab ketmasin.
Chunki do'stlik mehri bilan
Shodligim o'sar.
U, har qachon yonboshimda
Soyamday yurar.

U, sen go'zim. Yur, bog'larga
Eltay yetaklab.
Binafshalar terib beray
Senga etaklab.

Bu shoir, – deb, bu yengil, – deb
Asti o'ylama!
O'pgan o'pichlarim haqqi,
Inontiraman.

Agar, darkor bo'lsa har chog,
Chorlasa Vatan,
Qo'lyozmalarimni tashlab,
Shinel kiyaman.

Uddasidan chiqolmasam
Ahdimni, unda –
Brauningni qo'linga ber,
Qop-qora tunda.

O'z jazomni o'zim beray,
Azobda o'lay...
Yo'q! Hamdam bo'l, qo'limdan tut,
Janglarga kiray!

1934

BEGONA

Sening oying menikidan chiroylimi?
Aytiligga bardosh berib chidaydimi?
Qayg'usini kulgi bilan,
Shodligini yig'i bilan
Izhor qila oladimi?

Mening oyim senikidan chiroylidir,
Aytiligga aqllidir, chidamlidir.
Qayg'usini kulgi bilan,
Shodligini yig'i bilan
Izhor qila oladi u!

Ko'z oldimda muzdek qotib turasan sen,
Yaramaysan kurashlarga, begonasen!
Jahlim yomon, saqlanib qol.
Ol, nuri yo'q oyingni ol.
So'ngra yo'qol dargohimdan!

Kulgilarim orgasida zaharim bor,
O, ishonma, bo'lolmaysan sen menga yori!
Niyatingda o'zga fikr,
Tillaringda o'zga zikr.
Yo'qol! Jahlimni qo'zg'atma!!!

1934

*Ukraina yellari,
Ukraina yellari...
Uyg'un*

Olcha bog'laridan essan shamol
Betlaringga yumshoq urilur.
Oy nurini to'kib, o'ynasa tol,
Bargdek titrab ko'ngil qo'zg'alur...

Qo'zg'alur-da... orom bilmay picha,
Tog' bulog'i kabi urar jo'sh...
Shunda meni ochoglaydi kecha;
(O, u qanday shirin, issiq to'sh!)

Yoshligimdek to'ydirmasdan sira,
Zumlar kabi uchgan bu Pegas.
O'ynab sochlarimni boshim uzra
Yelpinsa-chi, dil tinsa birpas...

O'tib ketdimi u? Balki, hozir
Dneprni urar qirg'oqqa.
Balki, tilla boshog'larni yozar.
Balki, mindi ogargan tog'ga...

Mayli, ko'ngil... Mayli, o'ynasin u,
Naylaringni chalsin, taratsin.
Xuddi senday qabul etmay qayg'u,
Faqat, shodlik... shodlik yaratsin!

1934

TIFLIS OQSHOMI

Yulduzlar yonar... gurji qizlarning
Ko'zlari kabi.

Aragvadan esgan mayin yel o'ynar,
Barglar – asabiy...

Tuya misolida oq bulut suzar
Sudralib bari.

Osmon – kashtali chodir... uzoq chetlari,
Kuradan nari.

Lermontov sevgan Pushkin goyalarin
Ko'rsaydim deyman,
Och bag'rimni to'shlariga bossam,
To'ysaydim deyman.

Tiflis oqshomi sutdek... ko'zim to'ymas
Har yon boqmoqdan.
Qaytnasdan, «Ko'zyoshi» shalolasidek
Tomchilamoqdan!..

Tiflis, 1934

XAYR, SEVAN

Yel esar huv-huvlab,
To'lginlar – sho'x, erkin.
Ko'ksimga otilgan
Tomchi suv ne derkin?

Hali ham bag'rim ho'l,
Esimdan ketmaydi.
Ajralgim kelmaydi,
Ey, shisha, oltin ko'li!

Sen bilan shirindi,
Shakardi har bir on.
Naylayki bu hijron,
Kiprikka ilindi.

Alvido, marmar suv,
Alvido, qirg'oqlar,
Alvido, marvarid
Sachralgan oppoqlar.

Suvlarga to'sh qo'yg'an
Keng osmon, alvido,
Kunlarga naqsh o'yg'an
Oy makon, alvido!

Yerevan, 1934

SENGA, SINGLIM

Ukam Ravzaxoniga

Ko'chalarda quyosh bayram etar,
Yel orkestr o'ynaydi xursand
Bilasanmi, bu to'p qayga ketar?
Qolma! Orqasidan yugur san!

Qolma! Osmon ko'm-ko'k bayroq kabi
Bosh ustingda yoyilgan hamon.
Tutqich bermay xuddi simob kabi
Olg'a qarab tashlanar har on.

Tinglaysanmi, temir qadamlarni?
Uh, qanday ko'p oldingdagi to'p!
Yugur! Qichqir! Bermagin damlarni
Sevin, sevirtirgin, degin: xo'p!..

1934

Moviylik dengizi borliqni ko'mgan,
Betimga salqin yel asta urinar....
Nigohim kunduzning nuriga cho'mgan,
Uzoqdan chinakchi qizlar ko'rinar.

Ko'nglimga quyilar sho'x, qichiq yalla;
Osmonday yuksalar orzu va armon.
Oq gullar ochilib yetilgan palla,
Bulutday to'lg'anar kattakon xirmon....

1934

Boraman, oqarib yotadi yo'llar.
Yam-yashil dalalar – sohilsiz dengiz,
Ko'zinga ilimmas ufqning cheti.

Zangori barglarning to'iqini ichra
Oftobga telmurar napormon gullar....
To'yamayman, o, kenglik! O, chaman diyori!

1934

Oq she'r

Lug'atimda so'zim ancha ko'p,
Qaysi biri bilan boshlayin?
Shunday shodman, shodligim behad.
Ko'nglim shodligimdan o'sadi!

Sentabrning kechasi salqin,
Onam kabi yumshoq, beozor.
Shu'lasi osmongacha yetgan
Yonar yoshlik mash'alasi...

Shu dunyoda men go'yo sevinchdan
Qanot yasab, uchardim baland,
O'sha baland osmon tubidan
Yoshligimni tabrik aylardim.

Toshkent, 1934

Shafaq – uzun, qizil lenta
Dengiz chetida.
Shovullab shabada yelar
To'lgin betida.

Oppoq qanoti qayrilib
Oq qush ucharmi?
Yon bag'irlab muncha pastda,
Suvga tusharmi?

Chirik-chirik.
Chirik-chirik...
Ey oq qushim, oppoq qushim,
Salomingmi bu?

Yoki, kechmish esdaligi –
Alamli, qayg' u,
Bilmadim men, uchib o'tding,
Ko'zdan yo'qolding.
Bilmadim men, negadir sen
Yurakni olding:

Eslearimga tushib ketdi
Yillarning ko'yi; –
Ko'z oldimda Shaumyanning
Basti – bor bo'yi...
Xayollarim cho'zildi-da,
Suv bilan oqdi...

Shafaq – uzun, qizil lenta
Dengizga botdi.

Kaspiy – Boku, 1934

Shafaq o'chay deb goldi
Kaplar gonidek rangsiz...
Ko'zlarimni uzmayman.

Dengiz: endi o'char u,
O'tgan qaytib kelmaydi,
Ertani sevinib kut!..

1934

YANA SHE'RIMGA

Sonet

She'rim! Yana o'zing yaxshisan,
Bog'ga kirsang, gullar sharmanda.
Bir men emas, hayot shaxsisan,
Ionim kabi yashaysan tanda.

Yuragimning dardi – naqshisan,
Qilolmayman seni hech kanda!
O't bo'lurmi ishqiy yo'q tanda?
Ishqimsanki, she'rim, yaxshisan.

Sen orada ko'prik bo'lding-da,
Geyne bilan o'rtoq tutindim.
Lermontovdan ko'mak o'tindim.

Butun umrim sening bo'yningda.
Saharda qon tupursam, mayli.

Men – Majnunman, she'rim, sen – Layli!

1935

BOG'IM

O, u qanday fusunkor!
Nur bilan to'lgan butun.

Gullari chaman-chaman,
Men ularni ichaman:

Ko'nglimda yashnar bahor...

Nur bilan to'lgan butun.

Bargdek uzilib ketsam,
Unutmas meni bog'im:

Ishimni hurmat qilur,
Gullardan haykal qurur.

Ming yillardan keyin ham
Unutmas meni bog'im!

She'rlarim yangrab qolur –
Bir umrga o'lmayman!

Hayotimning davomi –
Kelajagimga homiy,

O'rninga bog'bon bo'lur –
Bir umrga o'lmayman!

Bir umrga o'lmayman!

62

O, u qanday davomdor!
Nur bilan to'lgan butun.

Gullari chaman-chaman,
Men ularni ichaman:

Ko'nglimda yashnar bahor...

Nur bilan to'lgan butun.

1935

NASIMAGA DEGANIM

Yo'q, hali hammasi o'tganmas,
Ko'p hali hayotdan nasibam.

Bu dardim bezarar, hech gapmas,
Borini ko'raman, Nasimam,

Yo'q, hali hammasi o'tganmas!

Oldimda kutadir imtixon, –

Men og'ir janglarda bo'larman.

Nasima! Bu kungi issiq qon,
O, balki to'kilur... o'larman...

Oldimda kutadir imtixon!

O'ylanib, ko'zingga qarasam,
Ikki dengizday ko'rinar...

Nasima! Ichaman rost gasam,
Olovdek lovullab dil yonur,

Baxtliman, janglarga yarasam!

1935

63

YO'LCHI

Yo'lchiman, manzilib dengizdan nari,
Lojuvard ufqning tubiga yaqin.
Ko'nglimda dardlarim daryodek oqin,
Chayqalar; ko'zlarim tikilgan sari.

O, yo'llar!...

Chu, qora toychoq'im! Chu, qora yo'rg'am!
Murodga gasd qilib yugurgan yetur.

Bo'ronni sevmasa, dil nechun tepur?
Tiriklik ne kerak bemehnat, beg'am?!

Chu, qora yo'rg'am!

1935

KORAB²

Oqshom tushdi, tog'ni tuman bosdi,
Yulduz bilan to'ldi dengiz osti.

O'ynaydi shamol,
Uxlaydi shamol...

Sohil goldi, yana olg'a qarab,
Chiqdi asta tog'day buyuk korab.

Suvlar chayqaldi;
Oy qalqib goldi.

Bo'ron, chaqmoq, dovul undan yiroq,
Tilak – bayroq, tilak – ko'zda chiroq.
Parillab yonur,
Nedan tap tortur?

² Yevropadagi tog' cho'qqisi.

O'lim, qo'rquv, yo'qlik qo'rqitolmas,
Tilak – bayroq, tilak – qo'lida kompas.

Bexatar safar!
Bo'ysunar zafar!

Oqshom tushgan, tog'ni tuman bosgan,
Tiniq suvda cho'kib yotar osmon....

Men qarab goldim,
Keng nafas oldim.

Murmansk, 1935

Yodimdadir uzoq shimol,
Yodimdadir u tinch oqshom.

Suv betiga egilgan tol
Shivir-shivir qilib behol

So'zlaganday edi boqsam.

Shunda sen ham yetib kelding,
O, dengizning oq kunduzi;

Ko'l bo'yidan chechak terding,
Esdalik deb menga berding.

Esingdami, shimol qizi?

Hali-hali gulog'imda

Qaltirab kuylagan gitar.
O'pgan izing yonog'imda,

Kulgilaring sanog'imda,
Dildan ular gayga ketar?

1935

Dengiz oyna kabi yaltirar,
To'liqlarga sugim oqadi.
Oqqush mungli-mungli oh urar,
Hazin kuyi dilga yoqadi.

O'tiraman – ko'nglim osuda,
Boshim uzra barglar shitraydi:
Soyalari limmo-lim suvda
Tanga-tanga bo'lib titraydi.

Qanday yaxshi, kechqurun yolg'iz
Yursang, ko'ngil asti to'ymasa,
Oy go'yoki parishonhol qiz,
Sochlarini yozib o'ynasa...

Bolliq dengizi, 1935

BALIQCHI

Oq bulutlar qo'zg'aldi,
Tog'dan nari yo'l oldi,
Ochildi ko'm-ko'k osmon...

Uzoqda yulduz ko'rdim,
Sohilda bir qiz ko'rdim.
Bogqan bilan to'ymasman...

U qayiqqa o'tirdi,
Yelkanini yel surdi,
Qarab goldim ortidan...

To'rni tashlab ketdi qiz.
Suvda aks etgan yulduz
Ilindi qanotidan.

Xayol – dengiz, men – baliq.
Qalbimda nayim choliq...
Hushimni oldi-ketdi.

Ketiga qiyo boqmay,
To'liqlardan hayiqmay,
Ko'zdan yo'qoldi ketdi...

Murmansk, 1935

Yurganmisiz birga oy bilan
Oqshom payti ko'm-ko'k o'rmonda?
Maysalarga shabnam qo'nganda,
Shunday yaxshi tinch bo'lar ekan.

Shitir-shitir o'ynar shabboda,
Barglar musiqasi bir shirin...
Havo go'yo tiniq, sof boda
Ko'ngil sezar hayotning sirin.

Men mast bo'lib goldim bu kecha,
Sil o'pkamni ancha yayratdim.
Uxlamasdan to tong otguncha
Dilginamni rosa sayratdim.

1935

DENGIZGA

Oq dengiz, yaxshi qol! Yaxshi qol, Shimoli!
Ko'nglimda ishqingni olib qaytaman.
Sochimni o'ynaydi muzdek sho'x shamol,
Men unga dardimni qanday aytaman?

Kechqurun qirg'oqda aylanib tanho
Sevdim, sevib goldim to'lginlaringni.
Oyni cho'miltirgan tinch tunlaringni
Tushimda ko'rganda ne qilarman, o'?

O'ynagil so'ng marta, chaygal, erkalan!
Armonim qolmasin ketar oldimda.
Bag'ringda baliqday yuzgan oq yelkan
Bir umr sayr etgay mening yodimda...

Yaxshi qol, erkin suv! Yaxshi qol, dengizi!
To'lginlar, qo'ynimga qizday kirdingiz....

Oq dengiz, 1935

QIZLAR

I

O'rtoq

Quyosh kabi jahonga mashhur
Yoshligimning hamrohi Xumor,
Men bilaman, ko'nglimiz bahor,
Men bilaman, shirin bu umr!

Men bilaman, yillar yel kabi
Tez o'tadi... To'ymay qolaman.
Shunda xayolimni sel kabi
O'tmish bosar... Esga olaman.

Ham kelajak, ham bukun, ham u
O'tmish bo'lgan shonli onlarni.
Bizning shodlik uchun janglarda
Daryo-daryo oqqan qonlarni.

Shunda ko'zim yonib ketadi,
Sen tog' kabi bosib kelasan.
Qanday yaxshi, Xumor, sen borsan -
Do'stlarimdan... Ko'nglim o'sadi!

Boshga qayg'u tushsa, bo'lishdik.
Shodlik bo'lsa, teng sherik bo'ldi,
Shuning uchun ko'nglimiz bahor,
Bahor ishqiqi bilan liq to'ldi.

Qanday shodlik, butun umrni
Yaxshi she'riday yoddan bilaman.
Qanday yaxshi, Xumor, sen bilan
Eski yerda birga yuraman!

Qanday shodlik, vatan... Yur! – desa,
Birga qator turamiz, Xumor.
Men – komandir-u, sen – hamshira,
Hamon ko'nglimizda gulbahori!

II

Muhabbat

Darvo chaygaladi sabodan,
Oyning nuri chil-chil sinadi.
Dengiz kabi moviy havoda
Yulduzlarning sayri tinadi.

– Muhabbat tur, Muhabbat uyg'on,
Deydi sekin mehribon ona.
Shirin tushlar ko'rib to'ymagan
Muhabbatxon uyg'onar yana...

Shu dam bilimam, na xayol kechdi,
Shahlo ko'zi suzilib ketdi...
Barg uzildi, barg betidagi –
Oy parcha ham uzilib ketdi.

Salqin havo asta go'yar lab
Oppoq betlariga ko'chada.
Ko'rmog' uchun uni ataylab,
Yakka yulduz gopti kechadan!

Muhabbatxon yelib boradi,
Durrasini o'ynar shabboda.
Karvon bulut ko'char samodan:
Respublika tongi otadi.

Muhabbatni quchdi kombinat,
Shahlo ko'zi suzilib ketdi.
Barg uzildi. Barg betidagi
Xira oy ham uzilib ketdi.

Sabil goldi mis angishvona,
Endi barmog'ini siqmaydi!
Qayg'usiga aylab nishona
Safsar choyshaplarni tikmaydi;
She'r parisi – ilhom Muhabbat!

III

Oyimjon

Ikki kartina

I

«Ulgur, kaxap qolg'ur xirmoni³
Muncha shirin-shakar bo'libsan.
To'lin o'lday rosa to'libsan;
Koshki, umring bilsa vafoni!

Koshki, yuzginangga aks solgan
Zuhra yulduz asti o'chmasa.
Koshki, betingdagi tiniqlik
Begona lablarga ko'chmasa.

Koshki, shunday chiroy sen uchun
Moling bo'lib qolsa umrbod.
Koshki, orzu-havasni butun
Bulbul kabi o'qib bo'lsa yod.

Koshki, baxtim siyoh bo'lmasa,
Shabnam bo'lib, insam bargingga!
Koshki, xo'jayinim so'kmasa,
Seni qo'yib bersam haddingga».

Dedi. Ko'zlarida sel ravon,
Tirmoq urdi bandiga asta:

³ Uzunning bir turi.

Uzum uzildi-yu... birpasda
Yerga tushdi...

Yozildi: voy... Qon!

Bog' to'rida oxirgi yulduz
Yilt etdi-da, o'chdi butunlay.
Sezmay qoldi zorlanuvchi qiz,
Sahar unga pinhondi tunday...

Pinhon edi unga bor umr,
Chunki, hayot etmishdi basir.
U, falakdan uzilib tushgan
Quyosh edi... Va lekin asir!..

II

Siyrak tuman bosgan bir sahar,
Savatlarda liq to'la uzum;
Qora sochi belidan uzun
Oyim ishkoma ora barg yig'ar.

Ko'zlarida asar qolmagan,
Xuni biyron to'kkan yoshidan.
Ro'molini olib boshidan,
Yelkasiga peshkach tashlagan.

Yonboshida, pastak supada
O'g'ilchasi uxlab yotadi.
Jovdiragan qora ko'zidan
To'lib-toshgan mehr tomadi

Kajavalar liq: olamjahon
Xirmoni-yu, kishmish, daroyi...
Kolxoz gulzorida Oyimjon
Kunduz Quyosh, kechasi Oyi.

IV

Oqila

Kecha

Kechagina yetti pog'ona
Shotichadan tomga chiqqanda,
Onang seni urishar edi:
– Yiqilasan Oqil juvonmarg!

Kecha

Oq shohidan qanoting sening,
Kaplar kabi o'ynab osmonda,
Bulutlarni sayr etib yurding.
Olam qoyil senga, Oqila!

Ertaga

Yulduzlarni asir olasan.
Sendan bitta iltimosim bor:
Sen o'shanda mana shoir! – deb,
Zuhra yulduzni menga bergin!

V

Ar mina

1. Bir qizni ko'rdim

Yuzimga och, suqli qarading,
Lablaringda shirin tabassum.
Balki, meni oshna sanading,
Mayli, qolay yoningda bir zum.

Mayli, qolay, sezdim yoynashin
Osmon bilan o'xschar ko'zingni.
Hoy, o'yla qiz, nigohi yashin,
Tortinmasdan tila arzingni!

Sen qaraysan, senga ko'ngilli
To'lqinlarning kuylab oqishi.
Sen qaraysan, senga sevimli
Buyonlaring chechak otishi.

Sen qaraysan baland qirg'ogdan
Uzoq yulduzlarga telmurib...
Oq qumlarda izlar qoldirib,
Kimni kutib chiqding bu yoqqa?

2. Ko'zlar, yaxshi qoling

Asli ko'k ko'z ekan ko'z degan.
Xuddi dengiz... Ishq-u hurmatni
Kema qilib, yuzsang o'shandan,
Anglar eding butun ne'matni!

Ko'rasanmi, qanday chiroyli
Tikilganча bogib tursa u?
Chidolmayman pishgan tut kabi
Oyog'iga to'kilmasdan duv.

Ko'zlar!

Yaxshi qoling, men ketay,
Notanish qiz, xating omonat.
Xotirjam bo'l, men shuni aytay:
Shoir qilolmaydi xiyonat!

3. *Qiz xatidan parchalar*

«.....
Bu yoqlarda suluв bo'ladi
May oyining salqin tunlari.
Chechak otsa bo'yon gullari
Qirg'oq chirov bilan to'ladi.

«.....
Bu yoqlarda dalalar tashna,
Suv umrning qoni o'rnida.
Bu yoqlarda, dashtlar qo'ymida
Men zarurman va lekin chashna.

«.....
Parcha-parcha sinса suv uzra
Tuman o'tib kelgan oy – yaxshi.
Agar bogsam, shunday bir sira
Nigohingni eltadi naqshi...

«.....
Shu oy bilan chiqib har oqshom
Xayolingni qilaman sevgim.
Qayda bo'lsam, qayerga borsam,
Yo'qolganday xuddi bir kimim...

«.....
Sen galbimda o'chmas suratsan,
Qanday qilib seni sog'inmay?
Suvlar go'yo menga yaqin – may,
Qarayman-da, dil ovutamani!

«.....
Ortiq changovlikda o'stirgan
Gulzorim bor, oq gullarim bor.
Ular seni taniydi ko'pdan,
Ular senga ko'pdan intizor.

«.....
Qora rangni asli sevmasdim,
Endi tun ham kunduz bilan teng.
Bilmog edi bu sirri gasdim,
Bilsam qora ekan ko'zlaring!

«.....
Sigilaman eslagan choqda
Sening bilan kechgan damlarini.
Ammo, armon buyuk bu yoqda;
Keltirmayman yonga g'amlarni!

«.....
Sigilsam-da, sog'insam-da men,
Vatan xohishini tutaman!
Xafa bo'lma, unutmagin sen,
Unutmayman, men ham kutaman.

«.....
Mayli, sevgimizning onlari
Uzoqlarda to'ydirmay o'tsin.
Mayli, kerak bo'lsa qonlarim
Suv o'rniida yerga to'kilsin».

«.....
Kechir meni oppog'im, bekam,
Omonatni oshkor ayladim.
Bilaman, va'dadan aynadim,
Qanday qilay shoirlik ekan!

SEN SEVASAN...

Sen sevasan salqin va yengil,
Amu cho'miltirgan shamolni.
Sen sevasan, notanish singil,
Ko'nglingdagi to'la armonni.

Sevar yoring sendan uzoqda,
Ichikkansan bu yoqda yolg'iz.
Lekin Vatan oshiq etgan qiz
Sevging undan kuchli bu yoqqa!

Xayollarga cho'imib qaraysan
To'lqinlaring yuksak yog'idan.
Uylaringni changa choyisan,
Qolish kuchli kelar baridan!

1933

ISROIL

I

Tushindagi odam

Ko'zni yumsam, qora kafanli,
Soya kabi begon, behayot
Bir skelet ko'rindi... hayhot!
Tushimmi, o'ng? Bu gandaga sir? –
«Qo'rqma, shoir! Men – mayib asir
Men – odamman. Ko'zni ochmasdan
Beshigimni tervatdi o'lim.
Dunyo ko'rib, ko'rmasdan unum,
Chidolmadim yo'qqa qochmasdan:
Men o'lganman ko'zni ochmasdan!
O'lim! O'lim! Xunuk zarurat!
Tur, ey shoir, rahmingni uyg'ot,
Achin! Agar fig'on bilan zor
Aylanolsa edi tutunga,
Men ko'rgan zulm, men tortgan ozor
Butun yorug' jahonni mozor –
Qilib, burkab qo'yardi tungal!
Mana bu kul, bilasanmi, kim?
Bu men emish. Kulki! Inonma!
Men odamman. Mana imon. Ma,
Buni olgin. Mana pichog. Jim,
Hovligmasdan dilingni kes. Ber,
Men tirlimoq istayman, shoir
Qo'rqma mendan. Bosingirama
Men – gulxanda yonggan Bruno

Men – Temurning quli, shahidi
Men haramda zo'rlangan bir qiz
Men – ko'mirga aylangan yulduz.
Men – och qolgan, yalang'och dehqon,
Men – dorlarga osilgan «buntar».
Men – begunoh ko'p ezilgan jon.
Men – odamman. Olam taniydi.
O'ydilab ko'r, to'rt yoqqa to'ntar,
Yaxshi gara, taniysanmi? A...
Charchab goldim, orom ber. Uxlay,
Yo'q! Shoshma, men hammamni yo'qlay,
Sen bizni ko'r. Bosingirama.
Xalal berma, olam uyquda...
Bas qil, shoir, ko'p abdirama!

Hay o'liklar! Keling! Hay... to'da!»
Rangi zahil, qora kafanli,
Soya kabi begon, behayot
Skeletlar ko'rindi... hayhot!... –

Men uyg'ondim. Cho'chib uyg'ondim.
Osmon toza. Oy yuzar erkin.
Chirkin xayollarga chulg'ondim.
O'lim! O'lim! Hayot uchun biz
Go'yo ko'kdan otilgan yulduz,
Och qo'yningga tashlandik birdan.
Sen kuchlisan. Ammoki sendan
Odam badtar! – dedik; yuksaldi.
Odam – odam haqini oldi!

II

O'ngimdagi odam

ikki o'pich

Xuddi tilla kapalaklarday
Shtirlashib to'kilar barglar.
Uzoqlarda kimdir chalar nay,
Bandi chuqur his bilan to'la.
Qiz ko'nglini yondirar dardlar
Betarida yetilgan shu'la...
Qiz. Sochlari to'lgin urgan qiz,
Kimni kutar xilvatda yolg'iz?
Qachongina yerga osmondan
Tushib qolgan ekan bu yulduz?
Kim ekan u ma'tal bo'lgani?
Kim ekan u baxtli o'spirin?
Qiz kutishi, – hammadan burun, –
Er yigitning nurga to'lgani!
Qiz. Sochlari to'lgin urgan qiz,
Kimni kutar xilvatda yolg'iz?
Qachongina yerga osmondan
Tushib qolgan ekan bu yulduz?
U, quchoqlab oldi. Muz kabi
Erib ketgan sezdi qiz o'zin.
Yuzlarga tegdi yuz. Labi –
Labga tegdi. Yumdi qiz ko'zin...
Shu choq... g'arbdan kelgan bir bulut
Oy yuzini to'sdi. Bir zamon –
Qorong'ilik bosdi. To'rt tomon

Jimjit edi. Bosmishdi sukut...
Oy ham bilmay goldi bu sirni.

Juvon. Ko'zi yaynagan juvon,
Sochi to'lgin urgan kelinchak,
Kimni kutar? Bir quchoq chechak.
Kimga tuhfa? Kimga armug'on?
Shunday gullar ilimbdiki,
Qaritmaydi asti ko'ngilni!
Intizorlik bilimbdiki,
Quchoq'iga bosibdir gulni.
Kishi gancha intizor bo'lsa,
Sevgi shuncha shirin tuyular.
(O... U qimmat, nozik tuyg'ular,
Unutmayman hattoki o'lsam!)

Endi uni quchoqladi bu...
Dildan sezdi buyuk bir tuyg'u...
Xayollari qush kabi uchi,
Yodiga, ha... xilvat tun tushdi.
Yuzlariga yuz tegdi. Labi
Lablar bilan olishgan kabi
Ustunlikning yo'lini tutdi,
Kim shoshirar jangida yutdi.
O'pichlarga sig'madi shekil
Uning ishq, intizorligi
Kuyovning ko'ksiga butkul
Tashlandi... va nishondorligin
Keng ko'z bilan ko'rib O'g'iloy,
Ne qilishni bilmadi birpas.

So'ngra, birdan uzmasdan nafas,
Cho'pillatib erini o'pdi.
Childirmaning dili o'ynardi,
Xalq dengizday toshib gaynardi...
Hamma ko'rdi bu katta sirri!

III

Munchoq ko'zlar

Pildirlatib munchoq ko'zlarin
Qushlardan ham erta uyg'ondi.
Pildirlatib munchoq ko'zlarin
Dadasiga qarab to'lg'ondi:
Shirin uxlab yotadi ana.
Bugun tinchib uxlabdir ona.
Ammo, buni ne bilsin bola?
Qiyg'os urib yubordi, ola...
O'g'iloyning uyqusi qochdi,
Isroil ham ko'zini ochdi.
Dadasidan uzilmay ko'zi
Mamasiga tarmashdi qo'zi...

Bola. U, bir qog'oz qayiqcha,
Umr ko'lobida beparvo.
Go'yo, tetapoya ayiqcha
Fagat, shodlikni etar da'vo!
Bor istagi: asti tinmayin,
Xuddi shoir horgan kallasin
Ikki qo'llab uxlatandayin,
Ona uni tinch allalasin!
Otasiga ortiq ichikkan
Ibrohimjon yopishib oldi.

Hatto, hozirgina emizgan
Siymani ham xohlamay qoldi.
«Shakarim... a! Shakarim, o'g'lim,
O'rgilayin baxtingdan, to'qlim,
Sen bog'imning qizil gulisan,
Qizil guldagi bulbulisan.
Ko'zlaringdan oqmagay yoshing,
Tilla bo'lsin, Ibrohim, boshing!
Oydek yorug' bo'lsin bu yuzing.
Halol, o'g'lim, oshagan tuzing».
Degan bo'lib o'yg'a shing'idi.
Xayolida bosgan kim edi?
«Qani endi tirik bo'lsalar,
Isroilni kelib ko'rsalar
Ota... onam... va akalarim!»
Ancha fursat o'ylab qoldi dim.

Sigirini sog'di O'giloy,
Qo'ylariga tert soldi. Oy -
Devordan past tushib yo'qoldi,
Tut boshida quyrug'i qoldi...
Buni ko'rib dakang xo'roz
Osmon bo'yi ko'tardi parvoz,
Pildiratib munchoq ko'zlarin
Dadasidan tushmadi doim.
O'sar... O'sar kichik Ibrohim,
Pildiratib munchoq ko'zlarin!

IV

Uning ishq

Sutday oydin kechasi, jimjit.
Yer boshida charchamas yigit.
Ko'zlarini ufga qadar:
Bu chekkadan u chetga qadar
Quloch yozgan zumrad chamanzor
Ko'm-ko'k shohi qanotin yozar...
Noparmon gul ochilib qoldi,
Uning ishq sochilib qoldi:
Har bitta barg, har bitta shona –
Uning ishq uchun nishona!
Ko'zlarini ufga qadar:
Bu chekkadan u chetga qadar
Suv kutadir tashna qolgan yer.
Etagini pechkash olgan er –
Charchamasdan, to tong otguncha
Sug'oradir rosa to'yguncha.
Olmas yanglig' shudring donasi
Barg betida simobdek o'ynar;
Bu bog'larning usta – donasi
Sevinchidan buloqdek qaynar:
Uning ishq tashna qolmaydi.
U, ishqidan asti tonmaydi!

Tup o'zini ko'tarolmaydi
Hosilining ko'p bo'lganidan.
Ko'ngli limmo-lim to'lganidan
U, asti ham tinch turolmaydi:

«O... gullarim! Aziz gullarim,
Bekor ketmadi u tunlarim, –
Parvarishim, bergan yaxobim,
Sira orom bilmagan xobim,
Butun kuchim, mehnatim, terim.
Qizday to'lib yetilding, yerim!
Xirmon-xirmon qilib eltaman,
Quyosh kabi yashnab eltaman,
Xursand bo'lar mendan barchasi,
Men – davrning kichik parchasi,
Umrim butun sening izmingda.
Men yashayman sening ismingda
Sensan mening buyuk Vatanim,
Mana senga jonim va tanim»

Yig'lab
kunlar o'tdim,
Tunlarni
o'tdim,
Ilinmadi sira
Ko'zimga
yorug'!

NAXSHON

(Bag'ishlov)

Bog'larga namozgar
Salqini tushdi,
Gullar nam bargini
Qayirdi asta.
Oftob ham suv ichar
Tog'lardan pastda,
Loladek qip-qizil
O't shafaq o'chdi.

Ko'z tutdim,
Ko'zlarim nigoron bo'ldi;
O, dilbar,
Simbarim, yuzlari qirmiz,
Kiprigi ko'ksiga
Soya solgan qiz,
Ko'z tutdim,
Yuragim to'la qon bo'ldi.

Shabboda bolariday
Gulzor uzra sho'x,
Oy fonarini
Yoqdi – qiz oqshom,
Yasha!..

Sen kelding
Sevgilim, Naxshon,
Suv qizi – suvsarim.

Kipriklari o'q,
Sen kelding,
Ko'nglimga suv kabi oqding.
Sen kelding –
Ruhimda yashash boshlandi,
Sevinchdan ko'zlarim
Behol yoshlandi.
Sen kelding,
She'rimga chechaklar taqding.

Sen kelding,
Va'daga vafodor malak,
Oppog qo'lingnimi
Siypalab o'pay?
Qora sochingnimi,
Siypalab o'ray?
Va'da etayimmi,
Senga deb falak?

Arzirdi
Falakni etsam hadya,
Afsus...
Fazo hali menga qul emas,
Mayli... borimmi
Ayday armug'on.
Garchi u,
Ajoyib, asl gul emas,
Naxshon, ey yoshligim
Sevgilim, ma, oli!
Ishqimning eng oliy

Tuhfasi – she'rim.
O'qi!
Lablaringdan to'yib emgani,
She'rimga berkindi
Ataylab mehrim.

Shoti bo'lib
Ko'kka chirmashgan nola.
Shunday poyadorki,
Ko'rimmas tagi...
Tog' boshida kunning
Qonli etagi,
Yig'lar o'ngirlarda
Mungli shalola.

Kech kirgan.
Changlarni ko'kka ko'tarib,
Poda ketdi.
Tindi cho'ponning nayi.
(Bilmam, nechanchi yil,
Bilmam qaysi kun.
Faqat esda qolgan
Achchiq bir biyi!)

Yana salqini yo'q
Niholi tolcha
Yomg'ir tomchilarga
Iom qilib bargin,
Istamasdan shu ham
Umurning tarkin,
Yashash uchun urnab

Ovora edi;
Zangizo'rga⁴
Marjon yoshim to'kildi,
(Zor ekanmi daryo
Mening yoshimga?)
Yuragimni tutgan
Choki so'kildi.
Qora kunlar tushdi
Sag'ir boshimga!

Otam ketgan,
O'chgan hayotim shami,
Hali silqigan yo'q
Go'ring kesagi,
Bu ham ketdi –
Ketdi dilim daldasi!
Mehribonim onam...
Jonginam onam...

Naylay,
Kiprigimning nozik uchida
Qayg'ularning nami –
Simob donalar?
Naylay,
Qalbim uzra
Qon emar nishtar?
Naylay,
Yuragimda

⁴ Zangizo'ri – Yerevandagi daryo.

Dard-armonlar?
Suv betida oqgan,
Hay, sap-sariq barg,
To'xta, xayolimni
Olib qochmay tur.
Men ham ro'molimni
Tashlay azaga.
Men ham
Suvga shimg'iy
So'ngra birga yur!

Oqsam, zora qalbim
Kuymasa deyma...
Dardim oshmasaydi
Men kelarmidim.
Alam halqumimdan
Tutmasa yig'lab,
Yuragimni hasrat
Nayzasi tig'lab,
Senga kelib,
Ey, barg,
Roz aytarmidim?
Suzligisi kelar,
Ko'zlarimni-yu...
Naylay,
Ko'zyoshiga
Hamroh bo'ldi u?
Mehribonim onam...
Jonginam onam...
Muncha qattiq ekan

Qora yer sabil,
Kiray desam bo'lmas,
Osmon ham baland,
Uchay desam bo'lmas,
Qay yerda iloj?

Xufton.
Qora bulut
Yashirgan oyni,
Bulut soyasini
Oqizardi soy...
Tentib shamol kabi
Gadodek bejoy,
Sarsonlikning
Siyoh yo'liga kirdim.

Har ertaning
Yengil sabo yellari.
Har oftobning
To'ng'ich birinchi tig'i
Meni, bechorani
Topdi bewatan.
Yoki gayg'u bo'yi,
Yoki zor yig'i...
Kunlar – hasrat makon.
Dard. Alam. Kadar.
O'zligimni o'zim bilmay.
Tilda «Oh...»
Bosh urgani topmay
Rahmdili panoh,
Umr toychog'ini

Ko'rdim samandari!
Yig'lab tog'lar o'tdim,
Haybati yuksak.
Yig'lab bog'lar o'tdim,
Barglar sap-sariq.
Yig'lab kunlar o'tdim,
Tunlarni o'tdim,
Ilimmadi sira
Ko'zimga yorug'i!

Haybatina o'zi
Cho'milgan Masis⁵
Mastlar kabi hushsiz,
Ohimni sezmay,
Demadi-ya xasis,
Ey Masis-xasis;
«Kelgin, gadoyvachcha
Qo'yninga olay!»

Bir kun.
Yong'irli tun.
Qop-gora zulmat.
Chuchvaradek gaynar
Ko'chalarda suv.
Baxmal kabi gora,
Ko'rinmas osmon.
Butun yorug'jahon –
Dardli bir gayg'u.

⁵ Masis – Yerevandagi shahar.

Shahar chekkasida
Men bilan ochlik
Hamdam bo'lib yurdi,
Ko'zim qoraydi.
Go'yo avvallari
Shunchalar cheksiz...
Cheksiz bo'lgan olam
Endi toraydi.

O'ching borri yana
Vafosiz falak?
Jafolaring qursin,
Yuragim to'ldi.
Bir parcha dil bo'lsa,
Kuyib kul bo'ldi.
O'lar bo'lsam, o'ldim,
Etma ko'p halaki!

Tun qorong'u. Zulmat.
Hol quridi. Uh...
Ochlik yengvordi.
Sovuqlik sezdim,
Etim «juv» etdi-yu,
Ko'zim berkildi.
Holsiz qo'lim bilan
Boshimni tutdim:
Peshonamdan ajab
Sovuq ter keldi,
Boshginamga qildim
Bir toshni bolish.

Sal o'tmasdan yurdi
Shabada g'ir-g'ir.
Qulog'imga ingan
Bir tomchi yomg'ir
Go'yo men faqirga
Aylardi nolish...

Shundan keyin,
Keyin, bilmayman sira,
Yoki azon edi,
Yoki yarim tun.
Tepamda bir gora
Soyani sezdim.
«Qizim, yotma, – dedi, –
Uyg'on, bolam, tur!»
Biron odam menga
Rahmi kelmagan,
Yumshoq gapni azal
Eshitmaganman,
Chidolmadim aslo,
Yig'lab yubordim,
Bu odamning
Muncha g'amxo'rligidan...

Yelkasidan
Shartta kir tujurkani
Olib, boshim bilan
Birga o'radi.
«Qo'rqma, qizim, – dedi, –
Qo'rqma, oppog'im!»

Ketdik.
Yo'l-yo'lakay
Hech na so'rmadi.
Biz yurdig-u
Havo ochilib ketdi.
Yulduz marvaridlar
Sochilib ketdi...

Osmon shodligimday
Toza va baland.
Havo muzdek salqin,
Yengil yel turdi.
Barglar ko'nglim kabi
Qaltirar tinmay,
Xavfm xayolimni
Qo'rqitib so'rdi:
«Kim u o'zi?
Meni eltar qayerga?

Yana kulfatlarga
Oshna etarmi?
Sochlarimni
Yelday to'zdirib qo'yib,
Oylar kabi yoshlik
Tashlab ketarmi?»
Odam indamaydi,
Tunday jim borar.
Uzoqlarni quvlar
Sirti ko'zlarim.

Aytay desam, qo'rqdim,
Churq etolmadim.
Til tagida qoldi
Aytar so'zlarim.

Fonar yonar edi.
Jivillagan nur
Ko'cha betkayida
Jimib yotardi.
Tunning qora sochli
Lo'lisi sekin
Araratdan o'tib
Pastga botardi.
«Kirgin, – dedi, – qizim,
Qo'rqma, kiraver!»
Oyoqlarim sira tortmasalar ham
Kirdim. «Ko'chalardan
Qoch endi, qo'zim!»
Degan fikr bo'ldi
Menga zo'r hamdam.

Oddiy bir uy,
Xira jinchiq porlar,
Tishda tunning daydi
Shamoli sarson.
«Qizim, tap tortmagin,
O'tir, o'z uying,
Qorning ochdir, – dedi,
Mana, jindek non!»

Ey, boshimni silab,
Qizim, degan, hey,
Ko'zlarimdan o'qi,
Dardim ko'p mening!
Qo'yg'in qayg'ularni
O'zim chekayin,
Bundan bag'i
Jafa – ulushim mening,
Degim keldi.
Ammo tilim bormadi,
Yurakkina
Go'yo qo'rqib ogardi...
Mening xavfim bilan
O'chakishganday
Sirli ko'zlar menga
Oyl.. Tik boqardi.

Damlar sogov kabi
Mirg'ayib o'tar...
Birdan: – Qizim, – dedi,
– Oppog'im, so'zla,
Nechun, nechun bo'ldi
Umring sargardon?
Nechun, nechun so'ndi
Qop-qora ko'zlar?

Ko'zlarimdan tomgan
Tomchilar unga
Umrin ertagini
Aytib berdilar.

.....
Yana jimib ketdi,
Uning qarashi...
Xayollarim yana
Qo'rqib derdilar:
«Kim bu o'zi?
Nega shunday kechasi
Bu uy mizg'imagan,
Rohati yo'q hech?»

.....

«Qizim, charchagansan,
Tolgansan, erkam,
Orom olgin... uxla,
O'zi ham ja kech!»

O'quvchi!
Sen mening
Qadrdon do'stim,
Sening ishqing borki,
Zahmat chekaman.
Shirin uyqularning
Bahridan o'tib,
Uzun kechalari
She'rlar bitaman.
Bir kun yana keldi
Chiroyli qiz – tun,
Hol-jonimga qo'ymay
Kirdi uyimga,
Ro'paramga asta
O'tirdi yana.

Teran ko'zi bilan
Singdi o'yimga.
Yana ilhom qalbni
Ignalab tildi.
Yuragimning
Choki so'kildi yana,
Yana ilhom qalbdan
Qon emar so'rib,
Qon tomchisi she'rim
To'kildi yana.
Yana «Naxshon» uchun
Sevgili she'rim.
Hikoyasi uning
Avj olsin tezroq,
Lekin shu yergaki,
Yetdim bitiklab
Uzurim bor sendan
O'quvchim, jindak:
Orzum bor bitmak
Bir dasta doston.
(O'lmasam men uni
Roslab beraman!
Hali bu bitiklar
Bir havas, xolos.
Hali havas bilan
Gullar teraman.
Balki, bu guldasta
Rang-barang bo'lmas
Balki, raso bo'lmas boylami...
Sal bo'sh.

Balki, bahosi ham
Ko'p bo'lmas hali.
Balki... Ammo sen ham
Bilganingni qo'sh!..)
Xuddi shu yerida,
Mening bilgimcha,
Naxshon, garchi bunday
Muruvvat ko'rdi;
Garchi, mehribonlik
Qildi u odam,
Garchi, ahvolini
Achinib so'rdi.
Yosh bola-ku, axir,
Qo'rqishi kerak:
«Ko'kragimda xuddi
O'lim o'rmalar.
Xayolimda katta
Bir dev xo'mrayar»,
Deya, yana ortiq
Qo'rqishi kerak.
Chunki u sirli ko'z
Ko'llarday sokin.
Allanarsalarni
O'ylaydi tinmay,
Naxshon qiyinaladi
Ko'zi ilinmay...
Qanday qilib, axir,
Tinchiy oladi?
Naxshon, axir, hali
Bilmaydi uni,
Qanday mizg'iy olar

Ko'zlari suzgun,
Shunday uyda...
Shunday, ayniqsa, tuni?..
Buni men bu yerda
Yozib turmayman,
Chunki qahramonim:
«Tezroq bo'li» deydi.
«Tezroq bo'lg'in, Usmon,
Tezroq bitirgin,
Yig'lab o'lib bo'ldim,
Sevinay», deydi.
Mayli! Men ham to'ydim,
Faraz qil sen ham,
Dostonimda albat
Bular but bo'lar,
So'ngra sening ishqing,
Toza, pok mehring,
Suvdek suging bilan
Shuhratim to'lar!

Xayollarim chigal...
Ko'zim yumulgan.
Shirin uyqu andak
Mizg'itgan ekan,
Ko'kragimga jindak
Shabada tegdi.
Cho'chib turdim,
Uyga bir xotin kirdi:
Sil bashara,
Ko'zi olchadek qora.

Ustida bor edi
Bamaziy ko'ylak.
Bir qaradi menga,
Qalbim titradi.
G'ijak bilan chalgan
Mungli bir kuydek
Titroq ovoz bilan
Shivirlab asta
Darrow uy to'riga
Borib, odanga
Allanarsalarni
So'zladi tez-tez...

So'ngra nafas oldi,
So'ngra tinchidi.
Menga yana boqdi,
Men yana qo'rqdim.
Yaqin kelib menga
Kulib birpasda:
«Xush kelibsan, singlim,
O'ksima, oposh!» –
Dedi. Boshlarimni
Siladi yovvosh.
Ko'zlarimga tushdi
Xasta nigohi.
«O'ksik ekanimni
Kim aytdi senga?
Kimsan?
Qanday bilding?
Qanday bilasan?»

Nega mehribonlik
Aylaysan menga?» –
Degan bo'lib men ham
Ko'zni olmadm.
Siri ko'z boqdi
U juvon ham tez,
Va u odam dedi:
«Xotinim Maro,
Bu ham g'arib...
Qizim, tortinma hargiz!»
O'zimda yo'q kabi
Ochoqlab ketdim.
Namxush kipriklarim
Yana ship-shilta...
Yana tomchi tomda,
Yana ko'zyoshi.
Sevinch yoshi bilan
To'ldi dili shunda.
Endi sabo meni
Izlab topolmas,
Ehtimolki, oftob
Meni axtarar.
O'ngirlarga borar,
Tog'larni garar,
Tepalarda tentib
Bog'larga borar...
Shodligimdan uyqu
Qochdi bir go'rga.
O'yim uzun...
Ko'zim yondi charaqlab.

Endi chiqmayman men,
Sabo yellari,
Yig'lab ko'chalarga,
Baxtim so'roqlab!

Siri ko'zim uxla
Alla qil, otam!
Shirin tushlar ko'rgin,
Alla qil, Maro,
Meni ko'rgin, meni...
Sayr etgan bo'lay
Yuzlarimda shodlik,
Chamanlar aro.
Eh, uygusiz tunnning
Cho'ziq o'ylari,
Eh, o'ylarim –
Qanot yozgan kaphtarlar,
Eh, kaphtarlar – yumshoq,
Momiq oq parlar,
Eh, oq parlar,
Uching, samo bo'ylari,
Uching, o'ksik dilni
Birpas allalang!
Somon yo'llarida
Qiyqirib uching.
Ovuntiring,
Ado bo'lgan ko'ngilni.
Uching! Uching! Uching!
Oq parlar, uching!

Shunday xayol bilan
Uxlab ketibman.
Tush aralash menga
Sezildi sharpa,
Boqsam: xom sut kabi
Ko'kimitir sahar.
Maro o'z-o'zidan
Munglanar satta...
Sekin bosh ko'tardim,
Maro jilmaydi:
«Ha, oppog'im, singlim,
O'rgilisin opang?
Hali erta, uxla,
Uxlaylik ikkov!
Zavodiga ishga
Jo'nadi otang», –
Dedi. Joni bilan
Rosa esnadi.
Peshonamni silab
Yonimga yotdi,
Men ham esnadim.
Ko'zlarimni yumdim,
Uyqu, kel beri!

Barglarda oqardi
Yogut tomchilar,
Bulut chodir tikdi
Kahrabo erta.

Maro sochloriga
Qildek ingichka
Tig'i oftob indi
Ivillab erka...
Nafaslarim shuncha
Ichdan keladi.
Butun havolarni
Yutgudek bo'yib,
Oyna orqasidan
Osmon boqadi,
Zangor tozalikka
Ko'ksi zich bo'yib...

Maro jonim, turgin,
Turgin, aylanay!
Oftob yozdi
Oltin kokillarini,
Eh, gandayin dilbar
Bo'ldi bu erta,
Qara, Zangizo'rning
Sohillarini.
Qara, bulutlarning
Hil-hilasini,
Yashil o'rmonlarning
Salqimini ko'r.
Turgin, Maro jonim,
Turgin, o'rgilay,
Yelni taroq qilib,
Sochlaringni o'ri!
Girgittoning bo'lay,

Tabiat pari,
Maysalaring gilam,
Ko'king soyabon.
Go'zalliging sening
Ajab bepoyon, –
Poy izimdan tortib
Ufqdan nari!..
Seni endi bildim,
Senga qaradim.
Nafaslarim – yel,
Ko'kragim – osmon.
Seni – yetimlikning
Ochiq vatani,
O'lim oldida ham
Hech unutmaman!

Kichik kulbachani
Aylab tark sharta,
Maro bilan
Qo'shni bog'larga chiqdik.
Satanglardak qaddi
Kekkaygan olma,
Maro bilan birga
Biz uni egdik.
Maro dedi:
«Singlim,
Qaysi yoqdansan?»
Dedim: «Osmon degan
Kapa tagidan».

Dedi: «Sarkis menga
Aytdi «yetim» deb».
Dedim: «Azob chekdim,
Yuragimni yeb».
Dedi: «Otang o'lgan,
Onang ham o'lgan?»
Dedim: «Qarindoshim
Yo'q o'zga mendan!»
Dedi: «Ko'zlaringdan
Aylanay, qo'zim,
Men ham g'arib, singlim,
Ko'nglim yarimta».
(Umrin ertagini
So'yladi butun.)
Yana ko'nglim oqdi,
Ko'ksim ship-shilta.

Maro bilan rosa
To'lib dardlashdik.
Yuragimni endi
Bo'shardim men ham.
«Umr shuncha qimmat,
Shuncha ozgina,
Shuncha qisqa dam-u,
Nega dard-u g'am?»
Dedim: «Sahardagi
Bulbul ohidek
Umr qayog'larga
Borar noma'lum».

Dedi: «Sarkis dedi,
Jangga chiqamiz
Yoki yorug' jahon,
Va yoki o'lim!»
«Rostdan, Naxshon uka,
Tokay, bu xo'rlik?
Tokay, boshimizda
Badnoma ko'lka?
Qo'yki, ozod bo'lsin
Ohudek yayrab.
Osmon kabi toza
Bo'lsin bu o'lka!
Jangga chiqasanmi,
Qo'lingdan tutsam?
Naxshon, oppoq singlim,
Choparmi ko'ngling?
(O'z-o'zidan ortiq
Qaltirab ketdi.)
Ushla, qo'llarimni,
Ber, uka, qo'ling!»
Yuragimga botdi
Maro so'zlari.

Hargiz ajab o'ylar
Ko'z ochib ketdi,
Bir nuqtada tindi
Nigoh kun bo'yi...
Endi chinakamdan
O'y bosib ketdi...
Benihoyat yurak

Tepkisi oshar,
Ichdan lavalardek
Olov yonadi.
Ararati buncha
Kibor bogadi.
Hayot buyukligi
Undami yashar?

Bilmay qoldim,
Kunning botganini ham,
Kaptar qoni kabi
Shafaq nimqizil...
Hamon yuragimda
Maro so'zlari,
Ko'ksim tosh bosganday
Rosa vazmin-zil...
«Maro, Sarkis muncha
Kech qoldi ekan?»
«Kelib qolar, Naxshon,
Shoshma, halizamon».
Kuta-kuta uni
Ko'zlar to'rt bo'ldi,
Kuta-kuta uni
Yurak bo'ldi gon.
Oy ham chiqdi,
Oyday Sarkis ham keldi.
Ko'nglim tilsim edi,
Bo'ldi charog'on.
Peshonamni silab
Bag'riga bosdi.

«Mehr» degan shunday
Kuchlimi rostdan?
Dedi: «Yaxshimisan,
G'aribim, qizim?»
Dedin:
«Rahmat, ota».
(Ichim shuv etdi.)
Endi ko'ragimga
Shabada tegdi,
Ko'nglim o'ksib ketdi
Yana beizin...
Kiprigimdan bosdi
Xayol vazmini,
O'tgan kunlarimni
Esimga oldim.
O'ylarimni yana
Azaga soldim,
So'ramasdan sira,
Erkim izmini.
Maro dedi:
«Naxshon, yana xayolmi?»
Yana orziqarmi
Yurakchang sening?»
Sarkis ichar ekan
Obi yovg'onni
Shunda ko'zlarimga
Bogdi-da, mening
Avzoyini buzmay,
Sekin, salmoqli
Ohang bilan dedi:

«Qizginam, Naxshon,
O'tkanlarga qayg'u
Chekma, oppog'im.
Chaman-chaman bog'lar
Olddadir, boqsang!»

(Shetda birpas to'xta,
Og'ir bo'l, shoir,
Senga ularni men
Tanishtirayin.
Oshna bo'lsin Sarkis
Va dilbar Maro.
So'ngra hikoyamni
Davom etayin.)
Sarkis, o'sha menga
Yomg'irli tunda:
«Turgin, oppog qizim,
Yur!» degan kishi
Qirq beshlarga borgan
Manglayi tirish.
Mehnat kechasida
Duv tushgan tishi.
Uzoq o'tmishda –
Yakka podachi.
Qayg'u naylariga
Jo'r bo'lib o'sgan.
Qochay desa
Umr azobin tashlab,
Yo'llarini zulm
Tog'lari to'sgan.

Gardanida ko'm-ko'k
Momataloq iz,
Yelkasida singan
Irg'ay gamchilar.
Olis tarixida
Xol bo'lib qolgan
Balki... ko'zlaridan
Tomgan tomchilar...
«Bir parcha non» degan
Umr savdosi
Uni ko'chalarda
Sarson aylagan.
Qulluq – ibodatning
Iazo kishani
Aldab yaltiragan,
Ko'zin boylagan.

U o'z tili bilan,
Shunday der edi:
«Esdaliklarimning
Salobati zo'r,
Aytay desam
Butun kechmishlarimni,
So'zga kelmas tilim sira...
Mana, ko'r.

Adash gapiraman
Halitdan,
Ey, xushi!
Qanotlanma uzoq,
Qanotlanma, tushi!

Sening tiling achchiq,
So'zlaring achchiq,
Achchiq alamlarni
Qo'zg'ab qo'yasan.
Eslearimga solib
Kuygan yoshlikni,
Ko'zlarimdan bir juft
Chashma o'lasan!
Toshlar o'yar,
Tog'lar haybatin yorar,
Ko'z nurlarin to'kar
«Silliq bo'lsin» deb.
Uning umri shunday.
Uning umri – tog'
Voyasiga yetgan
Sabri qayg'u yeb.
Maro uning joni.
Maro – xotini.
Ancha ziqroq,
Ammo dilcash va tirik.
(Axtarsangiz,
Uning bor bisotini,
Har kulfatda chiqar
Sarkisga sherik.)

Kunlar o'tdi bir-bir,
Oylar sanaldi,
Maro bilan nuqul
Sen-senga o'tdik.
Dunyo gaplarini
Tinglab birishta

O'y-u fikrim o'sdi
Alanga – o'tdek.

Kunlar o'tdi bir-bir
Suvday tutashib.
Kunduz – oqshom bilan,
Kecha – tong bilan.
Eyl.. U kunlar, kunlar,
Menga ong bergan,
Eslar ekan,
Ko'ngil ketar ushalib...

Bir kun
Tanho edim
Men o'zim yolg'iz.
Sarkis ishga ketgan,
Maro yo'q edi.
Shamol tezligida
Kirdi bir yigit:
«Maro qani?» dedi.
«Maro yo'q», dedim.
Ko'zlarimga tushdi
Nigohi qiyo.
Kim ekan bu?
Buncha chiroyli ekan?
Yuragimda paydo
Bo'ldi bir tikan,
Go'yo timaladi...
Ayladi qiyma.

Ne bu?
Nega yurak hal-hal ezildi?
Nega, nega kabi
Chil-chil sindi dil?
Ne bu?

Nega nuri kiprikni suzdi?
Nega o'z-o'zidan
So'z yo'qotdi til?
Sugim ogib ketdi
Go'yo poyida.
Lablarim ham ajib
Qaltirab turdi.
Ko'kragimda xuddi
Bir balo yurdi,
Achchig'-achchig' botib
Yumshoq joyida,
Dedim: «Maro yo'q-ku,
Ne ishingiz bor?»
Dedi: «Shunday, bekor,
Tortma sen ozor».
Dedim: «Ozori yo'q
Qatracha ham hech».
Dedi: «Xayr bo'lmasa,
Kelarman sal kech».
Ko'zlarini olmay
Tikildi menga.
«Ketma!» degim keldi
Sansirab uni.
Birdan shartta chopib
Chiqdi eshikdan.

Orgasidan chopdim.
Yurak tutuni –
Ko'z oldimni etdi
Tunday qop-qora;
Qalbim uzra sezdim
Bir jarroh – yara...

Qanday sezgi ekan,
O'ychan ayladi?
Xayolimni butun
Olib qochdi u.
Borlig'imni chambarchas
Boyladi.
Bilsam... bilsam keyin
Sevgim ekan bu!

Maro keldi. Aytdim.
U dedi: «Ko'rdim».
«Kim u yigit?» – dedim.
Marodan so'rdim.
Sezdi shekilli-da,
Kuldi ohista.
Lablarini ochib
Xuddi oq pista.
Dedi: «Ashot degan
Ishchi bir yigit.
Gazet, kitoblarga
Harflar teradi.
Yaqinda u o'zi
Maskovdan kelgan.

Bir xil paytlar, shunday,
Kelib turadi».
Nima balo, Naxshon,
Ne bo'ldi o'zi?
Uyat og'ir keldi,
Boshimni bosdi,
Yana Maro dedi:
«Uyalma, qo'zim.
Aytkin, nima bo'ldi?
Ne olib qochdi?»
Qalbim dedi:
«Aytkin, sevaman, degin...»
Tilim tarjimonlik
Qilolmay qoldi.
...Shunday qilib, sevgi,
Birinchi sevgi –
Kishi bilmas qilib
Ko'nglimni oldi.
Qani, Ashot bola,
Ko'zlari qora?
Qani, yuragimni
Ezguvchim mening?
Umrin bino bo'lib
Bilmagan edim:
Sevgi nima?
Nega orziqar ko'ngil?
Uni bir ko'rdim-u,
Birgina ko'rdim.
Ko'z o'ngimni bosar
Visoli butkul...

Kim ekan u?
Nega daragi yo'q hech?
Yozgi suvlar kabi
Tashlab ketdimi?
Qayg'um tog'dan oshar,
Yana qayg'uli
Chorrahaga yo'lsiz
Tashlab ketdimi?

Bir kun
Otam Sarkis
Qayg'uli qaytdi.
Qovog'idan xuddi
Qor yog'ar edi.
Kungi odatini
Aylagan kanda:
Yuvimmagan
Afti kir, mog'or edi,
Hech biron gap uni
Ovuntirmadi.
Surunkasi «uh» deb
Oldi og'ir dam.
«Nechun? – dedi Maro,
– Sarkis munchalik,
Ortiq qayg'ulisan?
Tushdi qanday g'am?»
«So'ramagin, – dedi
Entikib Sarkis.
Ancha vaqti sira
So'zlolmay qoldi.

Dedi: «Bu kun kunduz
Gurgen gamalgan».
O'pkasini qiynab
Bir nafas oldi.
Ki, qaytarib yana
Chiqarganda dam
Lampa pir-pir
Etdi-da, o'chdi.
Tanimayman kim u,
Ammo Sarkisning
Qayg'usiga sherik bo'ldim.
Qalb ko'chdi.

Allanechuk o'ylar
O'ylab, oxiri
Endi ko'zim andak
Mizg'igan ekan,
Birdan eshik
Qattiq taqillab ketdi.
«Maro», dedim.
Sarkis: «Jim, qizim», dedi.
Birpas jimlik tushdi.
Pashsha g'ing etmas.
Borgan sari
Qo'rqib yurak o'ynaydi.
Yana taqilladi.
Yana va yana...
Sarkis turdi.
Yurdi. Uy o'rtasida
Qotib qoldi.

Bilmay gay vaziyatda.
Qorong'uda Maro
Ko'zga ko'rimmas.
Birdan Sarkis
«Kimdir?»
Kim taqillatgan?»
Dedi. Tashqaridan
Xirri bir ovoz:
«Oching'!» dedi.
Sarkis eshikni ochdi,
Uy yoridi.
Lampa yoqildi.
Uyga kirib keldi
Uch nafar politsiya
Biri asta burab
Uzun mo'ylovin:
«Sarkis Abovyanni?
Dengizdan dengiz –
Buyuk Armaniston
Hukumatining ismidan
Qamog qildim,
Tintingiz!»
Tintib ketdi.
Uyni ostin-ustun qildi.
Chidolmadim sira,
Yig'lab yubordim.
Maro ho'ngilladi.
Bir azo turdi.
Sarkisga men
O'zni tashladim, mahkam

Quchoqladim sigib.
Boshimdan o'pdi.
Hech gap gapirmadi
Tog'larday mag'zur,
Ko'llar kabi sokin
Tinch turib berdi.
Tintib bo'ldi,
Topmay hech biron narsa,
Gumon bilan qarab
Sarkisga tikka,
U shop mo'ylov
Kulib: «Olingiz!» dedi.
Omon bo'l, omoni!»
«Otajonim, otam,
«Omon bo'lg'in, Maro,
Naxshon, siqtama»,
Dedi. Uni sharta
Olib chiqdilar,
Yig'lab xunibiyron,
Qoldik sargardon.
Qattiq tegdi dilga
Qo'ni-go'shning
Shivir-shiviri-yu,
Tek tomoshasi!..
«Uyqu – uyqu bo'lmay
O'tdi kechasi.
Oy – oy bo'lmadi-yu,
G'am bergan bo'ldi.
Yurak laxta-laxta
Qon bilan to'ldi.

Muncha serqayg'ukan
Umr ko'chasi?
Yana ko'ngil uzra
Qayg'u haromi,
Yana ko'zlarimdan
Sel ravon oqdi.
Nechun-nechun Masis
Xaroba boqdi?
Buncha o'gay bo'ldi
Hayot oromi?
Butun tuni bilan
Maroni biram
Hol-ioniga qo'ymay
«Ayt», deb zo'rladim.
«Nega Sarkisimni
Qamoq qildilar?
Nedir, axir, uning
Gunohi?» – dedim.
Dedi: «Singlim, Naxshon,
Asti so'rama.
Ko'pga kelgan balo,
Nedir chorasi?
Sen so'raysan qo'zim,
Oh, bilsang edi,
Yuragimning qonar
Dardli yarasi...
Hali hokim ekan
Bu itvachchalar,
Yelkamizda tinmas
Hali ko'p gavron.

Kelar, axir, bizga
Umring gali.
Kelar, axir, bizga
Bahori davron.
Maskov, Peterburgda
Oktabr yashar.
Oktabrki, buyuk
Inqilob nomi.
Bizga panoh berar
Faqat qo'zg'olon,
Qo'zg'olsakki, sinar
Bu zulm dami!

Hozir butun Vatani
Bezgak qo'ymida...
Shimarilgan zahmat
Xalqning bilagi.
«To dengizdan dengiz –
Buyuk davlatim»
Degan dashnoqlarga
O'lim tilagin!
Otang haddan ortiq
Sabri tugagan.
«Qo'zg'olsak-chi,
Vatan bog'boni bo'lsak,
Umr degan mayga
Mast bo'lib to'ysak»,
Deyar edi hargiz.
Ko'rgilik ekan.

«Gurgen gamalgan», deb
Qayg'uli edi.
O'zi-chun ham
Yegan ekan qayg'uni.
Qo'zg'ol, singlim.
Qo'zg'ol, zahmat armani!
Ag'dar, falakni ham
Soya bermasa!»

Satta yig'lab so'zlab,
Ezdi yurakni.
Uxlamasdan arang
Tongni yoritdik.
Ko'zga ko'rinnadi
Tong tabiati.
Go'yo uni ham biz
Dardda horitdik.
Ota-ona o'lib,
Shunday kuymagan,
Shunday ezilmagan
Edi yuragim.
Eh, yuragim,
Sirdosh, hamrohlim mening,
Nahot, ochilmagay
Kulib tilagim?

Tong oqardi,
Tongda turdi-yu, ketdi
Alamiga sira
Chidolmay Maro,

Bilmam qayga ketdi,
Kimga arz etdi?!
Yana ko'nglim qaro,
Xayolim qaro.

Yana oftob botdi,
Yana kech tushdi.
Yana yurak qo'rqib
Bitalab tepar.
Qayerlarda sarson,
Tentib sargardon,
Maro nechuk bunday
Keti bexabar.
Qosh qoraygan vaqt
Qop-qora qaqshab
Maro keldi yig'lab:
«Kunim qursin, deb,
Keti boshimizdan
U g'amxo'r sohib,
Jalldolarga, Naxshon,
Qiron kelsin», deb,
Kecha Gurgen degan
Qamalgan uchun
Zavod ishchilari
Yig'in qilishgan.
Shunda otang qattiq
Gapirgan ekan;
Uni gamaganlar
Faqat shuning-chun.
Bilmam, endi Naxshon,
Oxiri qanday?

Baxayr bo'lsa, go'rnga,
Yomon bo'lmasin.
Bittagina panoh,
Qarindoshim shu.
Aytgin-aytgin, singlim,
Uh... ko'p ko'rmasin!»

«Shunday kunlar o'tar...
O'tardi kunlar;
Sevinch oshna bo'lmay
Umrga benom.
Maro menga ajab
So'zlar pishitdi:
Aytib berdi
Dunyo sirlarin tamom.

Ko'zlarimga go'yo
Ofrob berkindi.
Uzoqlarni ko'rdim,
Ko'rsatdi Maro.
Bildim.
Bilib yetdim,
Bildim men endi,
Bildim oqi qaysi,
Qaysisi qaro».

Yana kecha. Azon.
Kunduz. Namozshom.

Yana kunlar yelday
Uchib o'tdilar.
Borgan sari
Isyon etar bo'ldi dil,
O'z-o'zidan
Og'ir bosib ko'p o'ylar.
Nechun buncha xo'rlik
Bunchalik jazo?
Yoki vabo keldi,
Etmakda xarob?
Yoki qon qusmogchi
Sarg'ayib sarob?
Nechun-nechun bizga
Bunchalik azob?

Ivilladi mening
A'zoyi badan.
Yaxshi bilolmayman,
Nega, nimadan,
Go'yo nigoh o'qi
Teshsa osmonni,
Go'yo parchalasang
Yiqib tog'-toshni.
«Yo'qol, osmonimni
Qoraytma, bulut!
Yo'qol, isyonimdan
Qo'rqmaysanmi, a?
Yo'qol, hayot bog'in
Xarob etgan sell!
Yo'qol, yo'qolmasang,
Xarob etaman!»

May kunlari edi,
Yel yozar kurtak.

Olam butun ko'm-ko'k
Ko'kargan edi.

Qora atlas kiyib

Egniga kecha

Ko'chalarda sangib

Tinch yurgan edi.

O'zim yakka, uyda

Maro yo'q edi.

Eshik taqilladi:

«Kimdir? Kim?» dedim.

Hech kim javob bermas.

Qaltiroq turdi:

«Kimsan?

Aytkin, kimsan?»

Qo'rqdim. Dim bo'ldim.

«Naxshon!» dedi.

Xuddi Sarkisga o'xshab.

«Ota!» dedim, ochdim.

Darrov eshikni. Kim bu?

Yana o'sha! Yana u keldi.

Sevgimni aylaymi

Izhor, qayg'ummi?

Nigoh degan shuncha

Qattiq bo'larmi?

Yuragimga botdi

Misli nashtarday.

«Maro gani?» dedi.
«Kep golar», dedim.
Yo'tal tutdi uni
Biram paydar-pay...

Sira, bechora-chi,

Dam ololmadi;

Darrov chakkasidan

Tutdim. To'xtadi.

Bosh ko'tarib menga

Tikildi yana,

Qotdim. Go'yo qonim

Sovib to'xtadi.

Unutibman o'zni,

Hushim qochibdi –

Qo'llarimni uning

Boshidan olmay,

Ushlagancha ancha

Turib qolibman...

(Eh, esimga uni

Qo'y, shoir, solma;

Uni eslaganda,

Bag'rim yonadi.

Yuragimda achchiq

Dard yara ochar...

Uning xayollari

Ko'nglimda tursin,

O'sha yerda chechak.

Bamisli ochar.)

Maro keldi,
Ko'zi soqqadek o'ynab.
Allanarsa uchun
Shoshilgan kabi.
Shodlik bilan qayg'u
Qo'shilgan edi
Uning yuzlarida.
Titradi labi.
Uyda kim boriga
Bo'lmadi hayron,
Ashot bilan
Qo'lin berib so'rashdi.
Keyin, ikkalasi
Bir chetga borib,
Bilmam, nimalarni
Uzoq gaplashdi...

Bilarmikan mening
Pok sevgimni u?
Sevarmikan menday
U ham entikib?
Bilmay qoldim,
«Xayr», deb eshikdan chiqdi
Uch kunlik oy – ko'kda
O'roqday egik...
Maro chuqur xayol
Surib o'tirdi.
Gapirmadi. Men ham
Churq etmay turdim.

134

Bir qaradi menga,
Men sekin kuldim.
Kulmadi u,
Ko'zni ko'chaga burdi.
«Naxshon, – dedi, –
Qara, oynadan bunday,
Tunmi, ko'chadagi,
Qorong'umi, a?
Singlim, – dedi.
Ionim, ko'r rosa, mana
Butun jahon
Shunday,

Qop-qora tunday!»
«Uch kunlik oy
Ko'kda kamoncha, singlim,
Afsus...
Sarkis otang
Biz bilan emas!
Balki azob chekar...
Balki. Naxshon, ey,
Balki, hushdan ketgan –
O'zini bilmas!

Aytkin, oyga,
Salom aytgin bizlardan.
O'rni yo'qolmasin deb
Sening uchun
Maro bilan Naxshon
Chiqarlar, desin.

135

Ko'rsatmakka mehnat
Sutining kuchini!
Chiqasanmi? Naxshoni!
Otang o'rniga,
Otang mehri senga
Kamar bog'lasa,
Chiqasanmi, qo'zim.
Jangga men bilan.
Bu kun – erta seni
Jangga chog'lasa?

Tokay umr degan
Sabil bo'ladi?

Tokay

Boshdan nari

Qolar ordona!

– Singlim, – dedi, – rostlan,

Qo'rqma, mardona –

Bo'ldi, bizni endi

Zo'r jang kutadi!

Qaltrama, Naxshoni!

Qo'rqma, oppog'im,

Ol, qo'lingga buni,

Mauzer deydilar.

(Otish, o'q solishni

O'rgatdi menga.)

Buni «yengsin» deya

Do'stlar berdilar».

«Qaltrama!» dedi,
Qal tiroq qochdi.

136

Ko'zlarimni yongan
Bildim sher ko'ziday.
Marojonni rosa
Quchoglab o'pdim.
O'zni sezdim kuchli
Afsona deyday!..
Parcha-parcha singan
Sabr kosasi...
«To'xta, – dedim, – qo'rquv,
Otib tashlayman!»

Bir kun o'tdi,

Yana ikki kun o'tdi.

Yozgi suvlar kabi

Oshiqar yurak.

O'rgilaman, tilak,

Pok yuzlaringdan,

Sevgim baxti senda

Aylanay, tilak!..

«Ko'rsa edi, – deyman, –

Sarkis Naxshonni,

Ehtimolki, birpas

Hayron qolardi.

Yong'irli tun

Tushib esiga nogoh,

Balki uzoq... tolib

Xo'p o'ylanardi....

Ko'rsa edi, deyman,

Meni shu choqda

137

Balki ko'kragiga
Bosardi mahkam...

.....
Turma zaxin tortib
Yotgan dadamning
O'rniga, men, manal!
Jang, qo'yningga oli!»

Sel yurdimi?
Yoki turdi zo'r quyun,
Yoki dengiz toshdi
Qirg'oqlaridan?
Yoki tog'lar sindi,
Yoqildi falak?
Olam to'ldi o'ying
Qirg'oqlaridan...
Daryo peshnoviga
Qo'shilgan suvdek
Men ham ko'chalarda
Sher bo'lib ketdim.
O'ng qo'limda
Maro bergan mauzercha,
Chap qo'lim ham o'zi
Mauzer bo'b ketdi.
Jangni senga
Tasvir etolmas tilim,
Trax-traxlatib
Bosdi pulemyot.
Shovqin-suron,
Qiy-chuv. To'polon.

Bosi
Oti!
Qaltraydi, agar,
Eslasam dilim.

Ion halpida hamma
Chopar ilgari...
Maro, nima bo'ldi?
Ne bo'ldi, qo'zim,
Birdan shartta tushdi...
Yumuldi ko'zi.

Jigarim!.. Jigarim!..
Voy, o'layin, to'xta,
To'xta, ketmay tur.
O'rgilayin sendan.
Aylanayin, Maro.
Sen emasmi eding
Shirin tush ko'rib,
Sayri jahon etgan
Chamanlar aro?
Qanday chiday olar
Naxshoning o'lgur,
Ketingmi sen?
Voy-dod, men o'lay... Maro,
Voy, men o'lay, singlim,
Jigarim! Jigarim!..
Eh, bechora.
Bag'rin sigimlab yotar
Ko'm-ko'k – momataloq

Bo'ldi yuzlari.
Muncha xunuk ekan,
Jonning talashi?!
Bir umrga yumdi
Qora ko'zlarin.
Yig'lab, hushim qochib
Boshim aylandi.
Men ham tappagina
Yerga tashlandim.
Qo'tig'imdand biroq
Tikka ko'tardi.
«Kimsan? Maro o'ldi,
Ashotim», dedim.
«Yig'lama, qiz Naxshon,
Yig'lama sira.
Yenguv bizning qo'lda.
Vatan bizniki!..
Maro, qurbon bo'lgan
Qurbonlar aro
Yoki bir yuzinchi,
Yoki minginchi.
Chop, ilgari!
Yugur!
Oldda jang. Naxshon!»
Shu fursatda
Birdan mauzerim uchdi,
O'ng qo'limga xuddi
Tosh kelib tushdi.
Juda qattiq...
Azob... Ketibman hushdan.

Shundan keyin...
Mening hushim yo'qolgan,
Bundan boshqasini
Eslay olmayman.
Hushga kelsam:
Qo'lim og'ir... bog'langan
Hal-hal kabi...
Yerdan ko'tarolmayman.
Boshim uzra otam
Sarkis va Ashot.
Bilmay qoldim
Kunduz yoki kechmididi?!
Go'yo endi ko'rgan bo'ldim
Shu kezda
Dunyo ko'rib,
Ko'rgan bo'lsam sevinchni!
«Ota, – dedim, – Maro...»
Yig'lama, – dedi. –
Yig'lamagin, qizim,
Yig'lama, Naxshon,
Yuragimni sen ham
Tig'lama! – dedi.
– Omon bo'lgin, qizim,
Omon bo'l, bolam!
Mayib qo'lni ko'tar.
«Urta», de, erkam».
«Yenguv bizning,
Vatan bizniki, Naxshon»,
Dedi Ashot.

Go'yo shu so'zlari ham
Menga «sevaman», deb
Eshitilgandi...»

Shodligimni senga
Qanday anglatay?
Ko'm-ko'k o'rmon kabi
Barg yozar o'yim.
Araratdan yuksak
Havaslarim bor.
Qaddim raso endi,
Sarvidek bo'yim.
Dardli yuragimda
Qayg'u o'rmini
Universitetning dongli
Klubi oldi.
Dardni quvdim
Umrin darvozasidan,
Endi sarson bo'lib
Ko'chada goldi!
Ayta bersam,
Tamom bo'lmas daftarim,
Uning har betida
Yoshim izi bor.
Eslab qo'ldan uchar
Xayol – kaptarim.
Har ganoti diydam
Nurini olar.
«Otam, akam», deydi

Sirli ko'z otam,
Peshonamdan o'pgan
Bilan to'ymaydi,
U salomat hali...
(Eh, qanday yaxshi!
O'sha borki, ko'nglim
Yarim bo'lmaydi!)

Maro ketdi...
Shamdek lipillab o'chib,
Kuzgi yaproq kabi
Pirillab ketdi.
Bahorga to'ymagan
Kapalak kabi,
O'lim nogahondan
Chiyillab ketdi...
«Sevging hali bormi,
Hayotmi?» dersan.
Sevgim hali yashar
Ko'nglimda, o'lmas!
Fagat, sevguvchim yo'q.
Uni ham ko'ndim.
Shundan beri dilim
Xayolida mast...
Eslaringa tushsa
Yillarning ko'yi,
Yuragimni xuddi
Yegudek bo'lar.
Borlig'imda ajab
Qaltiroq turib,
Kipriklarim jigqa

Yosh bilan to'lar...
Eslamayin deyman,
Eslamay deyman,
Mayib qo'lim yana
Solar esingga.
«Bir qo'lim-ku, mayli,
Jonni beraman! –
Deydi, – kurash bo'lsa, –
Qalbim ichimdan».

XOTIMA

Shabboda bolalariday
Gulzor uzra sho'x,
Oy fanorini
Yogdi giz – oqshom.
Yasha!.. Sen kelding,
Sevgilim, Naxshon,
Suv qizi, suvsarim,
Kipriklari o'q.
Umringning ertagin
Ayladim tamom.
Ammo o'zimni ham
Ichim chiqmadi.
O'qiganda, aziz o'quvchi,
Undan
Oz bo'lsa ham,
Xursand bo'lsa bo'ladi.
Tunlardan men ancha
Xafa ham bo'ldim.

Bir bet to'lg'izmasdan
Tong otib qolar.
Ertagingdan hali
Ko'pi xom goldi.
Vaqti bilan asl
Yaralar ular.
Mayli, umring sening
Tuganmas doston.
Yozgan bilan hali
Tamom bo'lmas u.
Kulma. «Shuginami?» deb
Mendan, Naxshon!
Men o'ylagan she'rning
Boshginasi bu.
Faqat charchap qoldim,
Men shuni aytay,
«Shoir so'zi bu», deb,
Yod qilib olgin.
Agar, Vatan senga
Yana: «Chiq!» desa,
Kipriklaringni ham
O'q qilib otgin!...

Yerevan – Samarqand,
1934

BOQCHASAROV FONTANI

Qovog solib o'tirar Garoy,
Lablarida kahtabo chilim.
Dahshatli xon atroffda jim
Bosh egib tek turardi saroy.
Jimjit edi butun koshona:
Hamma xonning xafa yuzidan
G'am va o'tli g'azab izidan
Payqar edi mubham nishona.
Ammo mag'rur sohibi farmon.
Qo'llarini bir siltab soldi:
Barcha sekin targaldi har yon.
Ko'shklar aro bir o'zi qoldi;
Erkin nafas oldi siyrnasi,
To'lqinlanib bilmay sukutni
O'ynab turgan ko'rfaz oynasi
Aks etganday qora bulutni
Uning jiddiy manglayi ayon
Dil to'lqinin aylardi bayon.
U mag'rur dil ne g'am-la to'lmish,
Qanday fikr bilan band bo'lmish,
Yana Rus-la jang qilmogchimi,
Yo Polshani tang qilmogchimi,
Nega xafa, ne u sandirar,
Va yo gonli o'chmi yondirar?

Men
bu yerda
tug'ilganim
yo'q,
Mening yurtim
yiroqdir,
yiroq...

Yoki qo'shin aylamish isyon,
Yoki tog'li xalq janglaridan.
Ginoyaning nayranglaridan
Tashvish tortib o'ylanarmi xon?
Yo'q, endi u charchab qolmishdir,
Zerikmishdir shuhrat, zafardan.
Berahm qo'1 ortiq tolmishdir,
Xayol uzozq gonli safardan.
Nahot, haram ichra xiyonat,
Nahot, yelga uchib diyonat,
Asira qiz jinoyat qilmish,
Kofirga dil inoyat qilmish?
Yo'q, Garoyning xotinalari hech
Bunday ishga jur'at qilmaslar,
Mungli nola chekib erta kech,
Yomonlikni asti bilmaslar.
Oyna uyda o'sar gul kabi,
Oy yuzlari zindon ichra berk,
Zulm ostida, go'yo qul kabi
Ularda had yo'qdir, yo'qdir erk.
Oy-u yillar navbatma-navbat.
G'amgin oqin bilan o'talar,
Bildirmasdan yoshlik, muhabbat
Barchasini olib ketalar.
Kunlar birday kechadir g'amda,
Bitta-bitta imillar soat,
Yalqovlik amr etar haramda,
Kam ko'rinar safo-farog'at.
Yosh juvonlar qayg'uga to'lib,
Bir ish qilib ovunmog bo'lib,
Zeb berishib kiyim kiyishar,
Gaplashishar, o'ynab yeyishar.

Yoki o'ynog suvlar sasida,
Toza, shaffof zamzamasida
To'p-to'p bo'lib sayr etishadir
O'rangining zich soyasida.
Ortlarida ularni poylab,
Yovuz og'a⁶ yurar hay-haylab,
Undan qochish, berkinish bekor:
Hasadi ko'z, ding qulog'i bor.
U hiylakor, u laganbardor,
Har bir ishdan vogif – xabardor.
Unga o'la o'rnashmish mangu
Abadiy bir tartib saroyda,
Unga xonning erki har joyda
Yagona bir qonundirki, u
Uni Qur'on farzidek bilar;
Dilda saqlar va bajo qilar.
Uning ko'ngli sevgi istamas,
U but kabi sezgidan mahrum,
U hissizlik damida mahkum:
Na ko'zyoshi, na yumshoq nafas,
Na ta'naga bermas e'tibor;
Asiralar chekkan oh-u zor
Unga asti qilmaydi ta'sir;
Pinagini buzmaydi tahqir;
Yolvorishga quloq solmaydi;
Haroratni qilmaydi pisand;
Hech na uni yumshatolmaydi,
Tosh galbi-la mag'rur va xursand.
Unga xotin odati ma'lum,
U ko'p ko'rmish, har yerda har zum

⁶ Og'a – haramda saqlanadigan bichilgan qul.

Hurlikda ham, erksizlikda ham
Yumshoq nigoh, ko'zlardagi nam
Ko'ngliga hech hokim bo'lolmas.
U ularga ortiq ishonmas.

Soch yozishib haram qizlari –
Asiralar cho'milar ekan,
Sehr sochgan go'zal yuzlari;
Chashmalarda ko'milar ekan,
Qip yalang'och qizlarga beqayd,
Bee'tibor telmurib, shu payt
U poyloqchi hozirdir yana,
Tutqunlarga nozirdir yana.
Kechalari barg ham mizg'ir-u,
U uxlamas. Ohista bosib,
Har eshikka bir quloq osib,
Haram ichra tanho izg'ir u:
Kim dam olar, kim tushda ingrar,
Kim oh tortar, – hammasin tinglar.
Uydan uyga bildirmay ko'chib
Keng tashlaydi u makkor damni:
Birontasi sandirab, cho'chib
Tilga olsa begona nomni,
Yo mabodo do'stiga biroz
Taqdiridan koyib, qilib roz –
Dildagini aylasa izhor,
Balolarga bo'lar giriftor!

Garoy nega tinmay chekar g'am?
Chilim o'chib qolmish qo'lida.

Botinolmay dam olgani ham
Ostonada, xonning yo'linda
Imo kutib turadir og'a,
Ibo tutib turadir og'a.
O'yga botgan hukmdor turar:
Oldidagi darcha ochiq, u –
Ko'ngli cheksiz qayg'uiga to'lgan.
Indamasdan ohista yurar
Kechagina sevimli bo'lgan
Xotinlarin qabriga to'g'ri.
Xonni kutib, ko'rish ko'yida,
O'ynab turgan fontan bo'yida
Ipak gilam uzra o'ynashib,
Bir to'da sho'x qizlar osuda
O'tirishar edi yayrashib:
Bolalarday shodlanib, suvda
Marmar tubda ko'ringan laqqa
Gir-gir yuzib yurgan baliqqa
Termulishar edi yayrashib.
Gohlari unga ataylab
Oltin sirg'a tashlardi boylab
Joriyalar atrofdan xushbo'y
Sharbat tashib yurardi. Nogoh,
Shirin qo'shiq, jaranglagan kuy
Bor haramni ayladi ogoh.

Tatar qo'shig'i

I

Yig'i, jafolarni boshdan ko'tarib
Tangri o'zi berar oxirida ehson:
Baxtiyordir, yillar so'ngida qarib
Makka borib ziyorat qilgan inson.

II

Baxtiyordir, Dunay sohillarini
O'ni bilan taqdis etgan bahodir:
Jannat qizi yozib kokillarini
Unga shirin kulgi bilan boqadir:

III

Ammo, Zarema, eshitkil tag'inda.
Dunyo va rohatga bermay e'tibor,
Xuddi gulday seni o'z quchog'inda
Erkalatgan hammasidan baxtiyor.

Ular kuylar. Ammo gani u,
Muhabbatning yulduzi gani,
Haram ko'rki – kunduzi gani,
Qayda qoldi Zaremonnu?
Hayhot, uning gul rangi so'lmish,
Hayhot, dili qayg'uga to'lmish,
Maqtovlarga solmaydi gulog',
Ko'zlarida yosh bulog'-bulog',
Yashin urgan xurmodek qaddi

Bukilmishdir, yo'q endi haddi.
Hech na unga yogmasdan goldi,
Chunki, Garoy boqmasdan goldi.

Vafosizlik qildi xon... Ammo,
Ey guri qiz, sen-la chiroyda
Kim tenglashar? Hattoki oy-da
Da'vo gilsa, bo'lur muammo.
Chambar qilgan soching, ey pari,
Ilon kabi yurak yoradir,
Yarqiragan ko'zing javhari
Kundan yorug', tundan qoradir.
Dil dardini kimlarning sasi
Sendan kuchli bayonlay bilar?
Kimning shirin-shakar bo'sasi
Senikidan jonlilik qilar?
Senga bir yo'l ko'ngli tushgan er
Qanday qilib boshqa ko'rki der?
Lekin, loqayd, zolim Garoyxon
Haramiga Polsha qizini
Asir qilib olgandan buyon,
Sendan nari tutib o'zini,
Xo'rlab seni tashlab qo'ydi-yu,
O'zi g'amgin, tunlar beuyqu
Tanholikni ayladi odat.
Qo'llaringdan ketdi saodat!...
Yosh Mariya yaqindagina
O'zga diyor ko'kini ko'rki:
Gulday ko'rki bilan qizgina
O'z yurtida gullab yururdi.

Faxrlanar edi u bilan
Qarib golgan otasi har on: –
Lobarim, – deb maqtanuv bilan
Erkalatar edi bearrnon.
Uning bola erki chol uchun
Qonun edi, tinglardi butun.
Cholni qiynar edi bir tilak:
Istardiki bahor kumidak
Ochig bo'lsin qizining baxti,
Xushnud kechsini umrbod vaqti.
Zarragina qayg'u ham uni
Ranjitmasin, – der edi u chol,
Hech bir narsa biron dam uni
Lanj etmasin, – der edi u chol.
Hatto erga chiqqanida ham –
Xotirlasin, – derdi, – tush kabi
O'tib ketgan, g'unchaday sabiy
Betashvish-u beozor, beg'am
Yashnab yurgan qizlik chog'ini.
Osmonday keng erk quchog'ini.
Uning yumshoq sevimli nozi,
Tabiati, laziz ovozi,
Yonib turgan moviy ko'zlari,
Dona-dona shirin so'zlari
Biri-biridan jozibadori,
Hammasida ajib kuch bordi.
Ochig qo'lli, saxiy tabiat
Ayamagan edi borini;

San'at bilan u najib xilqat
Bezari edi gul diydorini.
Sehr to'la arfa bilan qiz
Uy bazmini jonlantirardi.
Amdorlar, boylar izma-iz
Orgasidan izlab yurardi.
Yigit yalang «Oh...» deb o'yida,
Azob chekar edi ko'yida.
Lekin go'dak bola edi u,
Ko'ngli ishqni bilmasdi aslo,
Na kam-u ko'st, na g'am, na qayg'u,
Yuragini tilmasdi aslo.
Otasining qasrida ozod
O'rtoqlari bilan o'ynab shod,
Uchar qushday hur va xursanddi.
U ko'pdanmi bu yerda bandi?
Bir vaqt tatar to'plari mahkam
Daryo kabi Polshani bosdi.
Xirmonlarga tushgan yong'in ham
Bu qadar tez yoyilolmasdi.
Kunpayakun bo'lib urushda
Yetim qoldi gullab yotgan yurt,
Bu berahm yovuz yurishda
Faryod soldi qonga botgan yurt.
Butun atrof qayg'uga toldi:
U kulgilar, o'yinlar bitib,
Erkalatgan quyonlar bitib,
Hashamatli saroy bo'sh qoldi.

Mariyaning uyi jimjit, bo'sh...
Uy ma'badi ichra bir to'da
Mumiyolangan o'liklar xomush
Rohat qilib, sovuq uyquda
Knyazilikka maxsus nishon-la,
Oltin toj-la haybati shon-la
Yotar ekan, u yerda yana
Paydo bo'lmish yangi sag'ana...
Ota go'rda, arosatda qiz.
Koshonada baxil bir voris.
Amri farmon berib yuradir,
Tavqi la'nat ostida, beor
Xarob bo'lgan yurtni aylab xor
Badnom etib, yerga uradir.

Hayhot! Saqlar qo'ymida guldek
Boqchasarov yosh knyaz qizin,
Erksizlikda yosh to'kar, guldek
Sarg'aytirib Mariya yuzin.
Ayavdi u baxtsizni xon:
Uning mung'i, u chekkan fig'on
Uyqusini bezovta qilib,
Garoyga hech bermaydi omon.
Bechoraga xon rahmi kelib,
Qat'iy haram qonunlarini
Yumshoq tutar unga ataylab.
Tund poyloqchi na kun, na tuni
Qiz oldiga kirmaydi poylab,
Yotar paytda joyiga uni
Uning g'amxo'r, parvoli dasti

Olib chiqib yotqizmas asti;
Mariyaga nigoh tikmakka
Botinolmas uning kir ko'zi;
Joriyasi bilan qiz yakka
Xilvat uyda cho'milar o'zi,
Asiraning g'amgin oromin
Buzib qo'ymay, bo'lmay – deb zomin,
Xon o'zi ham qo'rqar ichida;
Haraming bir yiroq burchida
Unga yashash ijozat etgan,
Go'yo, unda samoviy bir jon
Yashiringan, uzlatga ketgan.
U yerda hech tinmasdan hamon
Aziz qizning oldida butun
Chiroq yonib turar kun-u tun.
U yerda qiz ko'nglin yupatib
Mas'ud kechgan o'tgan zamon-la
O'z yurtini dilga eslatib,
Umid yashar yuvosh imon-la.
U yerda yosh to'kar tinmay qiz
Kundoshlardan narida, yolg'iz:
Lekin atrof g'arq bo'lmish yakсар
Tentaklarcha bir ishrat ichra,
Mo'jiza-la ajralgan huјra
Yosh sanamni berkitib asrar.
Ozg'in o'ylar qurboni u dil,
Buzuq kayflar orasida ham,
Bir garovni saqlaydi har dam,
Bir ilohiy hisni muttasil...

Tun goravdi; bosdi qorong'u
Tavridaning gul bog'larini;
Bor olamni mast qildi uyqu,
Gullar egdi yaproqlarini.
Uzoqlardan bulbul zorini
Eshitaman; oy diydorini –
Ko'rsatadir yulduz ketidan;
Ko'm-ko'k, toza osmon betidan.
Nur to'kadir gulzor bog'larga,
Vodiyarlarga, o'rmon, tog'larga.
Bogchasaroy ko'chalarida
Kechki paytlar oq ro'mol o'rab,
Oppog oydin kechalarida
Bir-biridan hol-ahvol so'rab,
Gaplashishib o'tirish uchun
Oddiy tatar xotinlari tek
Lipillashib yengil soyadek
Uydan uyga kezishar butun.
Saroy tinchgan, uxlagan haram
Tinch rohatga cho'mib parvosiz;
Tun tinchligin biron narsa ham
Buzolmaydi, sodiq muhofiz
O'zi kezib chiqib bor-yo'qni,
Yotmish; ammo tinch qo'ymas tashvish
Hatto unda uxlagan ruhni.
Xiyonatni kutib xavflanish
Orom bermas asti ham bunga:
Goh kimmingdir shitirlagani,
Goh bironning pichirlagani,
Goh gichqiriq eshitilar unga.

Bekorlarga aldanib, birdan
Sapchib turar, qaltiroq bosar;
Atrofga tinch quloq osar...
Hamma sokin, sas yo'q bir yerdan,
Marmar hovuz ichra o'ynashar,
Fagat bulbul dili poralar
Fagat shirin kuy favvoralar
Sevimli gul uzra kuylashar...
Bular uni uzog band etar,
Yana takror uyquga ketar.
Qanday xushdir bilguchilarga
Sharq kechasin qora chiroyi!
Payg'ambarni sevguvchilarga
Qanday shirin boqadir oy!
Ularning uy-o'choqlarida,
Mafun etar gul bog'larida,
Oy ostida sirlarga to'lgan,
Tinchlik bilan hamsuhbat bo'lgan,
Shahvat bilan dard-u farog'at
Tashib yotgan haramlarida,
Kechalarning tinch damlarida
Qanday ko'rk bor, qandayin rohati!
Xonning hamma xotinlari tinch
Uxlar edi, bittasi notinch
Uxlay olmay, o'rnidan turib,
Eshigini ochdi-yu asta,
Bitta-bitta ohista yurib
Tashqariga chiqdi birpasda...

Qushday mudrab, ko'zi ilinib
Qari og'a oldida votar.
Agar bu ish unga bilinib
Qolsa, umri qayg'uga botar...
Oh, u cholning qatigdir qalbi.
Yalinganga bermas e'tibor:
Uyqusi ham aldamchi, ayvori!
Yonboshidan sekin, ruh kabi,
Sezdirmasdan o'tib ketdi u.
Bir eshikka borib yetdi-yu,
Titrab sekin ochdi qulfini...
Ichkariga kirdi; ham uni
Sirlı vahm bosdi shu zamon.
Ajablanib boqdi to'rt tomon:
Shamdan yonar, to'kar so'nik nur,
Yalitraydi burchakda bir but,
Qiz yotadir, yuzida sukut,
Ko'ksida xoj porlab ko'rinur.
Ey gurji qiz, bular hammasi
Eslatdilar senga moziyni,
Go'yo o'tgan kunlarning sasi
Aytgan kabi bo'ldi rozini.
Ko'z o'ngida tinch rohat bilan
Uxlab votar u knyaz qizi,
Qizlikka xos harorat bilan
Anor kabi gizarib yuzi.
Oshkor ekan sarin yosh izi,
Zaif kulgi ostida yonar:
Yomg'ir yuvib, o'chib ketgan rang
Oyning xira nurida arang

Xuddi shunga o'xshab tovlanar.
Go'yo, jannat o'g'li osmondan
Uchib tushib, uxlab yotganday,
Asiraga achinib jondan,
Uyqusida yig'lab yotganday...
A, Zarema, ne bo'ldi senga!
Chidolmadi, qalbi sigildi,
Beixtiyor yerga yiqildi.
Va yalinib: «Achingil menga,
Rad etmagin arzimni!» dedi.
Uning so'zi, u chekkan fig'on
Uxloq qizni cho'chitib, shu on
Tinch uyqudan uyg'otgan edi.
Knyaz qizi turib, oldi-da
Begona bir xotinni ko'rdi;
Qo'rqib, unga qarab oldi-da,
Hayajon-la qatirab so'rdi:
«Kimsan? Tunda, tanho nechun sen
Bu yerdasan?» – «Senga keldim men:
Meni saqla, taqdirim uchun
Menda fagat qoldi bir chora...
Rahm aylasang, yo'qolsa zora
Umrım ufqin qoplagan tutun.
Baxt qo'ynida ko'p huzur qildim,
Na qayg'uni, na g'amni bildim...
O'tdi orom bergan u soya,
Tingla, halok bo'lmayin zoya.
Men bu yerda tug'ilganim yo'q,
Mening yurtim yiroqdir, yiroq...

O'tgan kunlar, u dardli firoy
Yodimdadir hali ham to'liq.
Yodimdadir gullagan bog'lar,
Osmon bilan o'pishgan tog'lar,
Tog'dan oqqan irmoqlar, soyalar,
O'tib bo'lmas o'rmon-to'qaylar;
Yodimdadir kechgan saodat,
O'zga qonun, o'zga bir odat.
Ammo qanday taqdir-la, nechun
O'z yurtimdan ayrganimni,
Bu yoqlarga qayrilganimni
Bilmayman men; fagat, qora tun,
Yelkan uzra turgan odam-u
Hamda dengiz esimda xolos...
Shu choqqacha qo'rqinch va qayg'u,
Alamlardan men edim xalos.
G'avg'odan chet tinchlikda xandon
Haram ichra gullab yurardim,
Itoatli ko'ngli-la har on
Ishq darsini kutib turardim;
Bu yashirin orzularim tez
Ushaldilar. Qonli urushdan
Charchab dahshat sochgan yurishdan
Qaytib keldi haramga xunrez.
Ta'zim qilib, xonning oldiga
Biz hammamiz chiqdik. U menga
Diqqat bilan indamay, so'zsiz
Ochiq, nurlı nazarin soldi,
So'ngira, meni chaqirib oldi...

Shundan berli biz kam-u ko'stsiz
Tinim bilmay, rohatda masrur
Nafas oldik baxt bilan har dam;
Biron yo'l ham na fitna, na g'am
Na tuhmat-u, na shubha, qusur,
Na azobli rashkning sitami,
Na xafalik va na alami
Bizga tashvish sololmagandi,
Vaqtimizni ololmagandi.
Mariya, sen duch kelding unga,
Bir ko'rishda xush kelding unga...
Shundan beri ko'ngli toraydi,
Jinoyatli o'y-la qaraydi!
Xiyonat-la yetkazib ozor
Eshitmaydi hech itobimni;
So'ramaydi asti tobimni,
U, noladan, fig'ondan bezor;
U, eskiday menga topinmas,
Menda endi eskiday nafs
Na shirin so'z unga va na his
Go'yo bitgan, go'yo topilmas.
Jinoyatga bedaxlsan sen,
Men bilaman, ayb senda emas...
Tingla meni: chiroyliman men,
Menga hech kim tenglashay demas.
Bir sengina haramda butun
Raqib bo'la olarding menga;
Ammo aytib qo'yay men senga,
Tug'ilganman ehtiros uchun,
Sen men kabi seva olmayсан;

Sovuq ko'rking bilan sen nechun
U bir ojiz dilni qiyaysan?
Na haqing bor, na hadding sening,
Qo'y Garoyni menga: u mening
Bo'salari yonar betimda,
Issig'i bor hali etimda,
Menga qat'iy qasamyod etgan.
Borlig'im-la ko'pdan armonin,
O'y va xohish, butun farmonin
Birga qo'shgan, ittihad etgan;
Xiyonati meni o'ldirar,
Xazon etar, gulday so'ldirar...
Men yig'layman; ko'rgin, tizimni
Bukdim, endi qarshingda mana,
Sarg'aytirma mening yuzimni,
Yalinaman, qaytarib yana
Sevinchimni, oromimni ber,
Ul burungi Garoyimni ber...
Menga zarra etma e'tiroz;
U meniki: senga asirdir,
Yo'llaringda ko'zi basirdir.
Xoh tahqir-la, xohi qilib roz,
Ne istasang, aylagil shuni,
Ammo bezdir o'zingdan uni.
Ont ich... (garchi, men Qur'onni deb,
Muhabbatni hamda xonni deb
O'z dinimni otgan bo'lsam ham,
Ammo mening onanning dini
Sening dining edi) kel, meni

Xalos ayla, yod etki qasam,
O'sha dil-la ont ich Garoyni
Zaremaga qaytarmog uchun...
Ammo tingla: esla xudoyni,
Gar, yo'q desang, xarjarning kuchin
Ko'rsatmogga qodirman oz-moz.
Zero, mening vatanim Kavkaz».

Shu so'zlarni aytdi-da, birdan
G'oyib bo'ldi darrov u yerdan,
Ta'qib etmoq uchun izma-iz
Botinolmay, dov qilmay dilli,
Orgasidan chiqolmadi qiz,
U azobli ehtiros tili
Beayb qizga asti ma'lummas:
Ammo uning ovozi, u sas
Sal anig'-u, ajoyib edi,
Qo'rqinch edi, g'aroyib edi.
Qanday yoshlar, qandayin faryod
Bu xo'rlikdan aylaydi ozod?
Ne kutadir uni? Nahot, u
Qolgan achchiq yosh kunlarin, bu -
Asoratda o'tkazadir xor?
Ey xudoyim, ey Parvardigor!
Agar Garoy baxtsizni mangu
U mahbusda unutsa edi,
Yo g'amlardan xalos aylab u,
Tez o'limga yuz tutsa edi,
Qanday shodlik bilan g'am to'lgan
Bu jahonni otar edi qizi!

Ko'pdan o'tgan hayotning laziz
Lahzalari ko'pdan yo'q bo'lgan!
Ne bor endi unga dunyoda!
Vaqt yetdi, kutalar uni:
Katta ochib tinchlik qo'ynini
Chaqirarlar uni samoda.

Kunlar o'tdi, ketdi Mariya,
Tarki umr etdi Mariya.
Ko'pdan orzu etgan olammi
Yangi malak kabi yoritdi.
Ammo uni, go'zal sanammi
Nelar sigdi? Nelar horitdi?
Nechun, nechun daf' etdi tobut?
Nelar uni ayladi nobud?
Asoratmi, hasratmi, g'ammi,
Erksizlikda tortgan sitammi,
Kasallikmi yo boshqa bir sir,
Kim biladi? O'lmish bexabar...
Latofati Mariya o'lmish...
U yosh g'uncha ochilmay so'lmish!...
Bo'shab qolmish tumraygan saroy;
Uni yana qoldirmish Garoy;
Yana o'zga qirg'oqlar tomon,
Yovuz yurish boshlamish yomon;
Tag'in to'fon, bo'ronlararo
G'amgin uchar gon qusar xunrez.
Ammo uning yuragi qora,
Olovanar unda boshqa his.

U ko'p choqlar to'qinishlarda
Qilichini tikka ushlar-da,
Yana birdan gotib qolardi,
Jinnilarcha nazar solardi
Atrofiga bo'zarib, go'yo
Vahimaga to'lganday dili
Allanelar g'o'ldirab tili
Yosh to'kardi bammisi darvo.

Unutilgan u sodiq haram
Xon yuzini ko'rmaydi bu dam;
Unda azob go'ynida mahkum,
Sovuq muxsiy go'lida mazlum
Qarimogda xotinlar g'amda.
Ko'pdan, ular ichra haramda
Gurji xotin ko'rinmas, uni
Muhofizlar daryoga otgan,
Bechora suv ostiga botgan...
Knyaz gizi mahv o'lgan tuni
Bajarilib bu gonli jazo
Ko'zin yumgan Zarema... E voh,
Qandaygina bo'lmasin gunoh,
Ko'p dahshatli bo'lgan bu jazo!

Kavkaz oldi tuproqlarini,
Rusiyaning tinch qishloqlarini
Urush bilan qilib ming vayron
Tavridaga qaytib keldi xon.
Saroyning chet burchini saylab,
Mariyaga esdalik aylab

Marmarlardan yasatdi fontan.
Tepasiga xoj o'rnatilmay,
Musulmonlar oyi osilmish.
(Bu albatta, bo'lmag'ur bir ish;
Nodonikning aybi butunlay.)
Yovuzlar bor, kechib ko'p yillar
Hali o'chib ketmagan ular.
Hali marmar hovuzdan suvlar
Qirg'oqlardan toshib g'uvullar.
Tinim bilmay, to'xtamay bir on
Dona-dona yosh to'kar fontan:
O'g'li harbda jon bergan ona
Xuddi shunday yig'laydi yana...
O'tmishning bu rivoyatini
U yoqlarda qizlar bilishgan,
So'ngra g'amgin haykal otini
«Yosh fontani» bo'lsin deyishgan.
Men shimolni tashlab nihoyat,
Bazmlarni ko'pga unutilib,
Bogchasaroy tomon yo'l tutib,
Mudrab ko'shkn qildim ziyorat;
Xalq ofati, jangari tatar
Ishrat qilib, bazmlar qurgan,
Urushlardan so'ngra bexatar
Bekam-u ko'st farog'at surgan
Tinch uylarda, bog'larda – sezdim –
Hamon rohat yashar kun-u tun;
Suvlar o'ynar, gul chechak otar,
Tok zanglari tovlanib yotar,
Devorlarda yargirar oltin.

Men u yerda tinmay oh urib,
Yig'lab, haqiq tasbeh o'g'irib,
Bahorida yashnamay so'lgan
Xotinlarning makoni bo'lgan
Panjaralik darchalar ko'rdim,
Kunguralik parchalar ko'rdim.
Ko'rdim xonlar qabristonini,
Xo'jalarning so'ng makonini.
Go'rlardagi marmar ustunlar
Go'yo taqdir haqida sekin
Hazin-hazin taratib unlar
So'zlaganday tuyuldi... lekin,
Xonlar qani? Qayda u haram?
Butun atrof muqaddar va jim,
O'zgarmishdir... ammoki u dam
Bu bilan band emasdi dilim:
Oq gullarning mayin nafasi,
Fontanlarning kuylagan sasi
Izab ayladi, qildi faromush,
Ixtiyorsiz, menda aql-u hush,
Nomuavyan to'lqinga tushdi,
Shunda saroy ichida bir qiz
Soya kabi sirli va ipsisiz
Ko'z oldimda lipillab uchdi!...

Do'stlar, kimning soyasin ko'rdim?
Aytin menga, men sizdan so'rdim:
Daf' mahal bo'lgan u yumshoq
Kimning shakli meni o'sha chog'
Ta'qib etgan edi? Kim edi?

Hayhot! Butun atrof jim edi...
Mariyaning toza jonimi,
Yo, Zarema rashk bilan to'lib,
Bo'sh haramda bir ko'lka bo'lib
Ko'z oldimda o'tgan onimi?

Esimdadir shunday bir chiroy,
Xuddi shunday sevimli nigoh...
Dil o'shanga ketar butunlay,
Surgunda ham g'ussasi, e voh,
Qalbidadir, tillarimda – oh...
Ey aqlsizi! Bo'ldi! Endi bas,
G'ussa chekma, bu foyda bermas.
Bebaxt ishqning notinch, noliloj,
Oromiga bermishsan xiroj.
Hushingni yig', to'siqlarni buz,
Tokaygacha sen o'jiz mahbus
Kishanlarni o'pib yotasan?
Tokaygacha yengil tor bilan,
Bu olamda oh-u zor bilan
Jununingni oshkor etasan?

Men muzoning muxlisi, yori,
Men tinchlikning murid, xushtori.
Tezdan butun shuhrat o'ylari
Ham sevgini tamom unutib,
Yana sizga tomon yo'l tutib
Ko'raman, ey Solg'ir boylari!
Xotiralar asiri bo'lib,
Men boraman o'sha yoqlarga,
Dengiz bo'yi baland tog'larga.

Yana Tavrid suvlari to'lib
Xursand etar haris ko'zimni,
Hur sezarman yana o'zimni.
Sehrli yurt, diyda yupanchi!
Yuragimning erka quvonchi!
U yerlarda harna jonlidir:
O'rmon, vodi, gulistonli qir,
Uzumlarki yoqut, kahrabo,
Teraklar-u suvlar salqini;
Erta bilan quyosh yolgini
Taralganda, esganda sabo,
Ayiq tog'ning aylanasida
Zangor hovuz yartqirar ekan,
Tiniq, ko'm-ko'k suvning pastida
Qizil nurlar barq urar ekan;
Tog'lar oshib, qirg'oq yo'llardan
Uchar ekan yo'lchining toyi,
Uning hissin o'ng-u so'llardan
Jazb etadi bu yer chiroyi!..

DEMON⁷

Sharq qissasi

Birinchi bo'lim

I

Quvg'indi ruh, qayg'uli Demon
Gunohkor yer uzra uchardi.
Mas'ud kunlar xayoli shu on
Ko'z oldidan bir-bir o'tardi:
Malak edi toza va ma'sum,
Xandon edi arshi-a'loda.

Hatto yulduz moviy samoda
Aylar edi unga tabassum.
Tashna boqar edi har zamon
Olov sayyoralar diyori,
Quyuvq tumanlarning qo'ynidan
Asta kechgan karvonlar sari.

U zamonlar, dargohi ulug'
Xudovandni sevar, inonar –
Edi. Na kin, na shubhasi bor
Bu baxtiyor va to'ng'ich maxluq!
Bekor, beburd kechgan asrlar
Vasvasaga solmagan, imon

⁷ Demon – iblis.

Toza edi... Tag'in nimalar...
Eslagani yo'q edi imkon!

II

Jahon dashti ichra bewatan
Kezar sarson, quvilgan kabi.
Yillar o'tar, yana yillardan
Navbat ketar, minutlar kabi.
Shod emas u, ki, yerda xogon
Fanoni der, istar farog'at,
Shuning uchun har yerda, hamon
Zavq olmasdan, sochar sharorat.
San'atining cheki yo'q ko'kday,
Xohishiga qarshilik ko'rmay
Shuncha kezdi, shunchalik yurdi...
So'ng nihoyat, ko'ngliga urdi.

III

Go'zal Kavkaz osmoni – shisha,
Qanot qoqar jannat matruadi.
Pastda Kazbek. Unda hamisha
Qor yargirar – olmos hududi.
Chuqur jarda ilon inidek
Girdob o'rab ko'rinar Daryol.
Yelkasida ko'pik – baroq yol
Xuddi sherday sakraydi Terek.
O'ynog'i suv qo'ng'iroq chalar...
Tog' tepada kezgan jonivor
Ko'kda uchgan parrandaki bor –
Hammasi ham hayratda qolar.

Yelkan kabi osmonda yuzgan
Yengil qanot, oltin bulutlar
Uni birga olis janubdan
Shimol yoqqa kuzatib borar...
Zumrad darvo oqar to'xtamay;
Tepasida buyuk qoyalar
To'lqinlardan ko'ngil uzolmay
Bosh solishib mudrab qolarlar.
Salqin Kavkaz darvozasida
Dev qorovul kabi balanddan
Minoralar tog' yoqasida
Chiroy bilan ochilgan edi.
Ammo mag'rur Iblis ko'ngilisiz
Xayollari sochilgan edi:
Nafrat yog'ar har nigohidan,
Tillarida achchiq haqorat,
Rozi bo'lmay o'z Allohidan
G'azablanar edi u, faqat.

IV

Ko'z o'ngida bordi bir diyor:
Jannat kabi go'zal Gurjiston.
Maysa-gilam yozgan vodiylar
Go'yo chaman-chaman guliston.
Kumush kabi buloqlar jo'shqin
Jimirlaydi tubida toshi...
Shalolalar sachratgan uchqun
Balki, guri qizining yoshi.
Qora sochi bamisli sumbul
Suluv qizlar muhabbatini

Gul shoxida o'qiydi bulbul;
Marmar kabi musaffo tuni.
Quyug soya tashlagan chinor,
Barglarini shabboda o'ynar...
Jin gul bosgan jarda gohilar
Qo'rqib-pisib yotar ohular...
Bunda sevgi, bunda sha'n hayot,
Yaproqlarning so'nmas shovqini.
Ammo bular hammasi, hayhot!
Qo'zg'atolmas Iblis zavqini.
Bunda ming xil yam-yashil giyoh.
Nafas olar, g'uborsiz havo.
Bunda tinchlik o'zi bir navo,
Lekin, Iblis nafratli, e voh!
Oy nurida marvarid kabi
Gul bargida shabnam yaltirar.
Gurji qizning ko'zlari kabi
Ochiq ko'kda yulduzlar yonar.
Yana shunday go'zal tabiat
Buni asti xursand qilmadi.
Quvg'in shayton, badarg'a xilqat
Bu borliqni pisand qilmadi.
Toshday qattiq ko'ngli yumshamay,
Tuyolmadi na quvvat, na his.
Neki ko'rdi, sira xushlamay
Unga nafrat yog'dirdi Iblisi!

V

Qari Gudal o'ziga atab
Keng, muhtasham hovli soldirdi.
Har toshida ming xasta – betob
Qullar qonli ko'zyosh qoldirdi.
Qo'shni tog'ga sahardan tortib,
Ko'lka tashlar baland devori.
Qoyadagi zinadan o'tib
Yo'l boradi sho'x daryo sari:
Bu yo'llardan har kuni bir bor
Yelkasiga qo'yib ko'zani,
Yengil ko'chib go'yo suzgani,
Aragvaga chigardi xumor.
Yosh Tamara – Gudal nadrasi
Hilpirardi shohi chodراسi...

VI

U zo'r qal'a tog' qirrasidan
Sukut bilan bogardi har choq.
Bukun bo'isa, surnay sasidan
To'lib-toshgan har taraf, har yoq.
Qadahlarda toza musallas
Aks etadi gandilli chiroq.
Jam bo'lishgan yaqin-u yitroq
Katta bazm: hamma mast-alast...
Bukun Gudal qizin to'y etar,
Go'zal Tamaraning nikohi,
To'rda kelin, yashnab nigohi,
Qizlar ichra oyni eslatar...

Uzoqdagi haybatli tog'lar
Berkitdilar quyosh yarmini,
Chapak chalib, o'ynab o'rtoqlar
Ruhlantirar qizlar bazmini.

Avji o'yin qizib turganda,
Childirmani oldi kelinchak –
O'ynab ketdi... Har zarb urganda
G'uncha yozar edi bir chechak.
Pirpiratib hilhila yengin
Goh uchardi qushdan ham yengil.
Goh tinardi, suzuk bogardi,
Qoshlarini nozik qogardi,
Goho asta bukib tizzasin
Gilam uzra yo'rg'alab ketar.
Ilon kabi o'ynab gavdasin
Har nigohni o'zga band etar.
So'ng, boladek kuladi o'zi –
Mash'aladek yonadi ko'zi.
Bilmadimki, ba'zan kumush oy
O'ynagani haff, yumshoq nur
Hayot kabi, yoshlik kabi boy
Bu kulgiga qanday tenglashur?..

VII

Ont ichaman, tundagi yulduz,
Kun botish-u, sharqning hurmati
Bunday go'zal, bu kabi qunduz
Fusun Kornini olam ko'rmadi,
Na Eronning buyuk sultoni,
Na jahonning biron xoqoni

Bu xil qizni ko'rolmagan hech,
Bu xil ko'zni so'rolmagan hech!
Haramlarning muzdek chashmasi
Inju kabi suvlari bilan
Oy baravar bir karashmasi
Go'zallarni juda ko'p ko'rgan.
Ammo biron marta bo'lsa ham
Saratonda dim va issiq kech
Bunday qomat, bundayin sanam
U suvlarda hapitmagan hech.
Dona-dona marjondek suvlar
Uni ko'rmay o'tganlarini,
Armon bilan ketganlarini
Ehtimolki, asti bilmaylar.
Jahon ichra kimsa bir marta
Sutday oydin xilvat tunlarda
Bunday sochin silay olmagan,
Bu xil labga iz sololmagan.
Ont ichaman, bu yorug' jahon
Ayrligandan beri behishtdan
Bunday chiroy ko'rmay, hech qachon
Og'magandi aqldan, hushdan.

VIII

So'nggi safar o'ynar erka qiz...
Tog'lar! Gudal mash'alasini,
Ozodlikning sho'x bolasini
Balki, ko'rolmassiz erta siz.
Tushirindi qilib ertaga
Olib ketar kuyov bir umr.

Hayhot! Kimga nozini qilur?
Qanday ko'nar begona uyga?
U biladi. Ravshan diydasin
Nomuayyan shubha bosadi.
Ko'tarolmay goho siynasin
Kalta-kalta nafas oladi.
Uning butun harakatlari
Ifodali, sodda, to'pori
Xo'p kelishgan edi o'ziga.
Agar shu choq Iblis ko'ziga
Tushib golsa, mabodo, bu qiz
Tikilganicha qotib qolardi.
Eslab ketib o'tmishni, yolg'iz
Bir oh tortib, nafas olardi.

IX

Yohu! Iblis qizni payqadi,
O'sha zamon sezdi hayaJon:
Shirin bir kuy go'yo biyobon –
Dashtday ko'ngli ichra targadi.
U, yangidan muhabbat-sevgi
Chiroy sanamiga yo'liqdi.
To'ymay boqdi. Xayoli ezgu
Kechgan baxti bilan to'liqdi.
Es kitobi varaq yozarkan,
Saodatli kunlari bir-bir
Yulduz kabi tizilib pir-pir
Zanjir kabi o'tdi nazardan.
Bir gezli kuch bog'lab chambarchas
Yangi g'amga oshna bo'ldi u.

Unda sezgi tilga kiridi bas,
Qoplab oldi ufqni qayg'u.
Tuydi sevgi halovatini:
Qayta yashash alomatimi?
Vasvasaga solgani qizni
Topolmadi aqlida mador.
Unutmogmi? Yo'q, Parvardigor
Bunday kuchni, bundayin hismi
Unga asli berganmas edi.
Berganda ham, bu olmas edi.

X

Nikoh uchun oshiqar kuyov;
Kun botmasdan yetib bormogchi.
Sabri tugab ko'nglida zo'r dov,
O'tga bosar ustma-ust gamchi.
Yetib keldi bexavf-u xatar
Aragvaning sohillariga.
Nortuyalar sohiblariga
Zanjir kabi ergashib gator,
Darmon ketgan kabi tizidan
Bitta-bitta ko'char izidan.
Yuki og'ir... Bu katta karvon
Olib kelar qayliqqa ehson.
Jangur-jungur o'ynar qo'ng'iroq,
Hali manzil olis, ko'p yiroq...
Senadalning hokimi o'zi
Kelar karvonning bo'lib ko'zi.
Belda kamar, qilich va xanjar,
Jim-jim etar oftobning tig'i,

Yelkasida osig'liq – ham zar,
Ham tilladan guldor miltig'i.
Qimmatbaho chakmon egnida.
Shamol o'ynar barin qo'ynida.
Shohilardan tuzalgan egar;
Guldor yugan toy bo'ynin egar.
Tuxum kabi sag'ri gupurgan,
Go'yo, biroq unga suv purkkan.
Tezob, abjir, tusi bebaho
Asl saman, go'yoki tilla...
Qorabog'ning sho'x yugurdagi
Qulog'ini chimirar hamon,
Vahimaga to'lib yuragi
Ko'z tashlaydi to'lg'inlar tomon:
Tor va xavfli ingichka bu yo'l
O'ng tomoni chuqur daryo, jar,
Qirra toshli buyuk goya – so'l,
Har minutda kutar bir xatar.
O'zi ham kech. Qorli cho'qida
Shafaq o'chay-o'chay deb turar.
Tuman bosdi. Tog'lar uyquda...
Karvon picha tezlab yo'l yurar.

XI

Yo'l ustida kichik bir daxma,
U daxmada ko'hna bir mazor,
Dushman qo'li bilan ming lahma
Bo'lgan qandaydir knyaz yotar.
Uni endi avliyo deylar,
Haqiga yuz ming duo deylar.

U yo'llardan bironta yo'lchi
Yo hayit, yo jang ketar bo'lsa,
O'sha yerda dam olib pichi
Unga ibodat etar bo'lsa,
Saqlanardi musulmonlardan:
Xanjaridan, to'kar qonlardan,
Ammo, botir yurakli kuyov
Istamadi bu ibodatni,
Buzdi – go'yo o'chakishgan yov
Bobolari qilgan odatni.
Chunki, Iblis aldadadi uni,
Xayolini aynitdi go'ymay:
U, o'yida, go'yo tinch tuni
Qaylig'ini o'parda to'ymay.
Yohuv! Kimning sharpasi bo'ladi,
Ro'baro'dan, tog' oldi qirdan
Ikki soya ko'rindi birdan,
O'q chagnadi. Vahima to'lidi.
Jasur knyaz churq etmadi ham,
Uzangida tip-tikka turdi.
Papag'ini bostirdi, shu dam
Uchar otga bir qamchi urdi.
Qo'lida turk qilichi yondi,
Burgut kabi olg'a tashlandi.
Yovvoyi dod, bo'g'iq bir fig'on
Tutdi butun vodiyni shu choq.
Uzoq davom etmadi. Bu on
Gurji erlar qochdi tumtaroq.

XII

Yana tinchlik bosdi vodiyni.
Yolg'iz, gonli murdalar yetar.
Yo'lchilarning aylab yodini
Mo'ltir-mo'ltir tuyalar boqar.
Talon bo'lgan katta boy karvon
Moldan asar qolmagan sira,
Kristianlar o'ligi uzra
Qora qushlar uradi javlon.
Shahid o'lgan bechoralarni
Otalari yotgan mozori
Chorlamaydi. Bechoralarni
Kinga yetar fig'on-u zori?
Aza tutib, uzogdan – ulib
Onalari kelmas boshiga.
Olam to'lib gonli yoshiga,
Singillari turmas oh urib.
Qabrlari tepasida hech
Sham yoqilmas sahar, kunduz, kech.
Ammo biron muruvvatparvar
Yodgor etib o'tqizar bir but.
Osmonida yig'lar oq bulut,
Atrofida gul o'sar par-par.
So'ngra bundan yurar yo'lovchi
Befotiha o'tib ketolmas.
Uzoq yo'lda bo'lmay iloji
Bu yerlarda dam olur birpas.

XIII

Bug'u kabi tez uchar saman
Xuddi jangga oshiqqan kabi.
Ko'zi soqqa kabi o'ynagan,
Pishqiradi, titraydi labi.
Tog'lar bo'yi sakraydi goho,
Tuyog'idan yildirim chagnar.
Shamol nedir tinglaydi. Go'yo
Guv-guvda vahm siri bor.
Yoli chalkash bo'lib pirpirar
Hushsiz, xuddi o'qday yugurar.
Ot ustida chalgancha tushib,
Go'yo, sovuq yeldan uvushib
Yo'lchi yotar: oqargan rangi.
Oyog'ida mahkam uzangi
Shilq etadi, otning yoliga
Bo'yini tushar, boqmas yoniga.
Yugan tushgan uning qo'lidan,
Jilov tortmas otning yo'lidan.
Silon yopg'ich shunday qizil qon,
O'ng qon, so'l qon, hatto ufq qon.
Ey chopong'ich, abjir, qush qanot,
Kamon yoyi kabi uchgan ot,
Bahodirdak shart yoritib jangni
Omon saqlay deding xo'jangni,
Ammo qanday yozib bo'ldi bu,
Osetin o'qiga uchdi u!

XIV

Gudal uyi botdi azaga
Yig'i dodi chiqdi fazoga,
Eshigida odam yig'ilgan.
Kuyib-pishib bunda yiqilgan
Kimning oti? Bu bechora kim?
Hatto, osmon javob bermas, jim!
Yuzlarida vahima-vahshat
Izlari bor, qo'rqinch va dahshat!
Usti-boshi, yarog'lari qon,
Boshi, ko'zi, oyoqlari qon...
Ot yolini sigimlab qo'li,
Behush qotib qolgan bir yo'li.
Sho'r peshona, baxtsiz kelinchak
Ma'tal bo'lib kutganing qoldi,
Ko'yida qon yutganing qoldi.
Ammo senga qanday kulajak
Bir umrga yumilgan ko'zlar?
Axir taqdir senga ne ko'zlar?

XV

Bekam-u ko'st tinch oilani
Chaqmoq kabi bosdi bu kulfat.
Ko'nglini yeb qayg'u iloni
Musibatga bo'ldi qiz ulfat:
Qonli yoshga aylanib galbi
Tomchi-tomchi ogdi ko'zidan.
Dami og'ir... ketdi o'zidan...
Go'yo, boshi ustida kabi

Sochi to'zib yotgan o'rnida

Eshitilganday bo'ldi bir nido:

«O' y, yig'lama! Bekor bu yaxlit

Koshki, ko'zni yoshi sob bo'lsa,

Koshki, hayot shabnami taxlit

Yoshing murda uzra to'kilsa.

Yo'q! U faqat ravshan ko'zingni

Tuman kabi qoplab olajak.

Anor kabi shu qiz yuzingni

Misday qilib o'tda yoqajak.

Yoring bo'lsa, uzogda bilmas

Sening chekkan oh-u zoringni.

Endi samo nurlari tinmas

Va erkalar nomizodingni.

U jannatda qo'shiqlar tinglar...

Bu – hayotning bachkana tushi,

Bir g'aribning fig'on, nolishi

Behisht mehmoniga ne denglar?

Yo'q, bu qazo asli qismatdir,

Inon menga, dunyo malagi.

Arzimaydi, ko'zingni art, tur,

Yig'lamoqning yo'qdir keragi.

«Samo xuddi bir dengiz,

Darg'asi yo'q, beyelkan.

Uchar hisobsiz yulduz

Tumanlarning qo'ynidan.

Cheksiz ko'm-ko'k vodiyda

Parcha-parcha bulutlar

Iz qoldirmay ortida

Erkin ganot qoqurlar.

Ularga hijron, visol

Na g'am, na sevinch bermas.

Kelajagi orzusiz,

O'tmish uchun achinmas.

Bebaxt bo'lgan chog'ingda

Ularni yodingga sol,

Benasib va qaydsiz

Yashashni o'rganib ol!»

«Baxmal kabi yumshoq gora tun

Kavkaz cho'qqisini olganda,

Shirin so'zli fusuksor ochun

Jimib uyqusiga tolganda,

Sho'x va yengil yel yurib tog'da

Maysalarni o'ynagan chog'da,

Parrandalar bezovta bo'lib,

Gur uchganda vahimga to'lib,

Tok tagida gullar to'yguncha

Shabnam shimib, ochganda g'uncha,

Tog' ketidan oltin oy sokin

Ko'zlarga nur quysa sekin.

Uchib borar bo'ldim oldingga

Sahargacha mehmon bo'lgali,

Ipak kabi kipriklaringga

Jindakkina orom bergali...»

XVI

Borgan sari pasayib asta,

Uzoqlarda tindi bu tovush.

Irg'ib turdi, nigohi xasta,

Atrofga boqdi qiz xomush.

Ko'krigidan bosdi iztirob,
Qayg'u bilan go'rquv birlashdi
Cho'chidi-yu, birdan galtirab,
Tuyg'ulari gupurdi, toshdi.
Qafasidan chiqdimi joni,
Vujudini yondirdi olov?
Unutolmay ajib nidoni,
Qiyaladi. Yo'qmikan ayov?
Sahar payti charchagan ko'zlar
Shiringina hey... uxlab ketdi.
Ammo payg'ambarona so'zlar
Xayolini shart gulflab ketdi
Chiroyining ta'rifi behad
Nomuayyan, soqov kelgindi
Qiz oldida boshini egdi,
Yangi oydek bo'lib sarvi gad.
Nigohida chunon ham vafo,
Chunon mehr, chunon muhabbat
Bilan xafa boqardi, go'yo
Qizga achinganday u xilqat.
U na malak, na boshqa edi,
Na bu qizni qo'riqchi pari
Boshi uzra yashnamas edi –
Kamon nurlaridan chambari.
U do'zaxi ruh emas. Yonur.
Quvg'un shayton emas edi, – yo'qi!
Pok oqshomga o'xshardi to'liq,
Na kun, na tun – na zulmat, na nur!...

Ikkinci bo'lim

I

«Qo'y, otajon, meni go'rqitma;
Tamarangni urishmagin, bas.
Men yig'layman, ko'rgin... unutma.
Ki, bu yoshlar birinchi emas.
Olislardan kuyovlar bizga
Oshiqadir behuda, bekor.
Bu el to'lib yotibdi qizga!
Men hech kimga bo'lolmayman yor!
O, so'lmagin, so'kma, otajon:
Ko'rib turibsanki, kundan kun
Kuzgi bargdek yuzlarim so'lg'in;
Yovuz og'u ayladi qurbon!
Qarshi turib bo'lmaydigan vahm –
Bilan makkora ruh qiymaydi,
Meni halok etadi... qil fahm,
Achin! Nahot, ko'zing qiymaydi?!
Aqli aynib qolgan qizingni.
Hasratimni to'kay xudoga,
O'zi saqlar bu yulduzingni.
Mening uchun bu dunyo ichra
Vaqtichog'lik golmadi sira.
Qo'y, ertaroq bag'riga olsin,
Tobut kabi u qora hujra...»

II

Uni xilvat bir monastirga
Eltib go'ydi gavmi qarindosh,
Qo'pol qildan bo'lgan usti bosh
Yosh ko'krakni botirdi terga.

Baribir, naf bermadi biror
Rohibalik usti boshi ham.
Yana o'sha: xayoli – muhham,
Avvalgidek ko'ngli begaror.
Baribir, u hiylakor nido
Yo sham yongan mehrob yonida,
Yo sajdaga qo'yganiida bet,
Eshitilar hamon ketma-ket...
Ba'zan qora gumbaz ustida
Beiz, tovush chiqarmay sira,
Ko'rinar di u qiz qasdida
Yengil tutun qo'ymida xira.
Yulduz kabi nurlanar edi;
Aldab, qayga imlanar edi?

III

U monastir, ikki yog'i tog'
Salqin yerda o'rnashgan edi.
Terak, chinor – g'ujum ko'k yaproq
Atrofida o'ynashgan edi...
O'shalarning qo'ynida gohi,
Oraliqqa inganda kecha,
Ko'rinar di to tong otguncha
Oynasidan tanho yotog'in
Jimillagan xasta nigohi
Yosh gunohkor qizning chirog'in:
To'rt atrofda, salqin soylarda
Tilimlikdan qurigan sho'ri,
Sag'analar qorovuli but,
O'lik kabi saqlab bir sukut

Qatorlashib yotgan joylarda
Boshlanardi qushlarning jo'ri.
Toshdan toshga sakrab to'ymagan,
Qo'ng'iroqlar chalib o'ynagan,
Oppoq to'lqin urgan buloqlar,
Pastga tushib, go'yo, o'rtoqlar
Hammasi bir bo'lishib, gullar –
Orasidan oqib guvullar...

IV

Shimol yoqdan ko'rinar tog'lar,
Ertalabki shafaq nurida
Vodiylarning qo'yni – to'rida
Ko'kish tuman erigan chog'lar;
Yuzin qibla tomon o'g'irib
Chaqirganda muazzin azon,
Qo'ng'iroqning savti o'kirib,
Monastirni uyg'otgan zamon,
Yosh gurji qiz tikka tog'lardan
Ko'za olib suvga tushganda,
Gul g'unchalalar ochgan bog'lardan
Parrandalar ko'kka uchganda,
Kumush qorli yuksak cho'g'qilar
Aks etardi tiniq osmonda,
Kechga yaqin, quyosh botganda
Qizil nurga cho'mardi ular.
Hammasidan baland va mag'rur
Bulutlarni yoritib, tepadan
Oq sallali, yo'l-yo'l to'n bilan
Kavkaz shohi – Kazbek ko'rinar.

V

Ammo bunday toza masarrat
Kirmas edi qiynalib yotgan
Gunohkorlik o'yiga botgan
Tamaraning ko'ngliga albat,
Olam unga begona edi.
Undagi bor narsalar butun
Azob uchun bahona edi –
Ham oppoq tong, ham qorong'u tun.
Yer yuzini bosganda tinchlik,
Mizg'imasdan kechalar bo'yi,
But oldida yiqilgan ko'yi,
Hushdan ketib yig'lardi sho'rlik.
Ho'ngir-ho'ngir yuksalgan yig'i
Go'yo daydi o'g'ring tig'i
Qo'rgitardi tungi yo'lchini.
Vahm qilib, bilmay tinchini –
«Bu – g'orlarda bog'liq alvasti
Chekkan fig'on!» deb o'ylardi u.
Qulog'ini olmasdan asti
Horgan otni tezlar edi: chu!

VI

G'am-hasratga botgan Tamara
Derazaning tagida tanho,
Xayollarga cho'milib goho,
O'tiradi yig'lab bechora.
Uzoqlarga tashlaydi nigoh,
Tun bo'yi hech tinmay kutadi...

Kimdir unga deydi: keladi!

Chidolmasdan tortadi u oh.
Qayg'ularga to'lgan ko'z bilan,
Ajjib, shirin, yumshoq so'z bilan,
Bekorlarga ko'rinnagan u.
Bekor erka qilmagan uyqu.
Ko'pdan beri orziqardi qiz.
Avliyolar uchun cho'ksa tiz,
Ko'ngli hamon unga ketganin,
O'zi bilmay nega ekanin,
Charhab, tolib og'ir kurashdan
Orom olay desa biron pas,
Bolish botar bo'lib otashdan
Kuydiradi, ololmay nafas.
Sachrab turib, galtiraydi qiz
Go'yo ishq tundagi yulduz,
Ko'ksi, butun tani yonadi,
Nafas qisar, ko'zida tuman,
Tashna quchoq birdan qonadi,
Labda bo'sa eriydi shu on...
.....
.....

VII

Choyshab yozdi shom qorong'usi,
Gurjistonning tog'-u toshiga,
Keldi Iblis toshib tuyg'usi
Monastirga – qizning qoshiga.
Lekin unga xalal bergali
Botinolmay gangidi uzoz

Tayyor edi u, go'yo shu choq
Yovuz niyatidan kechgali.
Ne qilishni bilmay tentirab
Kezdi devor ostida sokin.
Havo tip-tinch. Shamol yo'q. Lekin
Barglar undan qo'rqdi dildirab...
Ko'z tashladi tepaga asta;
Derazani lampa yoritar.
U angladi shunda birpasda:
Qiz kimgadir ko'pdan ko'z tutar!
Ana, chingari⁸ jaranglab ketdi,
Eshitildi kuylagan ovoz.
O, u qanday shirin, latif soz,
Zarbi ko'ngil tubiga yetdi...
Xuddi ko'zyoshiday birma-bir
To'kildi u tovush, to'kildi...
Muncha notinch yurak qurmaga'ur:
Bardosh tugab, choki so'kildi.
U ashula shunday soz edi,
Shunday yumshoq dilnavoz edi.
Ki, yer uchun atalib, go'yo
Ko'kda to'qilgan ovoz edi.
Unutilgan do'st bilan yana
Ko'rishmakti ixtiyor etgan,
Tunni xilvat topgan-u, pana –
Yo'llar bilan bu yerga yetgan
Biron malak emasmi bu?
Shunda Iblis eng birinchi bor
Muhabbatning dardini tuydi...

⁸ Chingari – bir xil dutor

Nola chekib dili zor-u zor,
Ishq o'tida lovullab kuydi.
Qo'rqib, jilmog bo'ldi bu yerdan...
Qanotini ko'tarolmadi!
Ajab! Qurug ko'zidan birdan
Yoshi oqdi... Hech chidolmadi...
O'sha joyda haliga qadar
Odam yoshi emas, o'sha yosh,
O'sha o'tdek yosh kuydirgan tosh,
Yakka, qora, kuygan tosh yotar...

VIII

Qizni sevar bo'lib kirar u
Marhamati dil bilan shu choq;
Vaqt yetdi, kutilgan orzu
Ushaldi deb o'ylab, xush dimog'.
Shu payt uning g'urruli qalbi,
Birinchi bor uchrashar kabi,
Intizorlik galtirog'ini,
Lol va majhul sir qiyvog'ini
Angladi... Bu qo'rqinch hol edi,
Yomon tasodifga fol edi.
To'g'ridan ham, kirsaki, unda
Nur kiyingan jannat elchisi,
Ul gunohkor qizning sogchisi
Malak yashnab turardi tunda.
Shu choq qizni aylab sarishta,
Qanotiga olib farishta,
Asradi u yovuz dushmandan.

Pok ilohiy nurlar shu ondan –
Kir nigohni ko' r qildi butun;
Iblis ko'zin qopladi tutun...
Shunda shirin salom o'rniga
Og'ir itob eshitildi unga.

IX

«Ey niyati buzuv ruh, tunda
Kim chaqirdi seni, ayt menga!
Senga muxlis kishi yo'q bunda,
Ko'p erkinlik berma haddingga.
Haligacha bu yerda birpas
Yovuzlik hech olmamish nafas.
Mening ishqim, pok sanamimga
Sola ko'rma gora izingni.
Ket! O'chirgum men yulduzingni,
Saqlanib qol!»
Va Iblis unga
Tahqir bilan jilmayib boqdi;
Nigohini rashk o'ti yoqdi;
Qaytalabdan o'ti dilidan
Eski nafrat zahari oqdi.
«U meniki! – dedi riyokor. –
Qiz meniki! Uni goldir, basi!
Kech golding sen, ey himoyakor
Men va unga sen hokim emas!
Qizning g'urur to'la ko'ngliga
O'z muhrimini bosib qo'rganman:
Sen ket, bunda men o'zim ega,
Men hukmron, uni sevganman!»

Shunda malak g'amgin ko'z bilan
U bechora qizga bir boqdi;
Qanotini ohista qoqdi,
So'ngra g'oyib bo'ldi ko'zlardan...
.....

X

Tamara
O! Sen kimsan, so'zlaring tubsiz,
Do'zax yubordimi, yo jannat?
Ne istaysan?
Demon
Sen go'zalsan, qizi!
Tamara
Gapir, kimsan? Javob ber, anglati!
Demon
Men u menki, sen yarim tuni
Qulog' solib tinglading uni.
Uning fikri oldi hushingni,
Uning dardin anglagan bo'lding.
Uning o'yi bilan liq to'lding.
U band etdi o'ng-u tushingni.
Men u menki, e go'zal pari,
Kimsa sevmas, achinmas uni.
Qullarimga men yerda ofat,
Ozodlik va idrok shohiman.

Men – malaklar, ko'klarga dushman,
Tabiatga yovuz kasofat.
Lekin, mana, boq: dog'ingda men,
Tuproq kabi oyog'ingda meni!
Men keltirdim egib boshimni
Ishqing mayin ibodati-la,
Eng birinchi yer azobi-la,
Eng birinchi to'kkan yoshimni,
Qabul ayla, ol go'zal, buni,
Yorit umrim saodatini.
Quloq solgil oh-u zorimga:
Birgina so'z bilan meni sen
Yana ko'kka qaytarolasan,
Ey parizod, qizg'an holimga;
Ishqing ezgu libosin kiyib,
Yovuzlikdan dilimni tiyib,
U dargohda porloq nur kabi,
Yangi malak, yosh bir hur kabi
Qayta yashar edim men u chog',
Rahming kelsin, ahvolimga boq,
Yalinaman, tinglagil meni,
Asiringman, sevanman seni!
Seni avval bir yo'l ko'rdim-u,
Ajalsizlik, hokimligimga
O'tli nafrat, qarshi bir tuyg'u
Chaqmoq kabi tushdi dilimga.
Beixtiyor yerning yarmi g'am
Shodligiga hasad qildim men:
Senday yashash istadim men ham,
Sensiz uni fano bildim men.

198

Qonsiz qalbim jimirlab ketdi,
Umiddi nur jonlandi unda.
Bir dard eski yara tubida
Ilon kabi qimirlab ketdi.
Sensiz nima bu abadiyat?
Sensiz nima menga mulk, niyat?
Quruq so'zdir, tutmas asodir,
Xudosi yo'q keng kalisodir.

Tamara

Ey makkor ruh, chekil, ey beor,
Inonmayman dushmanga, yo'qoli
Parvardigor... Hayhot! Bu ne holi!
Sig'ingani yo'q menda mador...
Halokatli og'u boshimni
O'rab olmish, to'kar yoshimni!
Ey hiylakor, ne kerak senga?
Tingla, meni xarob etasan!
So'zing otash, zahardir menga,
Gapir, nechun meni sevasan?

Demon

Ey go'zal qiz, nechunmi? – Hayhot,
Bilmaml... Yangi hayotga to'lib,
Yangi ishqning asiri bo'lib,
Senda ko'rib baxtinga najot,
Jahannamning og'ir toshini
Jinoyatli boshimdan otdim.
Hechga butun o'tmishni sotdim.
Kel, dardimning qil ilojini.

199

Shu gop-gora ko'zlarining malak
Ham do'zaxim, ham jannatimdir.
Quvg'indini etma ko'p halok,
Olov tushgan qalbini tindir.
Tingla meni, ishon, rost bilan
Bu yerda yo'q ehtiros bilan
Seni shunday sevamanki men,
Asti bunday sevolmaysan sen:
Barcha o'yim, barcha niyatim,
Ochig ko'nglim va hamiyatim,
Sha'n-u shavkat, hukmdorligim,
Butun umrim, butun borlig'im –
Hayotim-la sevaman, go'zali!
Yuragimga surating azal
O'rnatilmish edi ilgari.
Ajralmasdan mendan hech qachon
Ko'z oldimda yashnab u hamon
Birga yurgan edi, ey pari!
Bu shirin nom azal bor edi:
Ko'pdan menga hayaJon solib,
Kecha-kunduz hushimni olib,
Qulog'imga mayin tor edi,
Mas'ud kunlarimda jannatda
Sen bilan men edim furgatda.
Oh, agar sen bilsaydingki, qiz,
Butun umr – asrlar beiz,
Huzur qilish va azob chekish,
Yovuzlikka maqtoV kutmaslik,
Yaxshilikka ehson ko'rmaslik,
O'zing uchun yashash, entikish,
Bu abadiy kurashda yana

Bekelishuv va betantana
Kun o'tkazish – qanday og'ir ishi!
Ham achinish, ham achinmaslik,
Har narsani anglash va sezish,
Hech narsani ko'zga ilmaslik,
Hammasidan tahqir-la bezish!..
La'natini yog'dirib xudo,
Dargohidan aylagach judo,
Tabiatning quchog'i butun
Muzday sovub qoldi men uchun.
Ko'z oldimda yastanib shunda
Moviylandi koinot; unda
Ko'pdan menga tanish, ziyatdor
Sayyoralar to'pini ko'rdim.
Oltin toj-la uchardi ular;
Oh, na xo'rlik, baridan so'rdim,
Hech bittasi nazar solmadi,
Eski do'stni taniy olmadi.
Shunda qabrim kelib ularni, –
O'zim kabi quvg'indilarni
Ro'baro' chagirdim. Biroq
U yovuz yuz, yovuz ko'zlarini,
E, voh! Taniy olmadim u choq.
Bu ahvoldan qiynaldim yomon;
Vahimaga to'lib shu zamon,
Qanotimni silkiV yo'l oldim.
Qayga? Nechun? O'zim bilmasdan,
Eski do'stlar ko'zga ilmasdan,
Unutdilar... Men yakka goldim:
Shundan keyin jahon men uchun

Behisht kabi tor o'ldi butun,
Oqimning hur istagi bilan
Borar joyin manzilin bilmay,
Besukun-u hamda beyelkan
Oqib ketayotgan kemaday;
Gohi paytlar saharda yolg'iz
Ko'k gumbazda qorayib yurgan,
To'rt tarafga o'zini urgan,
Xudo bilsin, qaydan, qay sari
Tinim bilmay bemaqsad, beiz
Uchgan bulut parcha singari
Men ham uchar edim begaror.
Hamdam izlab o'zimga zor-zor!
Insonga ko'p hokim bo'lmadim,
O'rgatmadim gunohlarga ko'p.
Yaxshilikni tamom xo'rladim.
Odillikni yerga urdim xo'p,
Uzoq emas... Toza imonning
Alangasin o'chirdim oson...
Mehnatimga arziirmi hech on,
Ahmoq, munofiqi insonning?
Men qiynaldim, jahondan bezdim,
Tog'lararo berkinib kezdim,
Xuddi ko'kdan otilgan yulduz -
Tun qo'ynida daydidim yolg'iz.
Tanho yo'lchi tunda yiroqdan
Makrim bilan bir o't ko'rardi,
Otini tez unga burardi.
Borib-borib baland qirg'oqdan
Jahannamga to'ntarilardi,
O! Bekorga faryod qilardi,

Jar toshlari botardi gonga...
Parcha-parcha bo'lgan insonga
E'tiborsiz kelib bogardim,
Shodlanardim, qanot qogardim
Ammo tezdin g'azabning gora
Bu o'yini yoqmasdan qoldi,
Qon saylidan ko'zlarim toldi!
Men isyonkor tabiataro
Dil zorini bosmoqchi bo'lib,
Buzug o'ydin qochmoqchi bo'lib
Unutilmas narsalarni ham
Unutmogga ont ichib mahkam
Bor olamdan tamom jirkanib,
Kuchli bo'ron bilan urushda
Chaqmoq, tuman ichra burkanib,
Quyunlarni o'ynab burishda
Bulutlarning ustida uchdim,
Keng fazoning qo'ynini quchdim,
Kelib ketgan hamda kelgusi
Odamlarning barcha qayg'usi,
Barcha mehnat, barcha kulfati,
Barcha chekkan g'am, uqubati,
Hammasini jam qil o'zingga;
So'ngra mening hali so'lmagan,
Olam unga iqrar bo'lmagan,
Tanilmagan zo'r azobimdan
Bir lahzani keltir ko'zingga...
Ular nima, bunga nisbatmi?
Odam nedir? Nedir ish, umri?
Kelib ketgan va kelib ketar...

Umid borki, hukmdor tangri
Hukm etsa ham, afv eta olar!
Mening qayg'um bo'lsa muttasil,
Shu yerdadir, hech gachon o'lmas,
U men kabi abadiy, asl,
Mendek uning oxiri bo'lmas!
U airalmas, men bilan yashar,
Goh ilondok o'ynar, to'lg'anar,
Goh olovdek kuydirib yonar,
Goh tosh kabi fikrimni bosar, –
O'lgan umid, o'lgan ehtiros
Qabridir u. Asti buzilmas!..

Tamara

Qayg'ularing ne kerak menga?
Bas qil dedim, bas dedim senga,
Gunohkorsan...

Iblis

Sengami, hur qiz?

Tamara

Eshitarlar...

Iblis

Tanhomasmı biz?

Tamara

Xudoyim-chi?

Iblis

Bizni ko'rmas u,
Ko'k bilan band, yerni so'rmas u.

Tamara

Jazolar-chi, do'zax o'ti-chi?

Iblis

Hech gap emas, tinglagin picha,
Sen sazamni urmasang yerga
Do'zaxda ham bo'larmiz birga.

Tamara

Ey, tuyqusdan yo'liqgan do'stim,
Kim bo'lsang bo'l, baribir jo'shdim,
Rohatimni mangu yo'qotib,
Ajab majhul farahga botib,
Ixtiyorsiz tinglayman seni.
Agar bordi aldasang meni,
So'zing yolg'on bo'lsa mabodo...
Bu na sharafi! Rahm et, ey xudo,
Mening ko'nglim senga ne kerak?
Sen ko'rmagan barcha qizlardan,
Chiroy shohi u yulduzlardan
Nahot, ko'kka men qimmatliroq?
Ular hayot! Hammadan go'zal,
Ta'rif yo'q gul chiroylarin
Yerdagidek qizlik joylarin
O'lim qo'li buzmagan azal.

Yo'q! Sen menga gasamyod ayla;
O'ylaringdan kech, barbod ayla,
Ko'rasanmi g'am chekaman men;
Xotin hissin ko'rmogdasan sen!
Yuragimda shubha bor senga...
Ammoki sen barchasin tuyding,
Hammasini bilasan, suyding,
Rahming' kelar albatta menga!
Ont ich... yovuz bisotingdan kech,
Va'da bergin, inontir, uqdir,
Nahot, bo'lak buzilmagan hech
Na bir gasam, na va'da yo'qdir?

Iblis

Ont ichaman. Xilgatning boshi,
Hamda: uning so'ng nafasi-la,
Jinovatning uyatli toshi,
Haqiqatning tantanasi-la!
Ont ichaman, zafar orzusi,
Inqirozning qayg'usi bilan,
Vasling bilan hamda bo'lg'usi
Dardli hijron qo'rquvsi bilan;
Ont ichaman mute ruhlar-u,
Do'stlarimning taqdirлари-la,
Menga dushman malaklarning u,
Qonsiragan shamshirlari-la,
Ont ichaman ko'k-la, do'zax-la,
Yer sanami san-la va haq-la,
Sening so'nggi bir nigohing-u,
Eng birinchi yoshing, ohing-u,
Lablaringning gul damlari-la,

Ipak soching buramlari-la,
Ont ichaman aysh-la, kulfat-la,
Ont ichaman bor muhabbat-la,
Eski o'chdan tamom voz kechdim,
Kechdim mag'rur o'ylar bahridan.
Bundan bu yoq makrim zahridan
Yo'ldan ozib qiynalmas hech kimi!
Endi osmon bilan kelishmoq,
Sevmog, sig'immogni istayman,
Endi ezgulikka erishmog,
Unga inonmogni istayman,
Endi butun bu olamdagi
Kasofati ruhimi quvay:
Ko'zyoshim-la peshonamdagi
Ko'k otashin izlarin yuvay;
Qo'y, bu dunyo tinch va voqifsiz
Chechaklansin, gullasin mensizi!
O! Ishongil: shu zamongacha
Visolingga yetishib, seni
Anglay olgan faqat mengina.
Oyog'ingga – hokimligimni,
Erk-u ishq-u to imongacha
To'kib solgan faqat mengina.
Ishqingni qiz, hadyadek bukun
Men kutaman, ayla hamiyat:
Bir marhamat, bir oning uchun
Qurbon senga bu abadiyat.
Yo'llaringda, ey toza sanam,
Ovoraman, galbi kuyukman.
G'arazdagi kabi ishqda ham
Vafodorman, inon, buyukman.

Falaklarning ozod o'g'liman,
Seni ko'kka olib ketaman,
Bu jahonga xogon etaman,
Eng birinchi yorim bo'lursen,
O'sha yerdan, ey go'zal pari,
Go'zalligi umrsiz bo'lgan,
Jinoyatga, o'limga to'lgan,
Na sevgida va na nafratda
Betahlika yasholmaydigan
O'z nafsidan osholmaydigan,
Mayda ehtiros-la – g'aflatda
Qolganlarning makoni – yerga,
Razolat-u g'am koni – yerga
Qizg'annasdan nazar solarsan,
Nafrat bilan o'yg'a tolarsan.
Bilmaysanmi haliga dovur
Odamlarning ishq neligin?
Qon mavjdir, bilmasang – bilgin,
Lekin kunlar o'tar, qon sovur.
Ey go'zal yor, javob ber menga,
Ayrtilliqqa, ko'zyoshlaringga,
Yangi chiroy, aldashlaringga,
Xayollarning xohish, erkiga,
Horg'inlikka, xafalikka, kim –
jindek qarshi turarlar? – Hech kim!
Yo'q! Sen uchun, ey sevimli yor,
Tor doira ichra lol-u zor
Kundosh dag'allikka qul bo'lib,
Qayg'u bilan hasratga to'lib,
Yuraksiz va sovug' insonlar,
Mug'ambir do'st, yovuz dushmanlar.

Samarasiz tilak, qo'rquvlar
Bo'sh va og'ir mehnat, qayg'ular
Orasida gulday so'lishni,
Bekorlarga xarob bo'lishni
Taqdir azal yozmagan aslo,
Bunday lahad qazmagan aslo.
Baland devor ostida g'amgin,
Odamlardan, xudodan nari
Ibodot-la axtarib taskin
Beehtiros so'nmayсан gari.
Yo'q! Yo'q! Seni, ajoyib xilqat,
Boshqa olam, boshqa bir qismat.
Boshqa azob, boshqa hayajon –
Kutnakkadir, sen menga inon.
Tashla eski orzularni sen:
Unut uning har narsasini,
Evaziga ochib beray men
Mag'rur idrok darvozasini
Menga tobe ruhlarni butun.
Oyog'ingga cho'ktirayin tiz,
Sehr to'la malaklardan qiz,
Ioriyalar beray sen uchun,
Senga atab Sharq Yulduzidan
Oltin jig'a uzib berayin,
Shabnam terib gullar yuzidan
U jig'aga tizib berayin.
Kun botishning la'li nuridan
Bo'ylaringga lentalar o'ray,
Atrofingda havolarni man –
Xushbo'y nafas bilan to'ldiray.

Qulog'ingni ajib kuy bilan
Sira tinmay erkalatay men,
Firuzadan, kahrabolardan
Koshonalar tayyorlatay men.
Dengizlarning tublarin quchay,
Bulutlardan balandga uchay,
Yer ne'matin senga tutay qiz,
Farmoningga yig'lab cho'kay tiz,
Sevgin meni!..

XI

Va u ohista
O'tday yongan lablari bilan
Qizning xuddi xandoni pista
Lablariga yopishdi birdan.
Qiz yalindi. Yolg'on so'z bilan
Aldadi u, ishontirdi u;
Yonib turgan kuchli ko'z bilan
Tikka boqdi va yondirdi u.
Xanjar kabi qop-qora tunda
Hech davosiz chagnadi shunda.
Hayhot! Hayhot! Yovuz ruh yana
Yana bir yo'l qurdi tantana!
Qiz ko'ksiga uning bo'sasi
Hayhot! O'lim zaharin quydi.
Qizning dod deb chinqirgan sasi
Tun tinchligin tashvishga qo'ydi.
U tovushda muhabbat, azob,
Yolvorish-u gina, iztirob,
Yosh umr-la, alvidolashish,
Olam bilan so'ng judolashish –

O'lim degan xabar bor edi,
Bu eng so'nggi oh-u zor edi.

XII

Shu vaqtda tun gorovuli
Taqillatib shaqidog'ini,
Har yon tutib ding qulog'ini
Odat qilgan har kungi yo'li –
Tikka devor aylanasida
Yolg'iz kezib yurar edi tek.
Birdan cho'chib, sharpa sezgandek
Qiz oynasin shunda pastida
Hayron bo'lib to'xtadi qoldi,
Atrofga tinch quloq soldi.
Boqar ekan u jimjit tunga
Ikki labning cho'lp-cho'lp bo'sasi.
Zaifona qiyqiriq sasi
Eshitilganday tuyuldi unga.
Chol cho'chidi, dili uvushdi,
Yuragiga kir shubha tushdi.
Lekin tindi hammasi shu choq
Faqat mayin shabboda yiroq
Yaproqlarning zorin bu yoqqa
Keltirardi uzoz yerlardan.
Tog' darvosi qora qirg'oqqa
So'ylar edi o'tmish sirlardan.
Vahm bosdi, u chol qo'rqardi
Ichdan allanelar o'qirdi.
Yovuz ruhni, qora arvochni
Xayollardan quvib tashlay deb,
O'ylaridan yomon gunohni

Duolar-la yuvib tashlay deb,
Dir-dir titrab o'ng qo'li bilan
Cho'qimib u iltijo etdi,
Indamasdan, o'z yo'li bilan
Shoshilganча tez yurib ketdi.

XIII

Uxloq pari kabi beozor,
Tobutida yotar edi qiz,
Oppoq yuzi, u gulday uzor,
Kafandan ham oq edi... Esiz,
Yumilmishdi kiprigi mangu...
Lekin kiprik ostidagi u
Mudrab yotgan ko'zlar uyg'og deb
Yo o'pish, yo kunga ilhaq, deb
Kim o'ylamas edi boqqanda
Ilgari yosh bo'lib oqqanda?
Ammoki u ko'zlarga quyosh
Oltin nurin quyardi bekor,
Yig'lab o'pib gavmi qarindosh,
Ular uchun kuyardi bekor.
Yo'q! Qattiqdir o'limning dasti,
Uni hech kim buzolmas asti!

XIV

Tamarani xurram kunlari
Bayramda ham hech qachon bu xil
Yasan bilan ko'rmaganda el.
O'sgan yerin sarin gullari
Eski urf-odat bo'yicha

Qiz ustinda hid sochishardi,
O'lik qo'lda qolgan ko'yicha
Go'yo yer-la xayrlashardi.
Ehtirosга to'la yuzida
O'limdan hech asar yo'q edi.
Unga boqgan kishi o'zida
U tirik deb ko'ngli to'q edi.
Unda marmar kabi ham sezgi,
Ham aqldan, hisdan begona,
O'lim kabi sirli va ezgi
Bir chiroydан bordi nishona.
Lablarida ajib bir kulgi
Qotib qolmish edi beozor,
Diqqat bilan boqgan ko'zga u
Talay g'andan berardi axbor:
U kulgida hayotdan judo
Bo'layotgan dilning nafрати.
Eng so'nggi o'y, so'nggi niyati
Hamda yerga sassiz alvido,
Degan kabi bir hol bor edi;
Qayg'usiga olam tor edi.
U burungi hayot kulgisi
Behudaga qoldirmishdi iz,
Endi uni ne qilardi qiz,
Hokim ekan o'lim uygusi?
Bir kulgining bir o'xshari bor.
Kech tushganda, quyosh botganda,
Dengizda zar erib o'tganda,
Kazbek uzra kumush kabi gor
Birpas asrab shafaq nurini
Yiltillaydi uzoqdan qiyo.

Ammo yarim jonli bu ziyo
Yoritmaydi kimsa yo'lini!..

XV

Qo'ni-qo'shni, qavm-qarindosh
G'amli safar uchun yig'ilgan.
Ko'ksi qisib, dami tiqilgan
Qari Gudal ko'zlarida yosh,
Faryod qilib yig'lab zor-u zor,
Sochlarini yulib, so'nggi bor
Oq otiga mindi, qo'zg'aldi –
Barcha mozor sari yo'l oldi.
Yo'l olisdir, tinmay birma-bir
Uch kecha-uch kunduz cho'zilar:
Bobolarin yonida ular
Tamaraga qazmishlar qabr.
Qishloqlarni o't qo'yib bosgan,
G'ariblarni talagan, osgan
Gudalning bir o'tmish avlodi
Ko'kka chiqib fig'oni-dodi
Kasal bo'lib yotib qolganda,
Gunohlarga botib qolganda
Ayblarini yuvmog qasdida
Fagat bo'ron o'ynagan, uchgan,
Qarchig'aylar zirvasin quchgan
Qoya uzra, bulut pastida
Urug'iga aylab nishona
Solmog bo'lgan edi butxona.
Tezda Kazbek qorlari aro
Bir kaliso yasaldi tanho
Suyaklari unda bo'ldi jo.

O'sha baland goya sal o'tmay
Go'ristonga aylandi bazo'r,
Ko'kka qancha yaqin bo'lsa go'r,
Go'yo biroz issiq bo'lganday,
Odamlardan narida har dam
Go'yo so'nggi uyqu buzilmas...
Bekor! O'tgan sevinch, o'tgan g'am
O'lganlarning tushiga kirmas...

XVI

Bir farishta moviy samodan
Oltin qanot qoqib o'tardi;
Ul gunohkor jonni dunyodan
Quchog'ida olib ketardi.
U yupatib gunoh qizini
Shubhalarin guvardi undan,
Gunoh bilan azob izini
Ko'zyoshi-la yuvardi undan:
Jannat sasi olisroq yerdan
Eshitlarkan ularga, birdan
Ularning hur yo'llarin kesib,
Xuddi kuchli shamoldek esib
Do'zaxi ruh guvullab uchdi,
Quyun kabi samoni quchdi.
U dovuldek kuchli edi-yu,
Chaqmog kabi yaltirar edi,
G'ururlanib tentaklarcha u
«Qiz meniki! Yo'qol sen!» dedi.
Tamaraning gunohkor joni,
Vahm bilan to'lib har yoni
Farishtaga o'zini urdi,

Duo o'qib qatirab turdi.
Kelajakning taqdiri shu choq
Hal bo'lardi: chunki u tag'in
G'azab bilan solib qovog'in
Qiz oldida yoymishdi quchoq.
Ammo uni, ey Parvardigor,
Shu choqda kim taniy olurdi?
Qanday g'azab bilan u g'addor
Achchig'lanib nazar solurdi,
To'lmish edi butkul so'ngi yo'q
Dushmanlikning o'lim zahri-la
Yuzlaridan go'rga xos sovuq
Yog'ar edi yovuzlik, hiyla.
«Ket, shubhalar qora ruhi, ket!»
Dedi osmon elchisi unga:
«Ket, ey beor, chekil, ey bezbet,
Endi sening hadding yo'q bungal!
Yetar shuncha tantana qurding,
Yetar shuncha sen yo'ldan urding;
Endi hukm soati yetdi,
Parvardigor qat'iy amr etdi!
O'tdi unga sinov kunlari,
O'tdi unga azob tunlari,
Yerning foniy kiyimi bilan
Shar zanjiri yechildi undan.
Bilgili! Uni ko'pdan kutardik,
Ko'pdan unga biz ko'z tutardik.
U shundayin ruhlardandiki,
Ular uchun hayot – bir damdir,
Betasalli, bir onli g'amdir.
U shundayin ruhlardandiki,

Rab ularning jonli torini
Yaratmishdir sarflab borini.
Ular asli dunyo uchunmas,
Va dunyo ham ular uchunmas!
Qattiq baho bilan sermehnat
Shubhalarin yuvdi u butun.
U qiynaldi, sevdi. U uchun
Endi ishqqa ochildi jannat
Yovuz ruhga xo'mrayib boqib,
Ul farishta keng nafas oldi,
Sevinch bilan qanotin qoqib,
Ko'k dengizi ichra yo'qoldi.
Mag'lub bo'lgan Iblis shu zamon
Tentakona tilaklarini,
Orzular-u istaklarini –
Hammasini garg'ab beomon
Yana mag'rur, bir o'zi yakka
Burningidek beishq, bepakka
Mulzam bo'lib, qayg'uga toldi.
Bu jahonda tentirab qoldi!
Haligacha tog' yon bag'rida
Qoyishaur vodiysi uzra
Quyug bulut, tuman bag'rida
Uzoqlardan ko'rinib xira
G'amgin nazar tashlab to'rt tomon
U xaroba turadir hamon.
O'sha haqda bolalar uchun
Hikoyalari saqlamish kuchin...
Ro'yo kabi u tilsiz haykal,
U sehrli kunlar guvohi,

Qop-qorayib ko'rinar sal-pal
Daraxtlarning ichidan gohi.
Pastda ovul chechak otadir;
Yer yam-yashil gullab yotadir.
Guvullagan tovushlar pastda
Tog'dan tog'ga urilar asta,
Pastda mayin shabada yelar,
Uzoqlardan karvonlar kelar.
Ko'piklanib yarqirab irmoq
Quyi tushmay, sakraydi har yoq.
Beg'am bola kabi tabiat
Hamisha yosh; sho'x hayot bilan
Quyosh, bahor nabotot bilan
Ko'ngil ochib o'ynar har soat.
Bir zamonlar navbati bilan
O'z davrini kechirgan saroy,
Xuddi do'st-u oilasidan
Ijudo bo'lgan, ayirilgan gadoy
Rangi o'chgan, g'amgin boqadi.
Ko'ngillarni o'tda yoqadi.
Uning yangi yashovchilari
Oy chiqishin kutib turarlar;
Bu ularning hur bayramlari,
Chirgillashib o'ynab yurarlar.
Yangi rohib qari o'rgumchak
Uya to'qir sayrashib chik-chik.
Zangori, ko'k kaltakesaklar
Mayda toshlar hamda kesaklar
Orasidan chiqishib shomda,
Giz-gizlashib o'ynashar tomda.
Astagina imidan ilon

Zinapoya ustiga chiqar;
Goh kulajak bo'lib bir zamon
Kallasini pinjiga tigar;
Goh uzayib, o'tgan zamonda
Katta urush payti maydonda
Esdan chiqib qolgan qilichdek
Qimirlamay yotib olar tek...
Bari vahshat; o'tgan yillardan
Hech bir yerda iz yo'qdir benom:
Asrlarning qo'li bulardan
Sekin-sekin o'chirmish tamom.
Tili yo'qdir, so'zlay olmaydi,
Hech narsani eslatolmaydi
Na shuhratli Gudal otidan,
Na sevimli qizi zotidan.
Ammo ular ko'milgan mozor
Zirvadagi butxona omon,
Oллоh panohida beozor,
Bulut ichra ko'rinar hamon.
Eshigida qorovul bo'lib,
Boshdan oyoq gorga ko'milib,
Temir sovut o'rniga mangu
Muz kiyinib qotib turgan u
Saqlaguchi granit toshlar
Atrofiga sovuq ko'z tashlar...
Ko'chay degan ko'chkilar mudrab
Sovuq urib, muzlashib, titrab
To'rt atrofda shalolalardek
Osilishib turadilar teki!
Bo'ron soqchi bo'lib yuradi,
Devorlarning changin suradi.

Qo'shiq aytib baqirar goho,
 Sogchilarni chaqirar goho.
 Bir ajoyib kaliso bor deb,
 Kavkaz tog'larida turar deb,
 Oq bulutlar sharqdan yelishar:
 Sajda qilmog uchun kelishar.
 Ammo ko'pdan bu go'rlar uzra
 Hech kim kelib yig'lamas sira.
 Tund Kazbekning baland qoyasi
 U o'ljani saqlar, ko'z uzmas.
 Odamlarning mangu nolasi
 Ularning tinch uyqusin buzmas.

MUNDARIJA

Nodira Rashidova. «Men hayotga qaytishim kerak...» 3

SHE'RLAR

She'rim..... 19
 Bolaligimga..... 19
 «Ilhomimning vaqti yo'q, selday keladi...» 19
 Bobomning falsafasi..... 20
 «Hayot hali mening oldimda...» 22
 Nil va Rim 23
 «Yur, tog'larga chigaylik...» 26
 «Do'stlarim, xabar oling. Ko'nglim kuyadi...» 27
 «Shirin bo'ldi hayot iqlimi...» 27
 G'azab 28
 O'lim yo'q..... 29
 Ta'zim..... 30
 Haqiqat qalami..... 32
 «Shafaq o'chay deb qoldi...» 33
 «Qushcha kabi derazamga urar qanotin...» 33
 Yurak..... 34
 Oq yuvib, oq tarab..... 35
 Yuksal, oppog'im!..... 38
 Ikki she'r 39
 Birinchi xat 41
 Oora satrlar..... 45
 Monolog..... 48
 Yoshlik 51
 «Gulzor – chaman. Yur, bog'larga...» 52
 Begona..... 54
 «Olcha bog'laridan esgan shamol...» 55
 Tiflis oqshomi 56

Xayr, Sevan 57
 Senga, singlim 58
 «Moviylik dengizi borligini ko'rgan...» 58
 «Boraman, oqarib yotadi yo'llar...» 59
 «Lug'atimda so'zim ancha ko'p...» 59
 «Shafaq – uzun, qizil lenta...» 60
 «Shafaq o'chay deb qoldi...» 61
 Yana she'rimga 61
 Bog'im 62
 Nasimaga deganim 63
 Yo'lchi 64
 Korab 64
 «Yodimdadir uzoz shimol...» 65
 «Dengiz oyna kabi yaltirar...» 66
 Baliqchi 66
 «Yurganmisiz birga oy bilan...» 67
 Dengizga 68
 Qizlar 69
 Sen sevasan 79
 Istroil 80

DOSTON

Naxshon 89

TARJIMALAR

A.S. Pushkin. Boqchasaroy fontani 147
 M.Yu. Lermontov. Demon 172

— 0185 —

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
 MAXSUS TAYLIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
 PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
 MAXSUS TAYLIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
 PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
 1-FILIALI

Adabiy-badiiy nashr

USMON NOSIR

She'rlar, doston, tarjimalar

Direktor

Ma'mura QUTLLIYEVA

Muharrir

Ma'mura QUTLLIYEVA

Badiiy muharrir

Firdavs DO'STMATOV

Musahhah

Sayyora MELIQO'ZIYEVA

Dizayner va sahifalovchi

Nigora UMARQULOVA

Texnik muharrir

Hamidulla IBOTOV

Litsenziya ragami: AA № 0009, 2019-yil 6-mayda berilgan.

Bosishga 17.01.2022-yilda ruxsat etildi.

Bichimi 60x84 ^{1/16}.

Bosma tabog'i 14,0. Shartli bosma tabog'i 23,52.

Garnitura «PT Serif». Ofset qog'ozi.

Adadi 2000 nusxa. Buyurtma № 13.

Bahosi kelishilgan narxda.

«Zabarijad Media» xususiy korxonasida tayyorlandi.

Murojaat uchun tel.: (97) 409-04-84; (94) 935-00-25

PLG "Print Line Group" XK bosmaxonasida
chop etildi. 100097, Toshkent shahri,
Bunyodkor shohko'chasi, 44-uy.